

PROGRAM REGENERACE MPZ ČESKÝ DUB II

2007

1868

OBSAH

Úvod 1

Český Dub v datech 2-6

Areál knížecího hradu Vladislavice, románské johanitské komendy sv.Ducha, gotického šlechtického hradu a renesančního zámku 7-12

Areál farního a špitálního kostela sv. .Ducha 13-15

Městská fortifikace 16

Náměstí Bedřicha Smetany 17-21

Radnice č.p.1/I 22

Morový mariánský sloup 23

Ulice Řídícího učitele Václava Havla 24-27

Ulice Komenského 28-30

Ulice Palackého 31-33

Ulice 17. listopadu 34-35

Hoření předměstí, Záměstí (II) 36-40

Areál hřbitovního kostela Nejsvětější Trojice 41

Dolení předměstí, Dolánky (III) 42-47

Zámecký okres (IV) 48-49

Areál Blaschkovy vily, dnes Podještědské muzeum č.p. 31 a 32/IV 50

Areál Schmidtova zámku a parku 51-52

Architekti, stavitelé, sochaři a kameníci, vybraní malíři, tesaři a truhláři spjatí s Českým Dubem 53-55

Průběh programu regenerace MPZ Český Dub v letech 1995-2004 56

Nepublikované prameny a základní literatura 57

Závěr 58

Úvod

Mimořádný nález pozdně románského dvoupodlažního paláce a kaple českodubské johanitské komendy a současně ztotožnění jejího zakladatele s výraznou osobností markvartického velmože Havla, manžela sv.Zdislavy, představovalo v roce 1991 zásadní obrat v nazírání na význam Českého Dubu. Vyhláškou ministerstva kultury ČR č.476/92 bylo historické jádro lokality prohlášeno za městskou památkovou zónu a v červnu 1995 dokončen Program regenerace MPZ Český Dub I. Další pozoruhodný archeologický nález románské svatyně z 12.století (1995), kterou interpretujeme jako hradecký kostel dosud nelokalizovaného hradu Vladislavice knížete Vladislava I. z let 1109-1115, otevřel nové světlo na kolonizační procesy severních Čech a dále zdůraznil oprávněnost vzniku MPZ. Těžce zanedbané historické sídlo po půl století se začalo společnou vůlí mnoha stran probouzet k životu a 18.března 1998 byl schválen Územní plán obce Český Dub.

„Na zařazení Českého Dubu mezi naše památkově významná místa jsme si zvykli až překvapivě rychle, vždyť objev „ztraceného kláštera“ se udál teprve na počátku 90.let. Postupná a znovu a znovu podmanivá rehabilitace pozůstatků dubské johanitské komendy příznivě ovlivnila i místní chápání hodnot archeologického kulturního dědictví“ (doc.Jan Klápště a kol., 2000). Pokračující historický, stavebně historický a archeologický výzkum neustále přináší nová zjištění mnohdy zásadního významu, která dnes již zřetelně umožňují Český Dub z historických, urbanistických a stavebních hledisek vnímat jako významné sídlo severních Čech ve 12.-16.století. Pokračující obnova historického jádra města tyto architektonické kvality zachraňuje, interpretuje a znovu vrací do života.

Předkládaná aktualizace Programu regenerace MPZ ČD II.vychází ze znalosti odborné literatury, výsledků archeologických výzkumů, studia dosud nezhodnocených písemných pramenů, obrazového materiálu, historické plánové dokumentace i objektů samotných a podává tak obraz mnohaleté spolupráce řady odborných specialistů. Zjištěné závěry sumarizuje vzhledem k účelu práce ve stručných popisech dějin 212 stávajících i zaniklých objektů na území MPZ a v jejím bezprostředním okolí (12.století:2 objekty, 13.-15.století:23 objektů, 16.-20.století:187 objektů) s důrazem na jejich stavební vývoj a s návrhy na obnovu, v závěru pak rekapituluje realizované stavební akce od roku 1994. S pokračujícím poznáváním Českého Dubu bude tento Program II průběžně aktualizován a současně formou publikace zpřístupněn širší veřejnosti. Pokud práce napomůže k dalšímu poznání části národního kulturního dědictví a zároveň přispěje k památkové obnově jednoho z historických sídel České republiky, svůj smysl bohatě naplnil.

PhDr.Tomáš Edel
vedoucí Programu regenerace
MPZ Český Dub

Český Dub v datech

cca 800 000 let

Jaspisový pěstní klín (výzkum 2003) dokládá pobyt člověka typu Homo erectus na českodubské ostrožně, znovu pak osídlené v mladším pravěku.

9.-12.století

Pojizerská zemská cesta mířila z Prahy po linii Prosek, Stará Boleslav, Kostelní Hlavno, Brodce, mladoboleslavský Chlum a později hrad Mladá Boleslav, hradiště Mužský s Klamornou, brod s hradištěm v Hradci n.J. a odtud na Českodubsko s dnes 17 známých slovanskými lokalitami. Zde trasa zemské cesty překročila Ještědský hřbet sedlem Pláně a pokračovala severně pomezním hvozdem do Lužice na Zhořelec.

1109-1115

Kníže Vladislav I. zakládá v dnešním Českém Dubu hrad Vladislavice (Vadislavice) s velkofarním podélným kostelem s apsidou (výzkum 1995), dále zachycen obytný objekt a stopy železářské výroby z 12.století (2003-2004).

1115

Vladislav I. v hradeckém okrsku Vladislavic věnoval majetky právě založenému benediktinskému klášteru P.Marie v Kladrubech.

1159

Ve svědečné řadě listiny Vladislava II. po mladoboleslavském kastelánovi je zaznamenán vladislavický kastelán Chvalek („Quhalech castellanus Vadizicensis“).

asi 70.léta 12.století

Kladrubský klášter k dosavadním podještědským majetkům získává hrad Vladislavice.

80.léta 12.století

Johanitský (dnes Maltézský) řád získává na trase Pojizerské cesty Kostelní Hlavno, Zdětín a Kosmonosy.

1225

Johanitský řád na Pojizerské cestě získává 6 vesnic v okolí jizerského brodu u Hradce n.J.

1237

Havel z Hrušnice (později z Lemberka) získává od kladrubského kláštera újezd Vladislavice.

cca 1238

Havel z Lemberka (+ po 1253) v areálu někdejšího vladislavického hradu u kostela nedochovaného patrocina zakládá johanitskou komendu, zahájena stavba východního křídla konventu. Na předpolí komendy současně vzniká trhové sídliště Světlá (dnešní Český Dub) s kostelem sv.Ducha a přilehlým dřevěným špitálem, který je možné bezprostředně spojit se špitálními aktivitami jeho choti sv.Zdislavy (+1252)

cca 1250

Dokončené východní křídlo johanitského konventu tvoří předlokační kostel Vladislavic (zaniklý koncem 13.století), dvoupodlažní dům komtura (zaniklý koncem 15.století), třípodlažní věž s privátní komturovou kaplí sv.Jana Křtitele a dvoupodlažní palác s refektářem v 2.podlaží (č.p.1/IV). K tomuto celku západně přiléhá klášterní dvůr s konventním hřbitovem, záhy obklopaný dalšími zděnými budovami. Ještě ve 13.století kolem areálu vzniká hradba.

cca 1278-1283

Komenda poškozena požárem zřejmě za braniborského vpádu. Zanikl vladislavický kostel, který v areálu komendy sloužil jako konventní svatyně, jeho funkci přebírá farní kostel sv.Ducha a podle jeho patrocinia je komenda ve 14.století označována.

1291

Krakovský biskup Pavel z Przemankova uděluje odpustky mj. i poutníkům do johanitského kostela sv.Ducha ve Světlé „in loco conventuali“.

cca konec 13.století

Stavba raně gotického jižního křídla johanitského konventu, zaniklého koncem 15.století.

1357

Karel IV. s dvorem pobývá na přelomu listopadu a prosince v komendě, na listinách zde vydaných se poprvé vyskytuje nový název Dub („zu der Eychē“, „zu den Duben der Creutzigen“). Změna názvu nepochybně souvisí s povýšením dosavadní trhové vsi Světlá na právní město a udělením městského znaku (dub na stříbrném poli).

před 1371

Po požáru prvotního dřevěného špitálu u kostela sv.Ducha vystavěn zděný špitál, označený v roce 1371 jako „nový“, který zanikl koncem 15.století.

1373

Dub doložen jako právní město („civitas“), Hašek městský rychtář („Hasko iudex de Duba alias de Swietla“).

konec 14.století

Na johanitském konventním hřbitově v areálu komendy pohřben starší muž, do jehož hrobu byl vložen pozdně románský dvojramenný ostatkový kříž s bronzovým korpusem Krista, osazený drahými kameny nebo jejich imitací (výzkum 2003).

před 1429

Panství dubské komendy tvořilo město Dub a asi 51 vesnic s farními kostely v Loukovci, Sezemicích, Letařovicích a (Staré) Světlé p.J., statek se rozkládal od Jizery severně k Ještědu, východně od Petrašovic k západnímu Vlachovému.

duben 1429

Husitská posádka zřejmě bez větších bojů obsadila komendu v Dubu. Na panství t.r. poslední zpráva o katolickém knězi v Letařovicích, při severním okraji města ukryt poklad českých grošů, poslední dubský převor žije v johanitské komendě v Kladsku.

1433-1434

Držitelem panství Jiřík z Dubé a Vizmburka

od 1435

Držitelem panství Jan Čapek ze Sán

po 1450

Držitelem panství Mikuláš Berka z Dubé. Dub 29.května 1468 vypálen lužickými vojsky, dobyt opevněný hrad, na panství pravděpodobně poničen kostel v Letařovicích.

před 1473

Držitel panství katolík Děpold z Ryzmberka na Vartenberku pravděpodobně obnovuje kostel v Letařovicích a pravděpodobně je i objednavatelem pozdně gotického křídlového oltáře se sv.Jakubem (dnes v Národním muzeu).

1473-1483

Držitelem panství Linhart z Gutštejna na Vartenberku. V letech 1473-1480 se úspěšně soudí s Kryštofem Šůfem z Helfemburka o odtržený dubský statek Loukovec, v letech 1480-1483 s Mikulášem Berkou z Dubé o celé dubské panství.

po 1483 – 1489/1490

Panství Dub drží Kryštof z Vartenberka. V 80 letech dubský hrad a neopevněné město vypáleny nepochybně v souvislosti s bojovými akcemi. V areálu hradu zanikl románský dům komtura, poničeny horní partie věže nad kaplí sv.Jana Křtitele, současně zaniklo raně gotické jižní křídlo konventu. Ve městě zanikl původní románský kostel sv.Ducha se špitálem a požár zasáhl také náměstí.

1490

Na probíhající stavební obnově nejmenovaného dubského kostela doložen zhořelecký městský stavitel Konrád Pflüger .

po 1490 -1499

Držitelem panství katolík Jan ze Šelemberka. Koncem 15. století v dubském hradě byly stavebně obnoveny horní partie věže nad románskou kaplí sv.Jana Křtitele, vzniklo nové jižní hradní křídlo s vytesanými sklepy a 80 metrů dlouhou únikovou chodbou, areál hradu získal dnešní hradební zeď s jižní bránou. Při patě hradby v místě pozdější renesanční kaple sv.Jana vznikl objekt neznámé funkce, nejspíše hradní kaple. Město získává hradby s vodním příkopem, dvěma branami a dochovanou věží Hláskou, napříč celým městem vedena umělá vodoteč s haltýři, znovu vystavěn kostel sv.Ducha, vybavený pozdně gotickou, šablonami malovanou skříní (dnes v Podještědském muzeu), u kostela vzniká v pořadí třetí špitál.

před 1511- 1543

Panství drží Jan z Vartenberka. Před rokem 1527 vystavěl v severovýchodním rohu náměstí dům čp.27/I s dochovanými pozdně gotickými sklepy, ve 20.- 30. letech v podvěží kostela sv.Ducha vybudoval pravděpodobně rodinnou kapli s baldachýnovým portálem.

1543-1547

Držitelem panství Adam z Vartenberka, v roce 1547 vznikl nejstarší dochovaný urbář panství.

1547-1552

Panství po konfiskaci drží královská komora.

1552-1584

Panství drží katolík Jan z Opperstorfu. V 60.letech probíhá sasky orientovaná přestavba dubského zámku, 1564 dokončena stavba zámeckého pivovaru a sladovny, ve městě roku 1564 založen na místě masných krámů tzv.Kozí plácek s pěti domy, roku 1565 dokončena sasky orientovaná stavba radnice, zřejmě v 60.letech farní kostel sv.Ducha prodloužen západně, zaklenut a předělen příčkou na utrakvisticko-katolickou dvojsvatyni. Hřbitov od kostela sv.Ducha přenesen na Hoření předměstí.V 70.letech probíhá italizující úprava zámku, v roce 1579 je dokončována stavba zámecké katolické kaple sv.Jana Křtitele a založen přílehlý špitál, pravdě. v 70.letech kostel sv.Jakuba v Letařovicích opatřen rustikovým sgrafitem.

1584-1589

Vdova Marie z Opperstorfu držitelkou panství. Na novém hřbitově v Hoření předměstí založen luteránský kostel N.Trojice (1590).

1590-1591

Panství v rukách Bedřicha a Jiřího z Opperstorfu, zámek ztrácí rezidenční charakter, po 17.6.1590 vznik druhého dochovaného urbáře panství.

1591-1608

Panství drží Zikmund Smiřický ze Smiřic.

1608-1611

Panství drží Jaroslav Smiřický ze Smiřic

1612-1618

Panství zdědil Albrecht Jan Smiřický ze Smiřic, na zámku probíhají úpravy především interiérů.

1618-1620

Panství drží Markéta Salomena Smiřická, provdaná Slavatová

1620-1621

Panství drží královská komora

1621-1634

Panství drží Albrecht z Valdštejna. Požáry v Českém Dubu 1624, 1629 a 1633.

1634-1636

Panství drží královská komora, 11.dubna 1634 ničující požár Českého Dubu, při kterém vyhořela většina města.

1636-1640

Majitelem panství Jan Ludvík Isolani. Dubský zámek krátce získal residenční funkci, součástí jeho vybavení portrét Jana Ludvíka Isolaniho, dnes v Podještědském muzeu.

1641-1653

Panství drží sestry Anna Marie a Regina Isolani. Počátkem listopadu 1647 požár, při kterém vyhořel kostel sv.Ducha, fara a zámek, další požár 23.prosince 1647, vyhořel dům č.p.49/I.

1653-1782

Panství majetkem kláštera augustiniánek u sv.Jakuba ve Vídni do jeho zrušení. Někdy v letech 1658-1660 vyhořel tzv.Kozí plácek a západně dům u č.p.8/IV, 29.srpna 1694 rozsáhlý požár města, během kterého vyhořela radnice s částí městského archivu, kostel sv.Ducha a fara. Zahájena barokní přestavba města. Roku 1717 na náměstí vztyčen mariánský morový sloup. Roku 1720 na Müllerově mapě Čech se oficiálně poprvé objevuje dnešní název města Český Dub. Roku 1775 během selského povstání zanikl při rabování zámku českodubský patrimoniální archiv.

1782-1838

Panství v držení dolnorakouského náboženského fondu. 1.května 1799 zahájena renovace města zřejmě představuje zprávu o omezení dřevěného staviva a počátek klasicistní přestavby Českého Dubu. Roku 1802 založena fabrika Franze Sluky na potiskování plátna a kartounů, zanikla 1837/1840, roku 1803 zrušena renesanční kaple sv.Jana Nepomuckého a upravena na městský špitál, ve 20.- 30 letech 19.století hlavní vlna klasicistních úprav, zahájena likvidace městských hradeb.

1838 - 1850

Panství vlastní kníže Kamil Rohan, mezi léty 1840/1843 zaniklo západní křídlo zámku. Roku 1843 zakládá Franz Schmidt (1816-1883) českodubskou firmu, jeden z nejúspěšnějších textilních podniků rakouské monarchie s dalšími továrnami v Říčkách u Semil a v Žitavě, s jehož působením je spjat až do 20.let 20.století rozsáhlý stavební rozvoj města.

1855

Český Dub se stal sídlem politického a soudního okresu Českodubského, ve města zahajuje 26.května 1855 působení Okresní úřad, který s Okresním soudem sídlil do roku 1858 v zámku. Okres dále tvořila města Hodkovice a Osečná s řadou vesnic, podléhal krajskému úřadu v Mladé Boleslavi, soudní okres zanikl v roce 1927.

28.července 1858

Zničující požár města, při kterém vyhořel zámek a 38 domů. Následně bylo strženo jižní zámecké křídlo, utilitární úpravou prošlo pozdně románské východní křídlo, sneseno druhé podlaží jižní hradní brány.

28.srpna 1866

Další rozsáhlý požár, který zasáhl především historické jádro města. Klasicistní charakter náměstí byl obnoven, zaniklou dřevěnou zástavbu především v severní části města (Palackého ulice) nahrazují zděné pozdně klasicistní a historizující novostavby. Autorem převážné většiny architektonických úprav města od 40. do začátku 70.let byl absolvent pražské polytechniky, českodubský stavitel Ing. František Havlina (nar.1815).

Areál knížecího hradu Vladislavice, románské johanitské komendy sv.Ducha, gotického šlechtického hradu a renesančního zámku

(ÚSKP 4195/1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12)

Nevysoká českodubská ostrožna byla osídlena již od staršího paleolitu, jak dokládá nález jaspisového pěstního klínu (2003), znovu pak v mladším pravěku.

Archeologicky zachycené pozůstatky bezvěžového **románského kostela** s apsidou a freskovou výzdobou, obklopeného hřbitovem (1995) severně od č.p.1/IV a jižně situovaná **zemnice** s bohatou keramickou výplní, železnou ostruhou a stopami po železářské výrobě ještě z 12.století (2003-2004) interpretujeme jako objekty dosud nelokalizovaných Vladislavic, knížecího hradu založeného krátce před rokem 1115 Vladislavem I. Roku 1159 za vlády Vladislava II. je hrad sídlem kastelána Chvalka a střediskem samostatné severočeské „lesní“ provincie, zřejmě v 70.letech 12.století se stává součástí zdejšího staršího majetku benediktinského kláštera P.Marie v Kladrubech.

V roce 1237 kladrubský újezd Vladislavice získává Markvartic Havel z Hruštic a pozdějšího Lemberka a v prostoru někdejšího vladislavického hradu zakládá johanitskou komendu. Někdejší vladislavický velkofarní kostel přebírá funkci konventní svatyně, kterou si podržel až do zániku koncem 13.století. K jižní zdi kostela byla kolem roku 1240 přiložena prvá ze tří pozdně románských budov východního křídla johanitského konventu.

Dvoupodlažní **dům komtura** z řádkovaných mohutných pískovcových kvádrů byl v každém podlaží tvořen jedinou čtvercovou místností. Prostoru prvního podlaží klenula bezžeburná křížová klenba, místnost druhého podlaží byla zřejmě plochostropá. Z objektu zůstala dochována částečně do druhého podlaží jižní styčná zeď v severním průčelí dnešní budovy č.p.1/IV, samotná stavba zanikla koncem 15.století a její obvodové zdivo zachytil archeologický výzkum v roce 1995. Dnešní stav: Zaniklé objekty raně románského vladislavského kostela a přilehlého domu johanitského komtura v památkové úpravě z let 2000-2001 (arch.M.Netolička, T.Edel) byly půdorysně naznačeny v dlažbě a prostor parkově upraven. Navrhovaný stav: Shodně doporučujeme v dlažbě naznačit půdorys zemnice z 12.století.

Na dům komtura jižně navazuje a v obou podlažích s ním byla komunikačně provázána původně třípodlažní **věžovitá stavba s přízemní kaplí sv.Jana Křtitele** z doby kolem roku 1240, torzálně dochovaná v objektu č.p.1/IV (ÚSKP 4195/1). Původně privátní komturovu svatyni utváří téměř čtvercová loď z mohutných řádkovaných kvádrů s křížovou bezžeburnou klenbou (zaniklou po 1858) a fragmentárně dochovanými konsekračními kříži ze tří středověkých fází. Zaniklý půlkulatý triumfální oblouk ústil do polygonálního presbytáře s dochovaným fragmentem konchy. Druhé torzálně dochované podlaží objektu, funkčně zřejmě trezorium, se torzálně zachovaným vstupem otvíralo předpokládaným tunelovým schodištěm v tloušťce mohutné severní styčné zdi (síla 150 cm) do zaniklého třetího podlaží objektu strážních a obranných funkcí. Věž po částečné destrukci byla koncem 15.století stavebně obnovena, snesena v 19.století na dnešní výšku a ve dvou stavebních fázích dále upravována (po roce 1858, 1907?). Dnešní stav: Obnova z let 2000-2001 (arch. M.Netolička, T.Edel) pouze odstranila vestavěné cihlové konstrukce pivovarské lednice (1907?) a celý prostor pak záměrně ponechala v takřka v nedotčeném stavu. Na stěnách objektu je tak možné sledovat celou historii stavby od 40.let 13.století (s konzervovanými torzy středověkých konsekračních křížů), přes pozdně gotickou obnovu 2.podlaží věže z konce 15.století (horní partie jižní a částečně severní zdi) až ke stavebním zásahům z doby po roce 1858 (cihlová klenba do travers, plenty východní a západní stěny). Materiálem přiznaná rekonstrukce se tak pouze dotkla konchy presbytáře, severního vstupu a podlahy kaple s terakotovou dlažbou původního

středověkého formátu. Pod kaplí v nově vzniklém prostoru krypty byly pietně uloženy do moderní tumbly lidské ostatky z archeologicky odkrytých hrobů z 12.-15. století.

Mohutná **dvoupodlažní palácová budova** johanitského konventu z průběhu 40.let 13.století, ve značné úplnosti dochovaná v dnešní hmotě objektu č.p.1/IV, přiléhá k dnešní stavbě věže. Její snížené první hospodářské podlaží tvoří monumentální vstupní sál se třemi poli bezžeburné křížové klenby, oddělenými hranolovými zalomenými pasy. Východní zeď je prolomena vstupní nikou a dvěma oboustranně špaletovanými štěrbinovými okénky, do západní zdi je vložena původní trezorová nika. Na tento monumentální sál severně navazuje menší čtvercová místnost s jedním polem shodné křížové klenby, v jejíž JV části byla sondou zachycena středověká valounová dlažba (1992). Další stavební zásahy do tohoto palácového přízemí proběhly koncem 13.století (vstup v jižní štítové zdi), v 15.století (úprava štěrbinového ostění oken na klíčové střílny, prolomení vstupu v západní stěně velkého sálu) a především kolem roku 1564 (celková úprava na pivovarský provoz, která zastřela jeho středověký charakter). Druhé, dispozičně shodné podlaží paláce, plnilo v polovině 13.století reprezentační funkce zdejšího johanitského konventu. Jeho velký sál s torzálně dochovaným západním vstupem byl plochostropý, ale na základě západoevropských analogií nelze vyloučit ani jeho volného otevření do krovu. V mohutné jižní štítové zdi bylo zachyceno torzo předpokládaného krbu, v přilehlém východojižním rohu pak zřejmě nika na palivo, ve východní zdi v ose vstupu pak torzo drobné dveřní niky s fragmenty ostění, signalizující nejspíše vnější schodiště do dolního hospodářského podlaží. Velký sál druhého podlaží paláce proto nejspíše představoval dormitář, společnou johanitskou konventní jídelnou. Severně přiléhající čtvercová místnost s opět klenuté bezžeburnou křížovou klenbou, opírající se o severní vylehčovací oblouk štítu paláce, může hypoteticky představovat kapitulní síň paláce..

Druhé podlaží paláce nese stopy raně novověkých úprav (cihlová dlažba, dnešní okenní otvory ve východní zdi, příčka velkého sálu) a především rozsáhlé devastující přestavby (1858 -1907), během které byla snesena koruna zdiva celého paláce, v malém sále stržena klenba, vylehčovací oblouk, odstraněna původní zeď mezi oběma sály, vestavěny příčky kancelářů a bytů, budova zvýšena o třetí obytné podlaží s dalšími vestavěnými konstrukcemi, které společně spočívají na románské klenbě prvního podlaží).

Dnešní stav: Prvé podlaží johanitského paláce v obnově z let 1991-1993 (arch. M.Sedlák, T.Edel) po sejmutí novověkých omítek, zadržek a cihlové příčky opět prezentuje odhalené konstrukce budovy z 13. – 19.století. Rekonstruována byla pouze část archivoly portálu v jižní stěně velkého sálu. Sklepní prostory z konce 15. a 2.poloviny 16.století byly vyklizeny, osvětleny, opatřeny jednoduchým zábradlím. Při jižním průčelí budovy vznikl nový drobný vstupní objekt do prohlídkové trasy komendy. Druhé románské a třetí novověké podlaží paláce dosud čeká na dokončení SHP a památkovou obnovu. Podle rozhodnutí investora (MÚ Český Dub) bude i tato část objektu formou stálé historické expozice zpřístupněna veřejnosti. **Návrh úprav:** Na základě zpracovaného statického posouzení objektu předpokládá architektonická studie M.Netoličky ve druhém a třetím podlaží odstranění řady vestavěných konstrukcí, aniž by ovšem tyto stavební fáze novověkých dějin objektu byly puristicky potlačeny. Obnoveno bude pozdně klasicistní schodiště mezi druhým a třetím podlažím a fasáda budovy včetně konstrukce západní dřevěné verandy z doby po roce 1858. Půdní prostor objektu bude adaptován na archeologický depozitář Podještědského muzea.

x

K východnímu křídlu johanitského konventu západně přiléhal bez stop po **ambitu** (výzkum 2003-2004) **rajský dvůr komendy s konventním hřbitovem** z 13.století. Obklopovaly jej nejpозději od konce 13.století další zděné stavby johanitského konventu. V jihovýchodní části areálu ze stavebního materiálu právě zaniklého vladislavického kostela vznikla **zděná stavba**, provázaná v 1.podlaží s palácovou budovou východního křídla nově

prolomeným vstupem s torzálně dochovaným segmentovým portálem. V jihozápadní části dvora koncem 13.století vznikla další **zděná budova**, následně stavebně upravovaná, v severozápadní části zachytil archeologický výzkum další, v pořadí již třetí středověký **zděný objekt** bez možnosti bližšího datování. Stavební podoba dubské johanitské komendy 13.století tedy vycházela, což je velmi významné zjištění, ze základního středověkého vzorce monastické architektury.

Ve 3.čtvrtině 13.století byl dům komtura rozšířen o **východní přístavbu**, ze které se dochovalo zdivo jižního klenebního čela z mohutných řádkovaných kvádrů se stopami opět bezžeborné (!) křížové klenby, pravděpodobně současně další **drobný zděný objekt** vznikl při západní zdi kaple sv.Jana Křtitele. Koncem 13.století zanikl požárem konventní (vladislavický) kostel a jeho plochu následně překryla zřejmě **provizorní zděná stavba**. Nejpozději koncem 13.století komendu obklopovala **hradební zeď**, archeologicky zachycená v severní, východní a jižní části areálu.

V roce 1429 husitská posádka komendu obsadila zřejmě bez větších bojů, johanitský konvent zanikl a opevněný komplex budov začal sloužit jako šlechtický hrad. Následně vznikl v severní části hradního areálu rozměrný **hospodářský objekt** a současně zde byly zachyceny stopy železářské výroby. V poslední třetině 15.století hrad nepochybně v souvislosti s vojenskými událostmi opakovaně devastovaly archeologicky zachycené požáry (1468?, před 1490?), které vedly k zániku domu komtura, destrukci horních partií přilehlé věže s kaplí sv.Jana Křtitele, zřejmě současně k zániku raně gotického konventního objektu v jihovýchodní části nádvoří a celého hradního opevnění z 13.století

Následnou pozdně gotickou fází obnovy českodubského hradu představuje výstavba nového **jižního hradního křídla** s navazujícími, v podloží sekanými prostorami, znovu obnovena byla věž nad románskou kaplí sv.Jana Křtitele a celý areál současně získal **novou fortifikaci**. K jihovýchodní partii nové hradební zdi v místě pozdější zámecké kaple sv.Jana byla přiložena ještě středověká, **východně orientovaná stavba**, který zde signalizuje možnou existenci pozdně gotické hradní svatyně. Pokud se jí zde podaří archeologicky prokázat, je třeba uvažovat o jejím vztahu k zdánlivě překvapivým dubským stavebním aktivitám významného saského stavitele Konráda Pflügera, který v roce 1490 pracoval na výstavbě zdejší nejmenované svatyně.

Rozsáhlá renesanční přestavba vtiskla residenčnímu sídlu Jana z Opperstorfu podobu trojkřídlého reprezentačního zámku, obklopeného souborem nových správních a hospodářských budov. Nejspíše v 60.letech 16.století bylo k staršímu dvoukřídlému zámeckému objektu přiloženo **západní křídlo s osmibokou hodinovou věží** při jihozápadním nároží, uplatněné současně v roce 1565 na budově zdejší radnice, které tak signalizují nejen výchozí prostředí německé, ale i slezské renesance, odkud Jan z Opperstorfu pocházel a kde měl další statky. Zámecká budova byla současně osazena dvěma pamětními deskami se znaky majitele panství a jeho choti, datovanými roky 1566 a 1567, současně pak v jihovýchodní části areálu byl dokončen před rokem 1564 soubor budov **zámeckého pivovaru**. Organizaci těchto rozsáhlých stavebních prací 60.let pak můžeme spojit především s osobností hejtmána Jetřicha Slatinského ze Slatinky, který po svém odchodu z Dubu řídil v rožmberských službách od začátku 70.let přestavbu českokrumlovského zámku.

Druhou, již italizující fází úprav českodubského zámku zřejmě již 70. a 80.let můžeme spojit se současně doloženou českodubskou vlašskou kolonií (Petr Vlach, zedník Antonín Vlach, Donát Tybald Vlach, Bernard Mar Vlach). K jižnímu nádvornímu průčelí zámku byla tehdy přiložena **patrová arkáda** s dochovaným pravoúhlým bosovaným portálem a do této doby se současně hlásí i nález architektonického článku torza antikizující mužské postavy. Sgrafitová rustika pak pokryla nejen vlastní zámeckou budovu (zachycena na severním průčelí východního křídla č.p.1/IV), ale i další budovy areálu (č.p.3/IV) a současně se na panství objevuje i v Letařovicích na kostele sv.Jakuba a jeho sakristii. S touto italizující

stavební fází ale především musíme spojit vznik dochované zámecké a současně špitální **kaple sv. Jana Křtitele**, v roce 1579 ještě nedokončené. Samotný trojkřídlý zámecký objekt pak severně uzavřela archeologicky zachycená **ohradní zeď** nepochybně s bránou, severně vznikl další **renesanční objekt** č.p.11/IV a u jižní zámecké brány dochovaný **můstek**.

Za panství Smiřických ztratil českodubský zámek rezidenční charakter a písemnými prameny zaznamenané úpravy v letech 1612-1618 proto měly jen charakter údržby, především obnovy interiérů (1618: „za sukna německá k vobíjení pokojů“). Vlastní zámecká budova sloužila bez zásadních úprav až do 19.století jako sídlo vrchnostenské správy a jen drobné stavební aktivity představuje v prostoru jižní zámecké zahrady polygonální objekt „**letohrádku**“, doložený v letech 1814-1840, v 1.polovině 19.století v jihozápadní části areálu pak **dvě správní budovy** (č.p.6/IV a 7/IV). Podobu zámeckého areálu v roce 1840 zachycuje ocelorytina K.Brandtla.

Destrukce zámku byla zahájena již v letech 1840/1843 stržením západního renesančního křídla ze 16.století, přestavba zbývajících dvoukřídlého torza pro potřeby okresního soudu před rokem 1855 dala vznik plánové dokumentaci Ing. Františka Havliny. Dílo zkázy v roce 1858 dokončil rozsáhlý požár celého areálu. Jižní zámecké křídlo bylo následně strženo a jeho trosky dodnes prostor jižně od objektu zaplňují, zbývajícím východním zámecké křídlo s pozůstatky středověké johanitské komendy pak prošlo v letech 1858-1907 sérií devastujících přestaveb objektu k administrativním, hospodářským a bytovým účelům. Kvalitní pozdně klasicistní fasádu z 60.let 19.století podle projektu pravděpodobně Františka Havliny ve 20.století rozrušovaly další stavební zásahy (v době kolem roku 1910, v 50.letech a naposled v roce 1985). Současně zanikla řada dalších budov zámeckého areálu, zbývajícím objekty v době kolem roku 1910 prošly historizující úpravou (č.p.2/IV, 3/IV) a do českodubského zámeckého areálu byla vestavěna řada nových objektů (č.p.4/IV

Návrh úprav: Prostor původního středověkého dvora komendy s konventním hřbitovem a následně renesančního zámeckého nádvoří po dokončení archeologického výzkumu předpokládá zpracovaný architektonický projekt M.Netoličky parkově upravit. V dlažbě zde budou opět prezentovány půdorysy zaniklých středověkých a vybraných renesančních objektů a rozsáhlé plochy dobře dochované pískovcové historické dlažby.

x

Charakter areálu dnes spoluutvářejí další památkově významné a architektonicky kvalitní stavby z průběhu 15. až počátku 20.století.

Archeologicky zachycenou **johanitskou fortifikaci z 2.poloviny 13.století** (J.Ž) nahradilo koncem 15.století **pozdně gotické hradní opevnění**. Dochována je značná část západní linie hradební zdi s mohutnými opěráky a dvěma klíčovými stílnami (č.p.6/IV, 5/IV), většina jižního hradby s jihozápadní věžovitou brankou zanikla v 2.polovině 19.století. **Věžovitá jižní hradní brána** (mezi č.p.3/IV a 4/IV) se dochovala v torzu s průjezdem a vrátnicí, od 16.století obytné patro s obydlím zámeckého kaplana byla po požáru 1858 sneseno, budova stavebně dále upravována kolem roku 1910. K navazujícímu zřejmě **renesančnímu můstku** (ÚSKP 4195/12) nepřinesl archeologický výzkum (J.Prostředník) žádné poznatky. Jihovýchodní úsek hradby se částečně dochoval v hmotě domů č.p.3/IV, č.p.2/IV a při severovýchodním nároží č.p.14/IV, hypoteticky možná severní linie hradby, která by hradní areál oddělovala od přilehlého opevněného města, nebyla zatím zjištěna.

Ve východní části hradu byly archeologicky zachyceny pozdně středověké aktivity (P.Sommer), nejpozději od konce 15.století tudy procházela **umělá vodoteč – „strouha“**, na které vznikl soubor zaniklých hospodářských staveb. Tvořila je budova **šlajfery** (doložena 1547-1657 pustá), **volejnice** (1547-1622), **valchy** (1547-1657), „**hořeniho**“ **mlýna s pilou č.p. 13/IV** (1580-1871), roce 1590 zděného a jeho přízemní dvoukřídlá stavba zřejmě renesančního původu zde stála ještě v roce 1868. **Farní dřevěná škola st.č.p.14/IV** zde byla snad již od středověku, po požáru v roce 1694 ji nahradila zděná budova, v roce 1814 byla

přemístěna do protilehlé novostavby č.p.10/IV starou budovu téhož roku koupil Antonín Dlask, roku 1871 pak firma Franz Schmidt. Na jejich místě stojí laskavě řečeno „nevhodný“ **Dům kultury č.p.14/IV** podle projektu ing.arch. Josefa Patrného z roku 1987, dnes Mikroregionální vzdělávací centrum s knihovnou. Hospodářský areál jižně podél hradby pokračoval budovami **zámeckého pivovaru** (1564-1886), z nichž se dochoval renesanční objekt humna a sladovny **č.p.2/IV** (ÚSKP 4195/2) s valeně klenutými sklepy s topeništěm k temperování pivovarského provozu, přízemní monumentální dvoulodní sál klenutý na čtyři žulové pilíře s okosenými hranami s přílehlou jižní prostorou, renesančního původu je zřejmě i druhé podlaží. Část pivovarských objektů byla po roce 1886 zbořena, dům č.p.2/IV pak kolem roku 1910 získal dnešní stavební podobu. **Návrh úprav:** Stavební obnovu objektu doporučujeme řešit na základě výsledků SHP a architektonického projektu.

Jižní část zámeckého areálu při pozdně středověké hradbě tvoří **domek sládků č.p.3/IV** (ÚSKP 4195/3). Dnešní pozdně klasicistní objekt z doby po požáru 1858 obsahuje pozůstatky renesančních stavebních konstrukcí a na jižním průčelí zbytky rustikového sgrafita (!), koncem 18.století jej PZO proto charakterizuje jako zděný. **Návrh úprav:** Doporučujeme zachovat dnešní severní fasádu objektu, zřejmě výsledek historizující úpravy z doby kolem roku 1910, na jižním průčelí pak obnovit renesanční okenní otvory s mřížemi a rustikové sgrafito.

Na věžovitou bránu navazovala koncem 18.století podle PZO dřevěná stavba, kterou v 1.polovině 19.století nahradily dvě klasicistní zděné dvoupodlažní budovy (1840-1893), které sloužily jako **zámecká konírna a zřejmě čeledník**. Vně areálu nejpozději od 16.století k nim přiléhala drobná **zámecká zahrada** s romantickým **polygonálním altánem** (doložen 1814-1840). Na místě konírny a části zahrady vznikla na náklad Heleny von Schmidt podle projektu norimberského architekta J.Schmeissnera z roku 1909 dnešní novostavba **Kojeneckého ústavu č.p.4/IV**, dnes Mateřské školy (ÚSKP 4195/4). V letech 2002-2003 byla provedeno statické zajištění objektu a kompletní rekonstrukce střešního pláště, komínových těles a hromosvodů. **Návrh úprav:** S architektonickým dozorem provést obnova fasády.

V exponované poloze jihozápadního nároží pozdně gotické hradby stála drobná **středověká věžovitá branka** a přílehlou **zděnou budovou**, které koncem 18.století zachycuje PSK. Po požáru 1858 budova zanikla a v roce 1907 byla zbořena i branka. Na jejich místě se dnes nachází zahrádka mezi domem č.p.4/IV a č.p.6/IV. **Návrh úprav:** Veškeré zemní práce v prostoru zahrádky je nutné archeologicky sledovat.

K pokračující středověké západní hradbě přiléhaly koncem 18.století podle PZO další dřevěné objekty, které počátkem 19.století nahradila dnešní klasicistní **budova patrimoniální administrativy č.p.6/IV** (ÚSKP 4195/5) s dochovanou původní fasádou a sousední, architektonicky shodně koncipovaná **stavba č.p.7/IV** (ÚSKP 4195/6), devastovaná v 70 letech 20.století. **Návrh úprav:** Budovu č.p. 6/IV doporučujeme zachovat v dnešní architektonické podobě, na objektu č.p.7/IV doporučujeme obnovit původní devastovanou fasádu.

Severozápadní část areálu hradu poblíž kostela sv.Ducha dnes významně dotváří soubor dalších pěti **romantických vilek** z doby krátce před 1.světovou válkou. Nejstarší z nich, **vilka č.p.5/IV** vznikla podle projektu norimberského architekta J.Schmessnera z roku 1909 a určila měřítko i architektonický výraz navazující zástavbě. Budova je vestavěna do západní linie hradební zdi s dochovanou klíčovou střílnou z 15.století a podle PZO z konce 18.století jí předcházela zděná stavba, která zde stála do začátku 20.století. **Návrh úprav:** Objekt doporučujeme zachovat v dnešní architektonické podobě.

Předstupující **vilka č.p.103/IV** vznikla podle projektu českodubského stavitele Eduarda Arlta z roku 1911 a prošla dalšími drobnými stavebními úpravami. **Návrh úprav:** Doporučujeme včetně oplocení řešit na základě architektonického projektu.

Sousední **vilka č.p.102/IV** s předzahrádkou opět **doporučujeme** zachovat v dnešní architektonické podobě, obnovu oplocení pak řešit na základě nenáročné obnovy původního stavu.

Vilka č.p.101/IV přes dílčí stavební zásahy má relativně dobře zachovanou fasádu. **Návrh úprav:** Doporučujeme další stavební zásahy řešit na základě architektonického dohledu.

Poslední **vilka č.p.8/IV** po úpravě ze 70.let má architektonicky devastovanou fasádu. **Návrh úprav:** Na základě architektonického projektu doporučujeme obnovu fasády.

Severně od komendy stojí někdejší **vrchnostenský dům č.p.11/IV** (ÚSKP 4195/8), tvořený dvěma objekty. **Jižní domek** č.p.11/IV/A vznikl na místě zmiňovaného vladislavického hřbitova z 12.století, který ve 13.století překryla uvedená východní přístavba domu komtura. Po jeho zániku zde vznikla archeologicky zachycená **zděná budova** (16.století?). Zděnou stavbu zde koncem 18.století zachycuje PZO, dnešní podoba objektu pochází z doby po požáru v roce 1858, úprava fasády pak z doby kolem roku 1910. **Návrh úprav:** Objekt v havarijním stavu prošel v letech 2000-2001 prvou fází obnovy, během které byla provedena kompletní rekonstrukce krovu, střešního pláště a omítek západního průčelí. V souvislosti s jeho plánovaným využitím jako provozního zázemí expozice johanitské komendy bude na základě zpracovaného projektu arch. M.Netoličky dokončena jeho celková rekonstrukce včetně fasád východního a jižního průčelí. **Severní dům, pozdější Zámecká hospoda** č.p.11/IV/B obsahuje renesanční jádro tvořené přízemní místností s křížovou hřebínkovou klenbou. Koncem 18.století je objekt v PZO značen jako zděný, jeho závěrečná stavební podoba pochází z doby kolem roku 1910. Narodil se zde český malíř a grafik Petr Dillinger (1899-1954), kterého na domě připomíná pamětní deska výtvarníka Radka Brože z roku 1996. **Návrh úprav:** Doporučujeme fasádu objektu obnovit na základě architektonického projektu.

Areál farního a špitálního kostela sv. Ducha

(ÚSKP č.4197/1,2,3,4)

Farní kostel sv.Ducha, písemně zmiňovaný i s patrociniem roku 1291, byl založen současně se vznikem sídliště pravděpodobně ve 40.letech 13.století, jak signalizuje nález tří pozdně románských kamenických článků v sekundární poloze zdiva dnešní stavby, současně pak archeologické datování přilehlého špitálu. Koncem 13.století po zániku johanitského konventního (vladislavického) kostela převzal sv.Duch jeho funkci a komenda je jeho patrociniem nazývána (1373). Zsvěcení charakterizovalo primární špitální funkci svatyně, kterou na SV armatuře věže dále signalizuje středověká rytina hlavy malomocného, na kterou v přilehlé severozápadní části prostoru navazuje špitální zóna s pozůstatky středověké budovy špitálu. Archeologický výzkum (J.Prostředník 1995-1996) zachytil pozůstatky prvotního dřevěného **špitálu** z poloviny 13.století, který lze spojit se špitálními aktivitami manželky fundátora komendy sv.Zdislavy, zachycenými johanitským autorem tzv. Dalimilovy kroniky. Po požáru dřevěného špitálu vznikla na jeho místě nová zděná špitální stavba, roku 1371 uváděná jako „nová“ pro „12 chudých a nemocných“.

Prvotní kostel se špitálem zanikl koncem 15.století (pravděpodobně v 80.letech) a na jeho místě vznikla dnešní, v jádře pozdně gotická svatyně. Původně plochostropá loď s polygonálním presbytářem a severní věží byla v jižním průčelí prolomena třemi okny a segmentovým portálem, další segmentový portál v severním průčelí ústil do špitální zóny. K presbytáři je severně přiložena původně třípodlažní hranolová věž, plnicí pravděpodobně i útočištné funkce. Prostora jejího prvního podlaží (dnes sakristie) byla přístupná pouze z presbyteria, druhé podlaží věže (trezorium) se zachyceným portálem ve východní zdi signalizuje můstek spojující věž s farní budovou (SHP 1997). Součást nového vybavení kostela představovala pozdně gotická skříň malovaná přes šablonu, umístěná dnes v Podještědském muzeu. V přilehlé špitální zóně současně vznikla dodnes v torzu zachovaná **přízemní dvouprostorová budova špitálu** se čtyřmi šterbinovými okny v západní stěně. Ukončení této stavební etapy umožňují písemné prameny s určitou rezervou spojit s rokem 1490 a českodubskými stavebními aktivitami zhořeleckého stavitele Konráda Pflügera.

Další pozdně gotickou stavební úpravu kostela datuje sasky orientovaný, jemně provedený a vysoce reprezentativní baldachýnový portál s původními okovanými dveřmi a zámekem z presbytáře do dnešní zákristie (1697). Práce se hlásí do 20.-30.let 16.století (M.Radová), můžeme ji nejspíše spojit se stavebními aktivitami majitele panství Jana z Vartenberka a současně signalizuje původně náročnější smysl prostoru, kde původně předpokládáme kapli sv.Anny, doloženou v letech 1630-1657.

Během renesanční úpravy byla pozdně gotická loď kostela prodloužena západně a v západní části jižního průčelí opatřena dalším vstupem s kanelovaným segmentovým portálem. Také interiér lodí je utvářen dualitu zcela odlišného renesančního řešení východní a západní části prostoru. Starší východní část je opatřena překvapivou soustavou klasicizujících toskánských polosloupů, novou západní část rytmitizuje systém italizujících pilastrů, oba tyto systémy pak společně vynášely dnes nedochovanou renesanční klenbu. Obě odlišné části kostela proto byly pravděpodobně odděleny příčkou a tato dvojsvatyně přesně vyjadřovala náboženskou situaci utrakvistického města a jeho katolické vrchnosti. Architektonicky překvapivý projekt neznámého tvůrce spojujeme s císařským pražským architektem Bonifácem Wolmutem (před 1510-1579), který pro katolického majitele panství Jana z Oppenstorfu v letech 1567-1571 představoval jeho pražský palác, jak dokládá písemně uzavřená smlouva, na které participoval dubský hejtman Jetřich Slatinský ze Slatinky, od začátku 70.let pak v rožmberských službách zajišťující velkolepou přestavbu českokrumlovského zámku. Po dokončení nového, výslovně zdůrazněného „katolického kostela“ sv.Jana Křtitele po roce 1579 ztratila dvojsvatyně sv.Ducha smysl a sjednocení

prostor sloužil utrakvistickému městu. Dnešní barokní klenba kostela, jak výslovně zaznamenala písemná zpráva, pochází z doby děkana Kryštofa Zikmunda Weise (1713-1727).

Požár kostela v roce 1647 během obsazení města švédskou posádkou zahájil další fázi stavebních úprav, dokončené zřejmě roku 1653, jak svědčila datace pamětního nápisu na presbytáři, v souvislosti s pořízením nového oltáře byla roce 1692 odsekána žebra klenby presbytáře. Po dalším mohutném požáru v roce 1694 kostel podle projektu pražského stavitele Pánka (Jana Václava?) získal dnešní barokní podobu, která pozděně gotickou věž zvýšila o další podlaží zvonice (1697) a celá stavba získala střídmost fasádu s dnešní úpravou oken. V letech 1713-1727 (zřejmě v souvislosti s dalším požárem v roce 1713) byl kostel opatřen již připomenutou „novou“ klenbou, prvou dlažbou, dochovanou barokní cínovou křtitelnicí a v roce 1725 došlo k další úpravě zvonice. Všechny tři oltáře a kazatelna pocházejí z 2.poloviny 18.století, varhany v neorenesanční skříni v roce 1893 zhotovila firma Rieger z Krnova. Během stavební obnovy vnějšího pláště věže v letech 1996-1997 byl analyticky prezentován nevelký úsek dekorativně utvářených plochy středověké omítky (severní průčelí), středověká rytina hlavy malomocného (SV armatura), pravouhlé ostění okénka (2.podlaží západního průčelí), střílnové okénko (3.podlaží severního průčelí), na presbytáři pak pamětní nápis a sluneční hodiny zřejmě z poloviny 17.století. V roce 1998 byla konzervována západní a severní zeď špitálu z konce 15.století, ve zcela dezolátním zůstává zbývající východní a jižní obvodové zdivo a vnitřní příčka. V roce 1999 byla opravena barokní brána do kostelního areálu, v letech 1999-2000 proběhla generální oprava varhan. **Návrh úprav:** V interiéru kostela a zákristie doporučujeme při dalších úpravách provést SHP, z toskánských polosloupů sejmut vápenné nátěry, na kazatelnu znovu vrátit nedávno odstraněný baldachýn, neprodleně konzervovat torza zdiva jižní a východní zdi špitálu, opravit a v severním úseku obnovit ohradní zeď kostela.

Farní budova č.p.9/IV neměla za johanitského panství smysl, protože plebáni, převoři zdejšího johanitského konventu, žili v přilehlé komendě (1373). Vznik fary na hřbitově kostela sv.Ducha je proto možné spojit až s 15.stoletím. Koncem 15.století byla farní budova dvoupodlažní a spojena zmiňovaným můstkem s trezoriem v 2.podlaží věže. V roce 1647 fara s kostelem vyhořela, její nová stavba zděného přízemí a roubeného patra proběhla v letech 1651-1652. Po dalším požáru 1694 fara získala podle projektu pražského stavitele Pánka v letech 1694-1695 dnešní barokní dvoupodlažní zděnou podobu, v druhém podlaží s dnes zakrytými malovanými záklopovými stropy s motivem vinných listů. Faru nadále spojoval s trezoriem kostelní věže můstek, jak v jejím západním průčelí dokládá zazděný portál. Na počátku 20.století byla farní budova opatřena historizující fasádou, dnes odstraněnou. Na faře působil obrozenec kněz Jan Strnad, člen Matice české, který by si zasloužil na budově pamětní desku. Přilehlá **brána s barokní plastikou sv.Mikuláše** je datována rokem 1735. **Návrh úprav:** Doporučujeme provést SHP fary, na základě architektonického projektu obnovit fasády objektu včetně okenních mříží, prezentovat portál v západní stěně 2.podlaží.

Na části zrušeného farního hřbitova byla roku 1814 vystavěna dvoupodlažní **klasicistní budova školy č.p.10/IV**. V jejím přízemí od začátku 50.let do roku 1879 měl byt regenschori Jan Holuška (+1880), absolvent pražského varhanického ústavu a přítel Bedřicha Smetany, který jej při zdejších pobytech v letech 1859-1860 navštěvoval. V roce 1880 budova získala západní přístavbu a do ulice neorenesanční fasádu s dvouramenným schodištěm, těžce poničenou v 70.letech 20.století. **Návrh úprav:** Doporučujeme podle architektonického projektu obnovit schodiště a neorenesanční fasádu objektu.

K areálu kostela severně přiléhá barokní **dům U bílého beránka č.p.6/I**, ve středověku zřejmě rychta, kterou v zadní části městiště v hradební zdi signalizuje **vlastní fortna**. Do roku 1530 dům patřil Václavu Luhovskému, mezi dalšími držiteli upoutává do roku 1606 urozený Jan Kocián ze Střílného, od kterého dům získal dubský hejtman Jan Tejský z Blanska, později jej vlastnil hejtman Jiří Ludvík Šimonovský (1656) a následně bývalý hejtman

Fridrich Jan Richter z Eichenfelsu (1676-1690). Plejáda těchto významných vlastníků signalizuje náročnou stavební podobu objektu. Původně štítově orientovaná stavba s vjezdem vlevo v roce 1694 vyhořela, v roce 1843 podle PSK byla zděná, zaujímal celou šířku parcely s centrálně situovaným vjezdem do dvora. Po roce 1859 za rodiny Hikišů zde byl až do začátku 20.století hostinec U bílého beránka, torzo středověké bašty (cca1867) v zadní části dvora bylo romanticky upraveno na zastřešený altán (cca1910). **Návrh úprav:** Doporučujeme provést SHP objektu, na základě architektonického projektu doporučujeme řešit další úpravy fasády, zajistit řešení staticky ohrožené městské zdi v zadní partii dvora.

Městská fortifikace

(ÚSKP č.4194)

Vrcholně středověké město podle dosavadních archeologických poznatků nemělo, na rozdíl od johanitské komendy, vlastní hradby a nepřímo to potvrzuje i zpráva z roku 1468, kdy Slezané „hrad Dub slezli“. Dochovaná městská fortifikace zřejmě pochází až z poslední třetiny 15.století, respektive z rozsáhlé obnovy města na počátku 90.let 15.století. Roku 1512 ji tvořily „zdi městské, parkány (tj.příkopy) a brány“, schematicky naznačené roku 1518 na Klaudyánově mapě Čech. Městská zeď byla opatřena běžným dřevěným podsebitím, doloženým roku 1653, kdy ojediněle dochované městské úcty uvádějí náklady na kroky, šindel a šindelní hřeby, obklopovaly ji opakovaně zmiňované **příkopy**, označené také jako vodní (1692), které od konce 15.století napájela umělá vodoteč - „strouha“ ze Starého Dubu. Oba vstupy do města chránily dvě věžové průjezdné brány, **Hoření brána** (1531) v ulici V.Havla ve směru na Starý Dub a **Dolení brána** (1535) v ulici 17.listopadu na Mnichovo Hradiště, v jejichž patrech měl byt branný (1787), tedy strážný brány. Severovýchodní úsek hradební zdi zpevňovala hranolová věž s břitem, tzv. **Hláska**, sloužící současně jako šatlava (1550), která během stavební obnovy v roce 1907 získala dnešní romantické řemeslné detaily. Západní úsek zdi doplňovaly **dvě polygonální bašty**. Jedna z nich po zmiňované romantické úpravě z poslední třetiny 19.století se dochovala v zadní části parcely domu č.p.6/I, další baštu při č.p.9/I zachycuje PSK z roku 1843 a podle svědectví pamětníka zanikla ve 30.letech 20.století.

Od roku 1785 byly příkopy zaváženy a vznikala na nich nová zástavba, od 30.let 19.století byla likvidována hradební zeď. Krátce před rokem 1840 zanikla Dolení brána, po roce 1848 Hoření brána, po roce 1868 pak východní linie městské zdi. Dochovaly se značné úseky západní linie **městské zdi**, ze severního úseku blok zdiva zdi při č.p.4/II (navrhujeme zapsat do ÚSKP) a menší úsek východní hradby u domu č.p.88/III (navrhujeme zapsat do ÚSKP). Mladší ohradní zeď za budovou Sportovní haly sleduje průběh severovýchodní linie středověké hradby.

Současný stav: V roce 1998 byl opraven havarijní úsek hradby v zadní části parcely domu č.p.14/I, v roce 1998 sanována havarijní situace zdiva Hlásky. Stav převážné většiny dochovaných partií městských hradeb je zcela nevyhovující a některé úseky v havarijním stavu (např.u č.p.88/III). **Návrh úprav** : Havarijní stav městských hradeb vyžaduje jejich neodkladnou obnovu. Po nezbytném odstranění náletových dřevin se pohledově uplatní z Petzöldova parku její západní průběh.

Náměstí Bedřicha Smetany

Vznik dnešního náměstí, původně tržiště, zvaného v 16.století „rynk“, je spjat se vznikem celého johanitského sídliště ve 40.letech 13.století. Původní středověký, mírně podélný prostor obklopovalo 15 městišť se štítově orientovanými domy a bočními vjezdy do dvorů, z nichž byl archeologicky zachycen v severovýchodním rohu náměstí podélně orientovaný sklep domu č.p.47/I, zaniklý koncem 15.století. Pravděpodobně v 80.letech 15.století bylo město vypáleno a v následujícím období pak zahájena postupná deformace půdorysu jeho náměstí (severní a východní fronta, pravděpodobně fronta západní). Tuto pozdně gotickou obnovu reprezentuje v severovýchodním rohu náměstí tříprostorový sklep domu Jana z Vartenberka č.p.27/I, podél západní fronty pak současně vybudovaná umělá vodoteč – „strouha“ s unikátním souborem roubených haltýřů, které zde stály od konce 15.století do třicetileté války. Renesanční doba do prostoru náměstí vložila dominantu patrové radnice s nárožní polygonální věží (1565), odstraňovala dřevěná podloubí domů a nahrazovala je alespoň zděnou kulisou průčelí (1573, st.č.p.54/I), náročnější renesanční charakter získaly minimálně domy č.p.8/I a 48/I, prostor pak dotvářely drobné stavby dřevěných haltýřů při západní frontě, chlebné krámy a od 60.let 16.století masné krámy v jihovýchodní části náměstí. Požáry v třicetileté válce, především v roce 1634, přivodily zkázu převážné většiny domů a tak jejich nejstarší dochované nadzemní konstrukce pocházejí podle dosavadních zjištění z obnovy města v 2.polovině 17.století. Do středověkých parcel náměstí byly vestavěny dva nové domy č.p.28/I a č.p. 7/I, novou charakteristickou dominantou prostoru se stal v roce 1717 mariánský morový sloup. Dvoupodlažní zástavbu sjednotily v 1.polovině 19.století prosté klasicistní fasády a náměstí získalo čedičovou dlažbu. Kolem roku 1840 došlo k průlomů východní fronty (staré č.p.54) v souvislosti s nově vedenou komunikací na Hodkovice, odstraněny byly pekařské (1836) a masné krámy (1840). Po požáru roku 1858 v jižní frontě náměstí vznikla třípodlažní romanticko-gotická budova hotelu, vytvářející novou výškovou hladinu (č.p.5/I), v roce 1864 středověká strouha byla překryta žulovými deskami. Po požáru v roce 1866 byla odstraněny některé klasicistní štíty, ale prostor si bez výraznějších úprav uchoval klasicistní ráz do poslední třetiny století, kdy domy překryly neorenesanční a historizující fasády. Dvacáté století vstoupilo do náměstí v letech 1906-1907 historicko-secesní dostavbou radnice a v roce 1937 funkcionalistickou budovou Okresní hospodářské záložny. Po roce 1948 historická zástavba náměstí prošla zkázou srovnatelnou s obdobím třicetileté války. V jeho západní frontě byly zlikvidovány domy č.p.7/I, 8/I a 9/I a na jejich místě vzniklo dobově charakteristické „obchodní středisko“. Ve východní frontě byly strženy domy č.p.47/I a 48/I, v jižní frontě nárožní č.p.2/I, spjatý se zdejšími pobyty Bedřicha Smetany. Historickou čedičovou dlažbu náměstí překryl asfaltový koberec. Středověké urbanistické hodnoty jádra města tak byly počátkem 90.let zásadně rozrušené, zbývající historická zástavba zanedbaná a zchátralá. Dnešní stav: V polovině 90.let podle projektu arch.Miroslava Masáka byl rekonstruován v severní frontě náměstí pohledově exponovaný nárožní klasicistní dům U černého orla č.p.25/I na sídlo České spořitelny. V proluce východní fronty na místech zaniklých domů č.p.47 a částečně č.p. 48/I vznikla v letech 1996 budova základní školy, historický dům č.p.49/I za příspěvku města získal nový plášť. V letech 2000-2001 proběhla kompletní rekonstrukce pláště radnice, v roce 2003 obnova morového sloupu. V současnosti byla ve středu města dokončena generální rekonstrukce všech sítí, osazena adekvátní historizující svítidla veřejného osvětlení, zahájena regenerace zeleně a současně 1.fáze výdlažby chodníků náměstí žulovým materiálem. **Navrhované úpravy:** Proluku po zaniklých domech východní fronty je třeba na základě architektonického projektu řešit dostavbou dvoupodlažního objektu s respektováním provozně nezbytné komunikace. Obnovit historické fasády domů náměstí č.p. 26/I, 27/I, 28/I, 3/I, 4/I, 5/I. V intencích zpracované studie arch. Miroslava Netoličky řešit průčelí obchodního domu

„Jednota“. Náměstí opatřit novu kamennou dlažbou, současně doporučujeme obnovit část původní historické čedičové dlažby kolem morového sloupu.

Jižní frontu náměstí tvořily čtyři domy středověkého původu. Rohový **dům U Martina č.p.2/I** v roce 1547 vlastnil Pavlíček Šust, ve třicetileté válce nepochybně vyhořel, zřejmě za Jana Martina Majšajdra v letech 1714-1750 získal náročnou barokní podobu s loubím a iluzivními malbami mříží ve slepých oknech východního průčelí, patrnou pod mladšími omítkami v době jeho zániku. V letech 1750-1783 zde sídlil tkalcovský cech, za Františka Martina (1844-1864) vyhlášený hotel a hostinec „Martin“, středisko společenského života města. V roce 1858 dům vyhořel, zřejmě následně získal klasicistní fasádu a roku 1859 zde koncertoval Bedřich Smetana. Dům byl v roce 1988 zbořen a dnes je zde prázdná plocha. Původní barokní okenní mříž a klasicistní oplechované dveře jsou dnes uloženy ve sbírkách Podještědského muzea. **Návrh úprav:** Na základě architektonického projektu doporučujeme dům rekonstruovat do jeho závěrečné klasicistní podoby.

Sousední **dům č.p.3/I** v roce 1547 vlastnil kolář Šimek kolář, po roce 1640 vyhořel (1647?) a spáleniště v roce 1649 kupuje řezník Jiřík Ridl, který dům před rokem 1657 obnovil. Dům zřejmě po požáru v roce 1858 získal pozdně klasicistní, na začátku 20.století pak historizující fasádu. **Návrh úprav:** Dnešní hladkou břízlitovou omítku doporučujeme odstranit a na základě architektonického projektu obnovit střídmost klasicistní fasádu.

Dům č.p.4/I do roku 1527 patřil Matěji Netrofovi, krátce jej držel v letech 1547-1548 pan Wolf Střelecký. Při požáru města (1647?) zřejmě vyhořel a v roce 1652 je uváděn jako nově vystavěný, další požár vznikl v roce 1858 přímo v tomto domě, v následné obnově získal pozdně klasicistní fasádu, koncem století neorenesanční fasádu. **Návrh úprav:** Dnešní hladkou břízlitovou omítkou doporučujeme odstranit a na základě architektonického projektu obnovit jednu z variant historické fasády.

Nárožní dům dnešního **hostince Koruna č.p.5/I** tradičně představoval nejvýznamnější dům ve městě. V letech 1541-1561 patřil hejtmanovi Václavu Svatkovskému z Dobrhoště a vdově paní Humpolcové z Doupova, od které jej koupil hejtman Jetřich Slatinský ze Slatinky (1561-1570), který následně vstoupil do rožmberských služeb a řídil renesanční přestavbu českokrumlovského zámku. V letech 1570-1572 dům patří utrakvistickému knězi Ondřejovi Mšenskému a jeho manželce Anně, z dalších zajímavých vlastníků připomeňme v letech 1586-1607 Kvirina Arnholta z Jenkvic a jeho dědice, následně rytíře Pietro Ferrari (1624- po 1640), další významné osobnosti panství a města jej vlastnily v baroku. Dům v roce 1851 koupil textilní podnikatel Franz Schmidt a po požáru 1858 na jeho místě vystavěl (podle projektu stavitele Františka Havliny?) ve stylu romantické gotiky dnešní třípodlažní novostavbu hotelu s restaurací, dokončenou počátkem 60.let. Hotel po nájemci Františku Martinovi nesl od ledna 1865 do března 1880 název „Martin“ (1865-1880), od dubna 1880 pak „Koruna“. Reprezentativní neorenesanční interiér hostince s dřevěným kazetovým stropem a původním mobiliářem zanikl v 60.letech 20.století. **Návrh úprav:** Na základě architektonického projektu doporučujeme provést obnovu historické fasády, především sanovat nevhodnou úpravu dnešního vstupu a řešit v chodnících nástup do sklepních prostor.

Západní frontu náměstí od začátku 70.let 20.století ovládá architektonicky primitivní novostavba obchodní budovy někdejší Jednoty, dnes **Nákupního střediska č.p. 9/I**, která vznikla na místě tří historických budov. Někdejší jižní, štítově orientovaný **Lankův dům č.p.7/I** se v roce 1701 vydělil ze sousedního středověkého městiště č.p.8/I, na počátku 30.let 19.století za řezníka Jana Lanka získal klasicistní podobu s levou bránou do dvora. Od roku 1904 zde sídlil spolek Sokol, který tu provozoval první českodubský biograf, spolkovou tělocvičnu v zadní části dvora ve 30.letech nahradila dnešní **novostavba TJ Sokol č.p. 7/I**. Dům si uchoval klasicistní podobu se zděným štítem do svého zániku v roce 1948. Sousední štítově orientovaný **dům č.p.8/I** vlastnili do roku 1540 sirotci po Janu Pec-hubovi, v pozdně renesanční přestavbě pak získal zděné přízemí s charakteristickými nárožními kamennými

bosážemi, v nádvorním průčelí patro domu bylo pravděpodobně roubené. V roce 1832 dům kupuje František Wehle a téhož roku, jak svědčila datace na hlavním klenáku vstupního portálu, prošla budova rozsáhlou klasicistní úpravou, kdy získala zděné patro se zděným štítem a jednoduchou fasádu. Obnova po požáru v roce 1866 charakter domu nezměnila a v tomto stavu se dochoval do zániku v roce 1948. Třetí **dům č.p.9/I** s baštou v přilehlé městské zdi vlastnil do roku 1525 Vít Blekta. Tento z nejmohutnějších městských domů vlastnil v letech 1615-1640 důchodní písař Nataniel Duban s dědici, dům zde stál i záhy po třicetileté válce v letech 1651 a 1657. Po klasicistní úpravě z 1.poloviny 19.století jej v roce 1849 získala židovská rodina Schillerů a v 2.polovině století zde byla pravděpodobně umístěna modlitebna zdejší nevelké náboženské obce, její vzácně dochované vybavení je dnes vystaveno v expozici českodubského muzea. Po požáru v roce 1866 byl dům zbaven štítu, v roce 1953 pak zbořen. Před domem po zatláždění vodní „strouhy“ v 60 letech 19.století vznikla židovská drobná rituální lázeň **mikve**, zachycená v dobových fotografiích. **Návrh úprav:** Doporučujeme průčelí Nákupního střediska č.p.9/I architektonicky řešit ve smyslu studie arch. Miroslava Netoličky.

Dominantu západní fronty náměstí a jedno z měřítek celého prostoru utváří funkcionalistická budova někdejší **Okresní hospodářské záložny č.p.10/I, dnes Česká pošta**. Podle projektu libereckého architekta Františka Zejdl, autora nerealizované novostavby chaty na Pláních z poloviny 30.let, ji vystavěl v roce 1937 stavitel Pícek na místě dvou domů. **Dům č.p. 10/I** do roku 1542 vlastnil Jan Maršál, krátce v roce 1550 urozený Jan z Ploskovic s manželkou Zdislavou Berkovnou z Dubé a Lipé, z dalších majitelů upoutává v letech 1608-1621 městský písař Jan Chudák Semilský a jeho dědicové. V roce 1649 dům koupil řezník Martin Kraus, jehož syn Jan Kraus (1649-1732) vstoupil do jezuitského řádu a je autorem 70 spisů. V roce 1694 dům vyhořel, spáleniště následujícího roku kupuje Kristián Kryštof Šudrák a dům obnovuje. Po klasicistní úpravě z 1.poloviny 19.století získal na konci století fasádu, kterou si uchoval až do zániku v roce 1937. Druhý **dům č.p.11/I** do roku 1533 vlastnil Rek Němec, v roce 1564 zde bylo spáleniště. Znovu vyhořel v třicetileté válce (1643), v roce 1649 ležel v sutinách, obnovený dům je doložen v roce 1657. Před polovinou 19.století byl celý dům klasicistně přestavěn a získal střídmostou fasádu, kterou si zachoval i po požárech v letech 1855 a 1866. Okresní hospodářská záložna pak kolem roku 1900 jej obohatila o reprezentativní neorenesanční fasádu se třemi alegorickými plastikami, završenou členitým štítem, v roce 1936 se dům zřítíl. **Návrh úprav:** Dnešní funkcionalistický objekt č.p.10/I navrhneme zapsat do ÚSKP.

Severní frontu náměstí zahajuje rohový **dům U černého orla č.p.25/I, dnes sídlo České spořitelny**, který se vždy řadil k nejvýznamnějším ve městě a v 2. polovině 16.století byl právovárečný . V roce 1547 patřil Janu Tichému, v letech 1568-1570 Anně, manželce českodubského utrakvistického faráře Ondřeje, za třicetileté války v letech 1624-1660 ševci Balcaru Knauthovi, jehož syn Norbert Knauth byl povýšen do šlechtického stavu s predikátem z Fahnschwungu. Další zajímavý vlastník domu Daniel Fiedler (1700-1735) zřejmě byl v roce 1717 objednavatelem českodubského morového sloupu s iniciálami FD, jehož socha P.Marie k domu pohlíží, od 1.poloviny 18.do začátku 20.století zde pak byl hostinec a řeznictví. Dnešní historizující novostavba vznikla pravděpodobně v letech 1849-1855 za Václava Lauera, obnova po požáru v roce 1866 i poslední rekonstrukce z roku 1993 podle projektu arch. Miroslav Masák její architektonický charakter nezměnily. **Návrh úprav:** Doporučujeme dům zachovat v dnešní architektonické podobě.

Sousední výstavný **dům č.p.26/I** vlastnil do roku 1542 Jan Klimš, v letech 1573-1585 patřil Donátu Tybaltu Vlachovi, jednomu ze členů českodubské vlašské kolonie, která se zřejmě podílela na přestavbě českodubského zámku. Z dalších zajímavých majitelů připomeňme v letech 1625-1630 vrchnostenského důchodního písaře a zloděje Kryštofa Víznera, který na koupi tohoto domu zcizil 5 000 zlatých. Podle rozkazu valdštejnské knížecí

komory mu byl dům zkonfiskován, písař sesazen a zavřen do dubské „tmavé komory, aby světla denního neviděl a zkontroloval“. V roce 1634 dům vyhořel, spáleniště roku 1635 koupil rytíř Antonio di Stefani, „hejtman nad dragouny“, a věnoval jej dubskému děkanství, ale ještě roku 1657 byl dům pustý. Před rokem 1700 jej vlastnil Jiřík Giebel, jeho dnešní klasicistní podobu datuje portál vjezdu do dvora k roku 1815. **Návrh úprav:** Historická fasáda domu je překryta břizolitovou omítkou, navrhujeme obnovit původní vápenné omítky.

Původně nárožní **Vartenberský dům č.p.27/I**, významný objekt města, vystavěl před rokem 1527 na místě staršího Blektovského domu majitel panství Jan z Vartenberka. Z této stavby se dochoval pozdně gotický trojprostorový sklep s valenými klenbami a dvěma půlkulatými portály s okosenými hranami, ze kterého se valeně klenutým schodištěm sestupuje do nižšího, zřejmě staršího sklepního podlaží tvořeného drobnou prostorou vysekanou do skalního masivu. Dům v letech 1527-1564 patřil dlouholetému dubskému purkmistru Jiříku Kašparovi a jeho manželce Lidmile, v letech 1599-1611 knězi Janu Sládkovi. Nadzemní partie pozdně gotického domu zanikly pravděpodobně požárem v roce 1634 a v roce 1641 zde bylo spáleniště, nový zděný dům s použitím původních gotických stavebních článků (zachycených v přízemí východní stěny), vystavěl provazník Hendrych Ehrlich. Z klasicistní úpravy 1.poloviny 19.století pochází klenba místnosti přízemí. **Návrh úprav :** Dům má nevhodnou fasádu, jejímuž dalšímu znešvaření v roce 2003 (černá žula schodiště aj.) se nepodařilo zabránit ani zpracovaným architektonickým projektem. Navrhujeme dům zapsat do ÚSKP a jeho fasádu řešit architektonickým projektem.

Ve vjezdu do Vartenberského domu jeho vlastník Hendrych Ehrlich vystavěl někdy v letech 1641/1646 „**domeček**“ **č.p.28/I**, který pak prodal vdově Anně. Z této doby pochází jeho zděné přízemí, na kterém spočívala až do požáru v roce 1866 roubená konstrukce patra. Pro Annu Krausovou zpracoval v roce 1867 stavitel František Havlina projekt obnovy, který byl s určitými změnami realizován. Dům získal zděné druhé podlaží a dochované vstupní dvoukřídlé dveře. **Návrh úprav:** Dnešní podoba fasády je výsledkem několika stavebních zásahů, naposledy v 90.letech 20.století. Doporučujeme fasádu doladit architektonickým projektem.

Východní frontu náměstí tvořily čtyři domy. Z gotického **Rumpoltovského domu č.p.47/I** byl v roce 1996 archeologicky odkryt (J.Klápště) obdélný sklep z lomového kamene zděného na hlínu, který zanikl požárem koncem 15.století. Písemně je dům doložen v roce 1530, kdy jej Rumpoltovy dcery prodávají. Počátkem 17.století za soukeníka Jana Knauta (1625-1634) byl zámožný měšťanský dům vybaven renesančními kamny z neglazovaných kachlů a majitelé současně vlastnili i bronzovou zlacenou lžici, které zachytil v roce 1996 archeologický výzkum. V roce 1634 dům vyhořel, zdejší spáleniště roku 1635 kupuje Jiřík Richter a připojuje k němu v zadní části dvora zaniklý dům Jana Votýpky, který zaplňoval kachly a odpadem z pohořelého domu náměstí, který byl v roce 1642 již nově vystavěný. Pravděpodobně před rokem 1794 dům přestavěl Antonín Meisner do podoby, kterou si podržel až do svého zániku v 50.letech 20.století. Na jeho místě v letech 1996-1997 podle projektu ing.arch.Petra Vaneše a ing. arch.Pavla Vlka byla vystavěna budova **základní školy**.

Sousední **dům č.p.48/I** v roce 1547 vlastnil Tůma Pec-huba, do roku 1556 Jan Pec-huba, renesanční podobu mu vtiskl pravděpodobně Martin Vrána (1586-1590) a tento z nejuvážnějších městských domů v letech 1590-1592 vlastnil pan Jan Rajbnic z Berlictorfu. V třicetileté válce po roce 1633 byl těžce poškozen (1634), došlo k prudkému poklesu jeho hodnoty a následně pozdně renesanční obnově. Od roku 1686 dům patřil významné českodubské rodině hejtmana Ferdinanda Ignáce Vilhelma Schwarze, ze které vyšel zdejší kronikář Jan Ignác Schwarz (1688-1755/1756), Judr. František Ferdinand Schwarz de Lauro (nar.1695), v letech 1731-1754 profesor pražské právnické fakulty a její děkan v letech 1747-1748, v polovině 19.století pak významný český lékař Mudr. Schwarz, blízký přítel

K.H.Borovského, který tragicky zahynul v Istanbulu. Původní renesanční dům v roce 1959 zanikl a jeho prostor překrývá budova základní školy.

Dům st.č.54/68 patřil v roce 1547 Janu bednáři, v roce 1573 patrový dřevěný dům s podloubím získal po popraveném tchánovi, zámečníku Jakubu Preisovi, zedník Antonín Vlach, člen českodubské vlašské kolonie, kterou spojujeme s přestavbou dubského zámku. Na příkaz Jana z Opperstorfu měl na domě zbořit podloubí a vystavět kamenný štít, ale zřejmě ještě téhož roku zedník město opustil. Pokud byl dům poškozen v třicetileté válce, byl před rokem 1649 za Jiříka Zity již obnoven, zanikl pak ve 40.letech 19.století a na jeho místě je dnes parkoviště autobusů. **Návrh úprav:** Budoucí dvoupodlažní zástavbu doporučujeme řešit architektonickou studií.

Smiřickovský dům č.p.49/I prodal roku 1527 Hanuš krejčí, v roce 1586 jej krátce drží Bernard Mar Vlach. Požár roku 1634 dům snad nezasáhl, ale vyhořel v roce 1647 a Leml žid jej před rokem 1657 znovu vystavěl, další úpravy proběhly před rokem 1688. V letech 1819-1846 dům klasicistně přestavěl Petr Sluka, jak svědčí portál s původními dveřmi, označený na hlavním klenáku iniciálami „PS“. Dům byl obnoven v roce 2000. **Návrh úprav:** Doporučujeme na základě architektonického projektu obnovit klasicistní fasádu.

Radnice č.p.1/I

(ÚSKP č.4198)

Do prostoru náměstí byla vestavěna před rokem 1565 dvoupodlažní budova **radnice** o podélné ose S-J, sedlové střeše s vysokými trojetážovými štíty, pěti okenních osách hlavního průčelí a strážní osmibokou nárožní věží s cibulí a lucernou. Umístěním věže, současně uplatněné na zámecké budově, se neznámý projektant hlásí k prostředí německé a slezské renesance. Radnice byla dokončena nejpozději roku 1565, o čtyři roky později je zde doloženo jednání, v roce 1571 je zmíněna „rathauzní věž i s vížkou, na níž je zvon“. V původním renesančním stavu se dochoval valeně klenutý dvouprostorový sklep se dvěma pů kruhovými okosenými portály, tři kamenné reliéfy se stopami polychromie s erby stavebníka radnice Jana z Opperstorfu, hejtmana Jetřicha Slatinského ze Slatinky (1565) a znakem města (1565) v druhotné poloze schodiště, na jižním průčelí do roku 1905 sluneční hodiny. V polovině 17.století získala věž nový hodinový stroj, v roce 1694 radnice vyhořela, klasicistními úpravami pak prošla v letech 1800-1801 a znovu 1836-1837, kdy byla opatřena novým portálem s nadsvětlíkem (datovaným 1837), přesto si budova zachovala až do začátku 20.století renesanční charakter.

Podle nere realizovaného projektu vídeňského architekta Wilhelma Klingenberga z roku 1904 měla zde vzniknout eklektická historizující novostavba. V letech 1905-1907 pak byla realizována pouze rozsáhlá úprava, která k historické stavbě přiložila jižní přístavbu, jejíž zvýšené patro zaujímá architektonicky poutavý reprezentativní sál s dřevěným stropem a obkladem stěn, dochovanými svítidly (s nevhodnými doplňky ze 70.let 20.století), dvěma velkými francouzskými okny a balkonem do náměstí. Do historické části budovy byl vložen neorenesanční portál s navazujícím novým schodištěm a celá stavba získala historizující fasádu. Autorem projektu byl Wilhelm Klingenberg, prováděcí projekt zpracoval liberecký stavitel Schafer.

Současný stav : V letech 2000-2001 proběhla komplexní rekonstrukce střešního pláště, komínů, hromosvodů a vnějších omítek radnice. Restaurátorský průzkum maleb a štukových ozdob ve vstupní hale, schodišti a dvoraně 1.patra v roce 2000 prokázal, že stav těchto prostor je z památkového hlediska nevyhovující. Nevyhovující je současně stav reprezentativního sálu 1.patra s narušeným dřevěným obkladem a dále renesančních sklepů. **Návrh úprav:** Doporučujeme celkovou obnovu vstupní haly, schodiště a dvorany 1.patra, obnovu sálu 1.patra a nové funkční využití atraktivních renesančních sklepních prostor.

Morový mariánský sloup

(ÚSKP č. 4199)

Čechy v letech 1713-1714 zasáhla rozsáhlá morová epidemie, po které bezprostředně vzniklo přes 70 morových sloupů, současně v roce 1713 došlo v Českém Dubu k požáru šesti domů. V odezvě na tato neštěstí byl na náměstí vztyčen podle chronogramu roku 1717 (veškerá literatura mylně udává 1723) mariánský morový sloup od neznámého autora. Architektura sloupu vyrůstá ze dvou stupňů se středním štíhlým sloupem s plastikou P.Marie, ke kterému přiléhají nižší pilíře se sv.Floriánem, sv.Janem Nepomuckým, sv. Františkem Saleským a sv.Rochem. Sousoší doplňovala barokní lucerna, zachycená fotograficky ještě v roce 1866. Iniciály FD mariánského sloupu nelze ztotožnit s žádným doloženým kameníkem či sochařem, proto se nabízí interpretace, že objednavatelem mariánského sloupu mohl být Daniel Fiedler, který v letech 1700-1735 na náměstí vlastnil výstavný rohový dům č.p.25/I, k jehož průčelí také P.Maria pohlíží.

Prvá restaurace sousoší proběhla v roce 1723, další následovala v roce 1840 sochařem Antonínem Wagnerem (z této doby nová plastika hlavy P.Marie?) a nově bylo sousoší pozlaceno sloupským „ozdobníkem“ Antonínem Hellerem, další restauraci v roce 1879 prováděl liberecký sochař Eduard Elstner. Během obnovy v roce 1888 sousoší získalo neogotickou litinovou mříž, kterou v průběhu dubna a června 1929 nahradil nevhodný sokl z umělé žuly a neslohová mříž. Koncem 50.let 20.století se podařilo díky intervenci ředitele muzea Václava Havla na ministerstvo kultury zabránit zničení sousoší. Poslední opravy proběhly v letech 1984 a 2001. Pamětní zápisy z let 1840, 1879, 1888 a 1929 jsou v sousoší uloženy.

Dnešní stav: Během obnovy sousoší v roce 2001 (akad. sochař František Novák) bylo poničené oplocení z 30.let odstraněno a nedochované dva stupně rekonstruovány v řezaném pískovcovém materiálu, zlacení plastiky P.Marie a obnova zábradlí nebyly řešeny. **Návrh úprav:** V exponované poloze náměstí doporučujeme obnovit oplocení sousoší, jehož nezbytnost byla pocíťována již od 19. století, z památkového hlediska nevidíme vhodnější řešení než obnovit gotizující litinovou mříž. Současně doporučujeme obnovit zlacení sochy P.Marie a kamenicky upravit povrch obou rekonstruovaných řezaných stupňů, celý prostor okolí morového sloupu pak vhodnou formou oddělit od náměstí.

Ulice Řídícího učitele Václava Havla

Ze severozápadního rohu náměstí k severu vybíhá někdejší Hoření branská ulice, tvořená původními 14 středověkými městišti. Od konce 15.století po vzniku městského opevnění a umělé vodoteče ze Starého Dubu („strouhy“) jí dominovala Hoření brána s padacím mostem přes vodní příkop. Strouhou podmáčená komunikace neumožnila v přilehlých domech budovat sklepy, které podél západní fronty do třicetileté války (1634) nahrazoval pozoruhodný **soubor roubených haltýřů** (T.Edel), dnes naznačených v dlažbě chodníku. Podél východní fronty pak komunikaci překrývaly archeologicky zjištěné **hatě** (J.Prostředník), čedičovou dlažbu ulice získala v 19.století. Dnešní stav: Koncem 90.let byla zahájena obnova fasád historických domů (č.p.13/I, 15/I), v roce 2003 rekonstruováno žulové překrytí strouhy z roku 1864, proběhla rekonstrukce inženýrských sítí a ulice opatřena historizujícími svítidly. V roce 2004 chodníky získaly novou kamennou dlažbu s naznačenými půdorysy historických haltýřů. **Návrh úprav:** Doporučujeme zpracovat architektonický projekt základní barevnosti fasád.

Ve směru z náměstí západní (pravou) frontu ulice zahajuje původně **nárožní dům č.p.12/I**, jeden z nejvýstavnějších ve městě. Do roku 1531 jej vlastnil Tůma švec, v letech 1549-1556 konšel Jan Kopřiva s dědici a v letech 1590-1655 rodina Knautů, ze které vzešel do šlechtického stavu povýšený Bartoloměj Knaut z Fahnenschwungu. Knautové také průčelí štítově orientovaného domu rozšířili na celou šířku městiště a proto v roce 1615 od sousedního domu č.p.11/I kupují svobodný průjezd do svého dvora. V třicetileté válce dům i s haltýřem vyhořel (1634) a v roce 1649 je zde zmíněno spáleniště. Dům vzápětí obnovil Kryštof Knaut, v letech 1655-1658 jej pak vlastnil jeho zeť, urozený Jan Schwarz, hejtman leberského panství. Za Morice Schwarze 29.srpna 1694 zde vypukl osudný požár, který zničil značnou část města. Zděný dům se štítem do ulice klasicistně upravil zřejmě vlastník Florián Bartl v letech 1830-1856, po požáru roku 1866 vypracoval následujícího roku tesařský mistr J.Šimůnek projekt vazby dnešního krovu. **Návrh úprav:** Doporučujeme na základě architektonického projektu obnovit klasicistní fasádu objektu.

Vlastníkem sousedního **domu č.p.13/I** je v letech 1586-1590 doložen pekař Matěj Jirka, následoval soukeník Krolmus (1607), do roku 1611 Jeroným Selikar a v jeho právovárečném domě byl i hostinec. Zděný dům s průčelím v celé šířce parcely, centrálním vstupem a dvěma haltýři při obou okrajích městiště v třicetileté válce po roce 1625 vyhořel (1634). Po roce 1663 jej obnovil Ondřej Hansl, v roce 1694 jej zasáhl další požár a jeho obnova proběhla po roce 1698 za Kryštofa Bratšnajdra. Klasicistní úprava v 1.polovině 19.století opatřila dům střídmou fasádou a portálem s nadsvětlíkem, po dalším požáru v roce 1866 zpracoval podle nesignovaného plánu pravděpodobně František Havlina ještě téhož roku projekt obnovy pro Leopolda Langa. Dnešní fasáda domu pochází z počátku 20.století. **Návrh úprav:** Doporučujeme zachovat dnešní architektonickou podobu objektu.

Přilehlý **dům č.p.14/I** vlastnil v letech 1590-1618 Václav Schejbal, za jeho syna Jana Schejbalův (1618-1647) dům v třicetileté válce (1634) vyhořel. Pohořelý dům kupuje vnuk, řezník Jan Schejbal (1647-1661), ale protože na jeho obnovu neměl prostředky a ještě v letech 1657-1661 zde bylo spáleniště, vystavěl si v zadní části městiště provizorní zděný „**domček při zdi městské**“. Tato drobná jednoprostorová stavba se zde dosud zachovala. Její vybavení tvoří v městské zdi dvě okna z masivních pískovcových ostění a v úrovni podlahy pískovcová výlevka. Nový majitel důchodní písař Václav Ludvík v letech 1661-1665 na spáleništi rozestavěl nový dvoupodlažní dům, nedokončená dolní světnice měla být vybavena cihlovou dlažbou a kachlovými kamny s mědencem a troubou, patro bylo pravděpodobně dřevěné. Během klasicistní přestavby v 1.polovině 19.století dům získal zděné patro se zděným uličním štítem, portál s nadsvětlíkem a architektonicky jednoduchou fasádu. Po požáru v roce

1866 zpracoval ještě téhož roku stavitel František Havlina projekt obnovy, podle kterého byl štít do ulice snesen a dům získal historizující fasádu. **Návrh úprav:** Doporučujeme odstranit dnešní nevhodnou břízolitovou omítku a na základě architektonického projektu obnovu historickou fasádu objektu.

Štítově orientovaný **dům č.p.15/I** s pravým vjezdem do dvora v roce 1547 vlastnil rychtář a kolář Mikuláš (doložen 1536-1548), v letech 1574-1579 Jiří Mikolášů a vdova Regina, v letech 1579-1583 Ondřej Zikmundův a za Jeremiáše hrnčíře soboteckého (1604-1612) byl právovárečný. V třicetileté válce po roce 1629 za Matouše Raniera dům i s haltýři vyhořel (1634) a jako pustý je uváděn v letech 1640-1657. Dům pak obnovil Kryštof Hinke (1650-1726), znovu vyhořel roku 1720 a jeho další obnova proběhla po roce 1726 za Adama Lanka (1726-1748). V 1. polovině 19.století získal klasicistní podobu se zděným štítem a portálem, po dalším požáru a v roce 1866 zpracoval roku 1869 stavitel František Havlina pro Bernharda Hansela velkorysý, ale nerealizovaný projekt přestavby, který počítal s rozšířením domu severně s neorenesanční fasádou. Dnešní skromnější podoba domu pekaře Eduarda Meissnera s neorenesanční fasádou z doby kolem roku 1870 je projektem pravděpodobně stavitele Karla Klingera, který roku 1871 zpracoval projekt jeho přístavby do dvora. **Návrh úprav:** Dům doporučujeme zachovat v dnešní architektonické podobě.

Sousední štítově orientovaný **dům č.p.16/I** s pravým vjezdem do dvora vlastnil v letech 1547-1548 švec Daniel Hladík, v letech 1548-1576 konšel Martin Hubáček. Na počátku 17.století (1619-1621) vystavěl v zadní části tchánova domu radniční šenkýř Daniel Baurycius „světničku“ – **palírnu**. Po roce 1627 v třicetileté válce dům nepochybně vyhořel (1634), do roku 1719 jej pak vlastnila Marie Hajmová. Po dalším požáru (1720) je zde v letech 1726-1728 uváděno spáleniště, na kterém stavěl Jan Kryštof Miller. Patrový dům klasicistní podoby z 1.poloviny 19.století v roce 1866 vyhořel, následně stavitel František Havlina v nedatovaném plánu zpracoval pro stavebníka Bernharda Hansela (1866-1869) nerealizovaný projekt jeho úpravy, který počítal s neorenesanční fasádou. Roku 1869 vyhořelý dům se sousedním č.p.17/I koupila firma Franz Schmidt a na jejich místě za možného použití starších konstrukcí vystavěla oba dnešní domy s jednotnou reprezentativní neorenesanční fasádou. **Návrh úprav:** Doporučujeme odstranit dnešní břízolitovou omítku a na základě architektonického projektu obnovit neorenesanční fasádu.

Přílehlý **dům U zlatého orla č.p.17/I** podle plejády významných majitelů patřil v 16.století zřejmě k výstavným městským domům. V letech 1547-1551 jej vlastnil Šimek kuchař, následně důchodní písař Jakub Kopřiva (1547-1586), urozená panna Voršila Želinská ze Sebužína (1586-1589), urozený Jáchym Esterreicher (dol.1590), do roku 1600 urozený Jan Kučera z Reychelstorfu, za kterého dům z neznámých důvodů roku 1597 zpustl. Tři roky pustý dům kupuje kovář Matouš Richter, v třicetileté válce (1634) vyhořel a protože dědici na jeho obnovu neměli prostředky, vystavěli v zadní části dvora při městské zdi „**domeček neb chaloupku**“. Stavebníkem nového patrového domu byl kovář Kryštof Šporn (1635-1657), zděnou patrovou klasicistní podobu vzhledem k nárůstu ceny získal zřejmě v letech 1802-1835 za Ferdinanda Rigla. Po roce 1835 za Josefa Pitsche zde byl hostinec, kde počátkem 50.let pronajal F.Schmidt místnost pro právě založený Zpěvácký spolek (1853). Požár v roce 1866 způsobil podle dobové fotografie úplný zánik domu. Spáleniště kupuje v roce 1867 firma Franz Schmidt, v roce 1869 spojuje se sousedním vyhořelým domem č.p.16/I a obě novostavby sjednocuje společnou reprezentativní neorenesanční fasádou. Ve zdejší lékárně „U zlatého orla“ v 80.letech působil lékárník Viktor Tengler (1846 -1886), člen Společnosti muzea král.českého a jeden z prvních archeologických badatelů v Pojizeří. **Návrh úprav:** Doporučujeme po odstranění dnešní břízolitové omítky obnovit na základě architektonického projektu neorenesanční fasádu budovy.

Štítově orientovaný **dům č.p.18/I** s levým vjezdem do dvora držel do roku 1545 Mikuláš Hubáček, rozšířený dům v roce 1584 kupuje právo průjezdu do dvora od sousedního

domu č.p.19/I, před rokem 1624 byl právovárečný. V letech 1633-1660 jej vlastnil rytíř Mates Richter z Aichenfelsu, mimořádná a rozporuplná osobnost původem dubského měšťana, který ve valdštejnských službách si vybudoval oslnivou kariéru, byl nobilitován a jeho novému společenskému postavení nepochybně odpovídala i náročná stavební podoba dubského domu. Z hlediska stavebních dějin po požáru objektu v roce 1866 je zajímavý plán stavitele Josefa Wollmana z roku 1872 se střídmou historizující fasádou, který v této podobě nebyl realizován, shodně se nerealizoval ani projekt stavitele Josefa Gärtnera z roku 1894 počítající s rozšířením domu jižně přes vjezd do dvora. **Návrh úprav:** Doporučujeme v objektu archeologicky sledovat zemní práce, po sejmutí břizolitové omítky obnovit na základě architektonického projektu historickou fasádu ze 70.let 19.století.

Přílehlý **dům č.p.19/I** do roku 1528 vlastnil Bohuš, následně jeho syn, soukeník Jan Bohušův. V roce 1565 prodal Václav Křehký (dol.1559-1570) místo ve dvoře dubské obci k vystavění **městského pivovaru**, současně severně od právovarečného domu za městskou zdí vznikla budova městské sladovny č.p.62/II. Po roce 1633 dům vyhořel (1634) a spáleniště je zde uváděno v letech 1655-1657. Nový dům vystavěl v letech 1657/1660 Václav Hanuška, v roce 1866 zřejmě vyhořel a po polovině 19.století pohltit sousední městiště někdejší městské lázně. Zaniklá budova **městské lázně st.č.p. 22/I** přiléhající k městské zdi a Hoření bráně mohla vzniknout až koncem 15.století po vzniku „strouhy“, která ji napájela. V roce 1550 pustou lázeň získává lazebník Jan Krajc, v třicetileté válce (1634) vyhořela a na spáleništi po roce 1651 staví novou budovu Jiří Haml. Po dalším požáru (1694) objekt po roce 1703 obnovuje Šebastián Stroser, v 2.polovině 19.století zanikl a byl spojen se sousedním domem č.p.19/I. Dnešní fasáda obou domů podle projektu Josefa Flanderky pochází z roku 1932. **Návrh úprav:** Doporučujeme dům zachovat v dnešní architektonické podobě.

Protilehlou východní frontu ulice ve směru od náměstí tvoří boční fronta **domu č.p.25/I** s vjezdem do dvora. **Návrh úprav:** Na základě architektonického projektu doporučujeme řešit celkovou úpravu dvora.

Sousední štítově orientovaný **dům č.p.24/I** v letech 1541-1545 vlastnil zedník Šimon a jeho dědicové, v letech 1586-1590 důchodní písař Jan Kocián Uničovský a v této době nepochybně výstavný dům již zaplňoval celou šířku městiště, jak svědčí spor o průjezd do dvora přes sousední dům č.p.23/I. V letech 1602-1606 jej držel urozený Jan Tejnský, následně byl právovárečný, v letech 1615-1658 jeho zajímavým vlastníkem byl městský písař Jiří Ludvík a dědicové. V roce 1866 dům vyhořel, jak m.j. signalizuje i prudký pokles jeho ceny, v následné obnově pak získal fotograficky zachycenou pozdně klasicistní fasádu. **Návrh úprav:** Dnešní břizolitovou omítku doporučujeme sejmut a na základě architektonického projektu obnovit historickou fasádu domu.

Pozdně klasicistní **dům č.p.22 a 23/I** s centrálním rizalitem a nasazeným trojúhelným štítem vznikl po požáru v roce 1866 pro Jana Havlinu a jeho původní fasády nesla charakteristický autorský rukopis stavebníkova příbuzného, stavitele ing.Františka Havliny. Dům od 80.let 19.století vlastnila firma Franz Schmidt a kolem roku 1910 jeho fasáda byla nepříliš šťastně modernizována do dnešní podoby. Dům vznikl na místě dvou starších objektů. **Dům č.p.22/I** v roce 1547 vlastnil řezník Martin Čížek a na počátku 17.století byl právovárečný. V roce 1843 jej PSK charakterizuje jako štítově orientovaný a zděný, dvoupodlažní stavbu s klasicistními prvky ve stavu před rokem 1866 zachycuje dobová perokresba. Druhý **dům č.p.23/I** v letech 1547-1552 vlastnil řezník Kryštof a opět byl na počátku 17.století právovárečný. Za dubského kantora Jiříka Nigrina (1631-1660) v třicetileté válce vyhořel (1634) a v letech 1657-1660 je zde uváděno spáleniště. V roce 1660 v hloubce městiště vystavěl Adam Votýpka štítově orientovaný přízemní roubený domek klasické trojdílné skladby se sedlovou střechou a předzahrádkou, v roce 1843 v PSK mylně charakterizovaný jako zděný, který ve stavu před požárem v roce 1866 zachytila amatérská perokresba. **Návrh úprav** dnešního domu 22 a 23/I: Po sejmutí dnešní břizolitové omítky

doporučujeme na základě architektonického projektu obnovit střídmou, pozdně klasicistní fasádu domu.

Sousední **Kvapilovský dům č.p.21/I** patřil v letech 1547-1577 Jakubu Kvapilovi a jeho dědicům. V třicetileté válce zřejmě nebyl zničen, shodně ale jako sousední dům č.p.20/I za Jana Grimmera (1668-1726) roku 1694 vyhořel a následný prudký vzestup jeho ceny dokládá novostavbu z konce 17.století. Představovala ji štítově orientovaná dvoupodlažní stavba o třech okenních osách zděného přízemí a částečně roubeného patra s levým vjezdem do dvora, zachycená plánovou dokumentací Františka Havliny, která roku 1866 vyhořela. Dnešní dům podle Havlinova projektu z roku 1867 s částečným využitím starších konstrukcí vystavěl Florián Hůbel, poslední významná úprava za J.F.Hansela podle projektu Josefa Gärtnera z roku 1890 dům rozšířila přes vjezd do dvora a stavba získala i velmi reprezentativní neorenesanční fasádu s částečně zachovanými řemeslnými prvky (kovaná mříž brány). **Návrh úprav:** Doporučujeme po sejmutí nevhodné břízolitové omítky na základě architektonického projektu obnovit neorenesanční fasádu.

Nárožní **dům hostince Česká beseda č.p.20/I** u vyústění Palackého ulice, od roku 1949 městské kino, vlastnil po matce od roku 1527 Vaněk Jarošů, od roku 1623 pak urozená paní Mandaléna Kunšová, roz. Sluzská z Chlumu, manželka dubského hejtmana a rytíře Jana Kunše z Lukavce, který se ve valdštejnských službách dopracoval mimořádné kariéry. V třicetileté válce dům vyhořel (1634) a v letech 1656-1657 je uváděn jako pustý, další požár jej postihl roku 1694. Spáleniště následujícího roku 1695 koupil Jeremiáš Najman a vystavěl zde přízemní, okapově orientovaný roubený dům s mansardovou střechou, zachycený v plánové dokumentaci Františka Havliny z doby po roce 1865. Dům v letech 1717-1756 vlastnil pekař Jan Ignác Schwarz (1688-1756), autor dosud nevydané rodinné kroniky, která představuje důležitý pramen k dějinám barokního města. Zřejmě po požáru 1866 vystavěl Václav Havel na jeho místě zděný patrový dům s neorenesanční fasádou, pravděpodobně podle projektu stavitele Františka Havliny. V jeho hostinci od svého založení v roce 1869 sídlil spolek Česká beseda, středisko českého společenského života Podještědí, které navštívili např. J.V.Frič (1886), August Sedláček (1892), K.V.Rais (1892), M.A.Šimáček (1892), E.S.Vráz (1895) či J.V.Šimák. V domě se narodil učitel a zakladatel českodubského muzea Václav Havel (1886-1965), připomenutý zde pamětní deskou. **Návrh úprav:** Doporučujeme po sejmutí nevhodné břízolitové omítky na základě architektonického projektu obnovit neorenesanční fasádu budovy.

Ulice Komenského

Ulice „nová“ (1547), později „jdoucí k šatlavě“ (1650), vznikla pravděpodobně až po výstavbě městských hradeb koncem 15. nebo začátkem 16.století století. Vybíhá ze severovýchodního rohu náměstí východně a směřuje k věži Hláška s někdejší městskou šatlavou. Koncem 16.století ji tvořilo 11 pravděpodobně štítově orientovaných domů většinou drobných řemeslníků (švec, soukeníci, zámečník, barvíř, sladovník, kloboučník, krejčí, truhlář ad.), i když byly výjimky (hejtman Forst z Forstu). Za obsazení města švédskou posádkou prakticky celá ulice 11.dubna 1634 vyhořela. V následné obnově byla tři městiště připojena k sousedním domům (č.p.44/I, č.p.46/I a č.p.47/I), obnovený dům Abrahama žida byl až po roce 1666 pohlcen sousedním domem č.p.43/I. Během dalšího požáru roku 1694 vyhořel v ulici dům č.p.40/I, rozsah škod byl ale zřejmě větší (č.p.42/I?). V polovině 18.století byl do uliční fronty naopak vestavěn nový dům č.p.41/I.

Severní (levou) frontu ulice zahajuje nárožní **domek č.p.39/I**, který do roku 1596 patřil soukeníkovi Francovi. V třicetileté válce po roce 1631 dům vyhořel (1634), spáleniště je zde zaznamenáno v letech 1653-1657, nový dům před rokem 1690 vlastnil Gabriel Švantner. V roce 1843 podle PSK zde stál štítově orientovaný dřevěný domek, který přežil požár v roce 1866 a podle dokumentace stavitele Karla Klingera z roku 1887 jej tvořila dvoutraktová přízemní zděná stavba s roubenou světnicí. Dnešní klasicizující domek vznikl v roce 1887 na základě Klingerova projektu s použitím starších konstrukcí, jeho stavebníkem byl Karel Rochelt. **Návrh úprav:** Doporučujeme na základě architektonického projektu obnovit původní fasádu objektu.

Sousední **dům č.p.40/I** do roku 1557 patřil Petru Robovi zvanému Krkavec, v třicetileté válce vyhořel (1634) a roku 1657 byl pustý. Nový dům v letech 1657-1664 vystavěl soukeník Adam Homr, znovu v roce 1694 vyhořel a následujícího roku 1695 je zde zmíněno spáleniště. Dům obnovil v letech 1695-1706 punčochář Gedeon Miler a plánová dokumentace z let 1843 a 1860 jej charakterizuje jako dřevěnou, štítově orientovanou stavbu. Dnešní architektonicky velmi zajímavý přízemní domek s charakteristicky zaobleným štítem vystavěl obuvník František Honzejek podle projektu českodubského stavitele Josefa Najmana z roku 1924. **Návrh úprav:** Doporučujeme devastovanou fasádu obnovit na základě architektonického projektu.

Ve vjezdu do dvora předchozího domu vznikl kolem poloviny 18.století štítově orientovaný **dům č.p.41/I** zděného přízemí a roubeného patra se strmým dřevěným štítem a pravým vjezdem do dvora, který roku 1779 koupil Leonard Miler. V roce 1929 zamýšlel František Honzejek na místě obou domů č.p.40 a 41/I podle projektu arch.Josefa Kočího z Radotína u Prahy vystavět patrový obchodní dům Baťa s ozvuky „národního“ stylu rondokubismu. Realizaci zabránily nepochybně důsledky hospodářské krize a na místě historického domu ve 30 letech vznikla pouze dnešní utilitární patrová stavba. **Návrh úprav:** Doporučujeme architektonickým projektem řešit nevhodnou fasádu.

Přilehlý **dům č.p.42/I** do roku 1535 vlastnil Šimon Koukal, v letech 1549-1579 zřejmě výstavný objekt patřil dubskému hejtmanovi Šebastiánu Forstu z Forstu. Po třicetileté válce je dům doložen v roce 1656, roku 1694 pravděpodobně vyhořel a jako nově postavený jej prodává roku 1702 Matěj Čepán. Dnešní dvoupodlažní klasicistní podobu s portálem a původními dvoukřídlými dveřmi získal pravděpodobně po roce 1825 za Jana Hansla. Po roce 1850 si pronajal byt v přízemní a později v patře českodubský soudní adjunkt Josef Lýnek (nar.1804), ke kterému se přistěhovala v 2.polovině 50.let jeho ovdovělá sestra Marie Smetanová s neprovdanými dcerami Barborou (nar.10.11. 1827) a Františkou (nar. 3.10.1833). Za příbuznými přijížděl z Goteborgu a zde bydlel od 20.června do 5.července 1859 a znovu od 30.července do 5.srpna 1860 Bedřich Smetana, připomenutý zde pamětní deskou. Zřejmě ve 20 letech 20.století dům získal dnes odstraněnou neoklasicistní fasádu.

Návrh úprav: Doporučujeme odstranit dnešní břizolitovou omítku a architektonickým projektem řešit fasádu objektu.

Na místě reprezentativní neorenesanční budovy někdejší **Turnhalle č.p.43/I**, dnes školní jídelny, stály v 16.století dva domy. Prvý **dům** v roce 1547 vlastnil Martin Uchvátil, v třicetileté válce po roce 1629 vyhořel (1634), jako „nově postavený“ je zmíněn v roce 1641, po roce 1666 pak zanikl a splynul se sousední **domem č.p. 43/I**. Ten v roce 1547 vlastnil Jiřík Loula, z jeho pozdějších držitelů je zajímavý utrakvistický kněz Tobiáš s manželkou Kateřinou, kterému patřil do jeho smrti v roce 1598. Po roce 1628 dům vyhořel (1634) a v letech 1657-1666 je zde doloženo spáleníště, které i se sousedním domem koupil hejtman panství Fridrich Richter z Aichenfelsu a v letech 1666-1676 zde vystavěl nový, zřejmě honosný dům. V roce 1843 je stavba v PSK značena jako dřevěná, s pravým vjezdem do dvora. Na místě obou městišť vznikla v roce 1890 dnešní reprezentativní neoklasicistní budova Turnhalle. **Návrh úprav:** Budovu doporučujeme zachovat v dnešní architektonické podobě.

Moderní velkorysá **Sportovní hala č.p.44/I** z roku 1997 podle projektu ing.arch Petra Vaneše a ing.arch.Pavla Vlka stojí na místě domu, který do roku 1536 patřil Mikuláši Suškovi. Po požáru (1634) na jeho místě v letech 1635-1637 vystavěl dům Volf Jagr, který nezvykle dlouhých téměř dvě stě let (1692-1874) vlastnila rodina Hanslova a v roce 1843 podle PSK štítově orientovaná stavba byla zděná. Po roce 1874 zde vznikla na náklad Franze Schmidta podle projektu libereckého architekta Gustava Sacherse třípodlažní neorenesanční provozní budova školy, která zanikla v roce 1997.

U městské zdi stojí **secesní vila č.p.45/I**. Dům na jejím místě do roku 1544 vlastnila Niklova truhlářka (zřejmě příbuzná pilaře Mikuláše, jinak Nikla, který se v roce 1538 zakoupil ve Starém Dubu), v letech 1585-1601 Donát Dybald Vlach, člen českodubské vlašské kolonie, která se pravděpodobně podílela na renesanční přestavbě zámku a města. V třicetileté válce dům shořel (1634) a v letech 1635-1657 je zde uváděno spáleníště a zahrada, které pak splynuly se zahradou sousedního domu Volfa Jagra č.p.44/I. Teprve v letech 1904-1905 zde Helena von Schmidt vystavěla secesní romantickou vilu se slunečními hodinami, tzv.Helenenhof, kterou věnovala městu jako sídlo berního úřadu. **Návrh úprav:** Budovu doporučujeme zachovat v dnešní architektonické podobě.

Pravou jižní uliční frontu ve směru od náměstí dnes z větší části zaujímá boční trakt nové školní budovy z let 1996-1997, postavené na místě domu náměstí č.p.47/I. V zahradě tohoto domu zřejmě v letech 1530/1547 vznikl štítově orientovaný **roubený dům** se zahlobenou zděnou komorou, který v roce 1547 koupil Jan bednář. V letech 1572-1575 jej vlastnil Petr Vlach, další příslušník zdejší italské kolonie, následně Jan Votýpka (1608-1635), za kterého dům v třicetileté válce vyhořel (1634) a spáleníště se zahradou roku 1635 opět splynulo s mateřským domem č.p. 47/I. Stavební pozůstatky objektu odkryl v roce 1996 výzkum Archeologického ústavu AV ČR (doc.Jan Klápště), bohatý soubor nálezů je uložen v Podještědském muzeu.

Neorenesanční budova bývalé německé **obecné a měšťanské školy č.p.46/I**, dnes základní škola, byla vystavěna roku 1872 podle projektu pravděpodobně architekta Gustava Sacherse. V letech 1927-1938 zde jako učitel působil významný meziválečný prozaik, básník a dramatik Františka Křeliny (1903-1976), kterého od roku 2004 zde připomíná pamětní deska od arch.Miloslava Netoličky. V tomto místě po roce 1547 vznikl dům, který do roku 1576 vlastnili Vít a Ludmila. Za třicetileté války vyhořel (1634), spáleníště v roce 1665 kupuje Jan Zytta a dům obnovuje. V roce 1843 je značen v PSK jako dřevěný a okapově orientovaný, zanikl krátce před rokem 1872. **Návrh úprav:** Původní neorenesanční fasádu školní budovy doporučujeme obnovit.

Zaniklý **nárožní dům** u městské zdi „proti šatlavě“ do roku 1529 vlastnil Jan Tichý, po roce 1612 v třicetileté válce zanikl (1634) a jeho zahrada splynula se sousedním č.p.46/I. Dnes je zde školní zahrádka a cesta.

Ulici při někdejší městské zdi dominuje pozdně gotická **věž Hlásky**, která minimálně od 16.století do 18.století sloužila jako městská šatlava. **Dům mučírny a strážce šatlavy** v roce 1657 vystavěl českodubský tesař Michal Šulc a nepochybně přiléhal západně k věži. V roce 1694 pravděpodobně vyhořel a nahradila jej drobná přízemní dvoukřídlá roubená stavba, která zanikla v roce 1904 při stavbě vily č.p.45/I. Během obnovy v roce 1904 získala hláska řemeslné romantické detaily a především přílehlou bránu. **Návrh úprav:** Hlásku i s branou doporučujeme zachovat v dnešní architektonické podobě.

(Rozmarýnová v roce 1860, Klofáčova po roce 1918)

Ze severovýchodního rohu náměstí současně vybíhá k severu ulička, která se u někdejší hradební zdi kolmo lomí k západu a ústí u bývalé Hoření brány (ulice V.Havla). Vznikla až po výstavbě městských hradeb někdy na přelomu 15. a 16.století, zřejmě během obnovy města za vlády Jana z Vartenberka po roce 1512, který si v jejím vyústění do náměstí také vystavěl dům č.p. 27/I. V polovině 16.století je proto nazývána „nová“ (1544-1559), později „menší hoření ulice“ (1567) a následně „na poustkách“ (1571-1584). Tvořilo ji v 16.-17.století 11 většinou chudších domků řemeslníků či výměnkářů, které se vyčlenily v její západní frontě ze zahrad mateřských domů branské ulice, dnešní V.Havla, současně ani ve východní frontě nebyly archeologicky zachyceny starší aktivity než z pozdního středověku (M.Stará). Ulička v roce 1634 vyhořela, další požár ji částečně zasáhl v roce 1694 a zcela zničil požár v roce 1866. V následné stavební obnově získala dodnes patrný pozdně klasicistní charakter. **Návrh úprav:** Doporučujeme zpracovat architektonickou studii celkové obnovy Palackého ulice, která by respektovala historicky utvářený charakter její zpravidla nízké zástavby, doporučujeme obnovit původní čedičovou dlažbu z 19.století a veřejné osvětlení historizujícího charakteru.

Levou západní frontu ulice tvořilo pět domů. **Šimonovský dům č.p.29/I** od roku 1544 vlastnil Michal Charvát a před rokem 1612 byl právovárečný. Štítově orientovaný dřevěný dům zachycuje v roce 1843 PSK, z doby po požáru 1866 pak pochází dnešní okapově orientovaná přízemní stavba. **Návrh úprav:** Dnešní nevhodnou fasádu doporučujeme řešit architektonickým projektem.

Sousední **dům č.p.30/I** na zahradě mateřského statku č.p.24/I do roku 1571 vlastnil Blažej Rak, v třicetileté válce zanikl (1634) a jako pustý je uváděn roku 1657. Po následné obnově jej do roku 1714 držela Kateřina Paulová, v roce 1843 podle PSK a následné dokumentace jej tvořila štítově orientovaná zděná stavba klasické trojdílné dispozice s klenutou síní a komorou, které byly včleněny po požáru 1866 do kolmo napojené přízemní novostavby podle projektu zednického mistra Josefa Jakoubka z téhož roku. Domek se do ulice obracel průčelím s velmi půvabnou, narativní historizující fasádou. **Návrh úprav:** Historickou fasádu z roku 1866 doporučujeme obnovit.

Domek č.p. 31/I vystavěl koncem 17.století v zahradě zchudlé mateřské usedlosti č.p.23/I bednář Jan Gold a jako „nově postavený“ jej roku 1702 prodává. V roce 1843 okapově orientovaný zděný dům zachycuje PSK, dvoupodlažní stavbu s přízemní roubenou světnicí, zděnou hospodářskou částí s valenými klenbami a roubeným patrem se sedlovou střechou pak zachycuje plánová dokumentace Františka Havliny. Dům v roce 1866 vyhořel a na jeho místě s použitím staršího valeného sklepa vznikl podle projektu Františka Havliny z následujícího roku 1867 dnešní přízemní dům s dochovanou pozdně klasicistní fasádou. **Návrh úprav:** Doporučujeme stávající fasádu objektu zachovat.

Sousední **zaniklý domek** vystavěli krátce před rokem 1577 v zahradě své usedlosti č.p.21/I manželé Kvapilovi, v třicetileté válce roku 1634 vyhořel a ještě téhož roku opět splynul s mateřskou usedlostí. **Návrh úprav:** Pro nezbytný archeologický výzkum vytváří dnešní nezastavěný prostor ideální podmínky.

Nárožní domek č.p.32/I vystavěl roku 1561 v zadní části zahrady mateřské usedlosti č.p.20/I její vlastník Adam Klimeš. Po roce 1616 vyhořel (1634), v letech 1657-1660 je zde doloženo spáleniště. V letech 1660/1668 vystavěl Kryštof Majšajdr dům, který jako „nově vystavěný“ roku 1668 prodává. Štítově orientovaná stavba je v roce 1843 v PSK značena jako zděná, plánová dokumentace Františka Havliny zachycuje patrový dům se sedlovou střechou, jehož přízemí tvořila roubená světnice, zděná síň s černou kuchyní a valeně zaklenutá komora, roubené patro pak zpřístupňovalo vnější schodiště ústící na pavlač a toto archaické komunikační řešení signalizuje, že objekt v souhlasu s písemnými zprávami pocházel ještě

z 60.let 17.století. V roce 1866 dům vyhořel a podle projektu Františka Havliny z roku 1867 vystavěl na jeho místě Johan Tomsa dnešní přízemní dům, dnes zbavený půvabné historizující fasády. **Návrh úprav:** Fasádu domu doporučujeme řešit architektonickým projektem.

Protilehlou frontu ulice ve směru od náměstí tvoří dnes boční fronta **domu č.p.39/I** ulice Komenského, na který navazoval **zaniklý dům č.p.38/I**. Do roku 1554 jej vlastnil Michal Charvát žid, v třicetileté válce po roce 1624 vyhořel (1634) a jako pustý je uváděn v letech 1657-1658. Znovu jej vystavěl v letech 1658/1666 Mojžíš žid, ale zničil další požár roku 1694 a spáleniště je zde zmíněno ještě v roce 1698. Krátce na to dům obnovil truhlář Jan Jiří Michel, v roce 1843 v PSK je značen jako dřevěný a okapově orientovaný, zanikl po polovině 20.století.

Zaniklý dům č.p. 37/I vlastnil do roku 1548 Strnad. Po roce 1616 dům v třicetileté válce vyhořel (1634) a jako pustý je doložen v letech 1637-1657. V roce 1699 zde stál dům Jindřicha Čipka, v roce 1843 za Ignáce Khina není zachycen v PSK, zanikl po roce 1970.

Přilehlý **zaniklý dům č.p. 36/I** do roku 1541 vlastnil Říha Klepáč, v třicetileté válce po roce 1633 vyhořel (1634) a v letech 1657-1662 je uváděn jako pustý. Zřejmě krátce po roce 1662 dům znovu vystavěl Jiřík Ulrich, v letech 1843 -1860 je značen jako dřevěný a okapově orientovaný, v roce 1866 vyhořel. Staveniště následujícího roku 1867 zakoupil Jan Mizera a současně stavitel Karel Klinger vyprojektoval novostavbu drobného zděného přízemního domku s prostou neoklasicistní fasádou, ozdobenou portálem s nadsvětlíkem a bohatším plastickým řešením dvoukřídlých dveří, který zanikl po roce 1970.

Sousední **dům č.p.35/I** v roce 1532 prodává Pavel Placanda, v třicetileté válce po roce 1628 zanikl (1634) a v letech 1656-1657 je zmiňován jako pustý. Znovu jej vystavěl na přelomu let 1657/1658 postřihač Adam Buchelt, v roce 1843 v PSK má okapovou orientaci a je značen jako dřevěný, podle dokumentace Františka Havliny byl přízemní roubený domek se sedlovou střechou tvořen pouze síní a obytnou světnicí. V roce 1866 vyhořel a pro stavebníka Václava Wiesnera zpracoval František Havlina v roce 1867 projekt dnešní drobné přízemní stavby, jejíž střídmou fasádu zdobily dodnes dochované dvoukřídlé dveře s neogotickými motivy. **Návrh úprav:** Po odstranění dnešní břízlitové omítky doporučujeme architektonickým projektem řešit fasádu objektu, doporučujeme zachovat historické vstupní dveře.

Zaniklý dům č.p.34/I byl vestavěn do východní fronty ulice někdy po roce 1658 a v roce 1703 jej vlastnil Jan Tamler. Ve 20.- 30.letech 19.století na jeho místě vznikla klasicistní, štítově orientovaná přízemní novostavba s portálem opatřeným nadsvětlíkem a dekorativně pojatým hlavním klenákem, kterou roku 1843 zachycuje PSK. Po požáru 1866 zpracoval následujícího roku stavitel Karel Klinger pro Antonína Filu projekt přestavby, ve které dům získal vestavěnou obytnou půdní místnost se štítem nad vstupem . Objekt v havarijním stavu v roce 1997 ustoupil stavbě školního hřiště, klasicistní pískovcový portál je dnes (v nepůvodním stavu) umístěn v západním průčelí mlýna č.p.16/IV.

Zaniklý dům č.p.33/I do roku 1544 vlastnil Havel Pršáků, v roce 1581 je uveden jako „statek při zdi městské“ a v roce 1626 bylo „stavení sešlé“. Za třicetileté války po roce 1628 dům vyhořel (1634), v letech 1635-1657 zde bylo spáleniště, na kterém v letech 1657/1658 vystavěl nový dům tkadlec Jan Ulrich. Okapově orientovaná budova je v roce 1843 v PSK značena jako dřevěná, plánová dokumentace Františka Havliny z roku 1867 zachycuje přízemní roubený dům klasické trojdílné dispozice se sedlovou střechou. Po požáru 1866 pro stavebníka Antonína Ulricha vytvořil následujícího roku stavitel František Havlina projekt zděného přízemního domu prakticky shodného půdorysu s prostou fasádou a portálem s nadsvětlíkem, přiloženého severně k mohutné středověké městské zdi. Dům zanikl po roce 1970 i se středověkou konstrukcí hradby a na jeho místě dnes stojí objekt trafostanice.

Ulička se zde podél někdejších severní linie městské hradební zdi lomí vlevo k západu. Počátkem 19.století na místě hradby a vodního příkopu vznikly dva objekty, v jejichž hmotách mohou být obsaženy středověké stavební konstrukce.

Dvoupodlažní **klasicistní dům č.p. 4/II** pochází podle datace na hlavním klenáku portálu z roku 1825, následujícího roku jej koupil Josef Nováček a v této podobě jej zachycuje v roce 1843 PSK. K domu východně přiléhá půlkulatá **brána** vjezdu do dvora s klasicistními železnými vraty, přiložená k nevelkému **středověkému torzu městské zdi**, dnes omítnutému. Severně je k objektu přiložena historicky zajímavá přístavba fotografického ateliéru. **Návrh úprav:** Na klasicistní fasádě doporučujeme obnovit vápennou omítku, zachovat přilehlou bránu s blokem středověkého zdiva městské zdi.

Sousední **dům č.p.3/II, dnes hostinec Na kovárně**, vystavěl v roce 1813 či jen krátce poté Čeněk Hansl a jako zděný a okapově orientovaný jej v roce 1843 zachycuje PSK. Po požáru 1866 získal dům podle projektu Karla Klingera z téhož roku nástavbu 2.podlaží a dnešní fasádu. **Návrh úprav:** Objekt doporučujeme zachovat v dnešní architektonické podobě.

Přilehlá zahrádka nepochybně obsahuje relikty středověké městské zdi a vodního příkopu. Ulici uzavírá boční fronta domu č.p.1/II, její protilehlou stranu tvoří boční fronty domů č.p. 32/I a č.p. 20/I.

Ulice 17. listopadu

(do roku 1990 Smetanova)

Z jihovýchodního rohu náměstí se k jihu podél návrší ostrožny svažuje důležitá středověká branská ulice, kterou tvořilo i s boční frontou domu náměstí č.p.2/I původních 6 středověkých městišť. Ulici od 15. do poloviny 19.století uzavírala Dolení věžní brána, pravděpodobně s padacím mostem, v polovině 19.století získala výdlažbu.

Východní (levou) frontu zahajuje **Nádobovský dům č.p.50/I**, který v letech 1547-1548 vlastnil Mikuláš Nádoba. V třicetileté válce vyhořel (1634), v letech 1657-1659 je uváděn jako pustý, dům pak obnovil v letech 1659/1688 Adam Majšajdr. V roce 1843 okapově orientovaný dům je v PSK značen jako dřevěný, dnešní dvoupodlažní budova pochází z 2.poloviny 19.století. **Navrhovaná úprava:** Po sejmutí břizolitových omítek doporučujeme na základě architektonického projektu řešit fasádu domu.

Přílehlý **dům č.p.51/I, dnes sídlo Policie ČR**, do roku 1528 vlastnil Jirka pekař, v letech 1611-1624 patřil Valentu židu a následně jeho synu Jakubovi, po třicetileté válce v roce 1657 byl obýván. V roce 1843 podle PSK byl dům zděný, v letech 1852-1860 patří českodubskému staviteli Františku Havlinovi, od kterého jej koupilo město Č.Dub a adaptovalo pro účely Okresního soudu, který zde sídlil do 20.let 20.století. V souvislosti se soudem vznikla v zadní části parcely kolem roku 1860 patrová podélná **budova věznice** s osmi celami, zbořená v roce 1959/1960. **Navrhovaná úprava:** Architektonickým projektem doporučujeme řešit fasádu domu.

Zaniklý Kroupův dům č.p.52/I u Dolení brány vlastnila v letech 1547-1586 rodina Kroupova, kam se přiženil dubský kantor Vincencius Veselský (doložen 1582-1588), po třicetileté válce v letech 1654-1657 byl dům obýván. V letech 1769-1796 vystavěl Jan Václav Šim nový dům, značený v roce 1843 v PSK jako zděný. Do závěrečné historizující, velmi reprezentativní podoby s keramickými groteskovými vlysy na fasádě, jej v letech 1847-1876 přestavěl Jeroným Tamler. Dům zanikl krátce po roce 1965, na jeho místě od roku 2002 stojí provizorium garáží pro sanitní vozy. **Navrhovaná úprava:** Doporučujeme proluku na základě architektonického projektu znovu zastavět.

Protilehlou západní stranu ulice ve směru od náměstí tvořila boční fronta domu náměstí „U Martina“ č.p.2/I, který zanikl v roce 1988. K přílehlému **zaniklému domu st.č.p.68-86/I** se nedochovaly písemné zprávy, v roce 1843 jej PSK značí jako dřevěný a zanikl někdy po polovině 19.století. **Návrh úprav:** Proluku po obou domech doporučujeme na základě architektonického projektu znovu zastavět.

Poslední **Tučkovský dům č.p.53/I** nad Dolení bránou do roku 1576 vlastnil švec Jan Tuček, po roce 1619 za třicetileté války pravděpodobně vyhořel, roku 1703 jej kupuje Karel Smejbidlo a v roce 1843 v PSK je značen jako dřevěný. Dnešní klasicistní patrová stavba vznikla po roce 1843 (1855?) za Floriana Ruty, o západní trakt byl dům rozšířen v roce 1886 podle projektu stavitele Karla Klingera. **Navrhovaná úprava:** Po sejmutí břizolitové omítky doporučujeme obnovit jednoduchou klasicistní fasádu budovy.

Zaniklý tzv. Kozí plácek

Před Dolení branou se od konce 15.století západně (vpravo) otvíral vstup do drobného městského prostoru, vymezeného východně pokračující městskou zdí, západně pak hradbou hradní ostrožny. Zdejší předhusitské osídlení dokládá archeologicky zachycená **obytná zemnice** (J.Prostředník) s nálezem půvabné keramické plastiky Ježíška v zavinovačce. Po vzniku fortifikace zde byly umístěny od konce 15.století **masné krámy**, které „na groš a náklad panský se stavějí“ a vrchnost je v roce 1547 pronajímala osmi řezníkům. Do tohoto prostoru od konce 15.století z ostrožny zřejmě vyúsťovala nová „strouha“. Za Jana z Oppenstorfu po vzniku vrchnostenského pivovaru a sladovny (1564) č.p.2/IV byla strouha

odkloněna, jatka („kethof“) přemístěna do Dolánek a masné krámy na náměstí. V uprázdněném prostoru pak bylo roku 1564 založeno nové drobné sídliště s 5 dřevěnými domky podél městské zdi, které v letech 1658/1660 postihl požár.

Při severní zdi vrchnostenskému pivovaru vystavěl roku 1564 Jan Burger jinak Šuster **dům st.č.p.64-77/I**. Na začátku 17.století jej vlastnil městský písař a kantor Jan Strabon Nymburský (doložen 1597-1602), roku 1608 se vdova Veruna provdala za správce školy Jiříka Salviu Střeleckého (doložen 1608-1614), posledními majiteli v letech 1766-1855 byla rodina Koláčkova. K dalším čtyřem domům se pro 16.století zprávy nezachovaly.

Přílehlý **dům st.č.p. 63-76/I** v roce 1590 podle urbáře vlastnil Petr Kučera, v letech 1771-1855 jej držela rodina Appeltů.

Sousední st.č.62-75/I v roce 1590 vlastnila Dorota Smekbidlová, roku 1660 zde bylo spáleníště, v letech 1771-1779 za Jakuba Rangera hospoda.

Dům st.č.p.61-74/I v roce 1590 patřil Jiříku Rosovi, před rokem 1705 Jiřímu Hoffmanovi a následně Jiřímu Gieblovi, posledními držiteli v letech 1763-1855 byla rodina Rengerova.

Dům „u Dolení brány“ st.č.60-73/I v roce 1590 vlastnil řezník a rychtář Matěj Rokycanský, někdy v letech 1658-1660 vyhořel a spáleníště zde bylo ještě v roce 1665, na kterém nový dům vystavěl Kryštof Majšajdr.

V 18.století byly do Kozího plácku vestavěny dva další domy. Pod západní hradbou hradu se starou školou postavil v roce 1779 Lukáš Kop roubený **domek s mansardovou střechou st.č.p. 65-189/I** (zanikl po roce 1868), ve dvoře domu Smejbidlů č.p.53/I v severní části prostoru před rokem 1782 vzniklo na zděném chlévě (roubené) **obydlí Pavla Smejbidla st.č.p. 66-79/I**.

V roce 1855 původní pět domků vyhořelo, Kozí plácek i s úsekem městské zdi zanikl a nalézá se zde zahrádka domu č.p.2/IV a ve svahu pod Kulturním domem volná plocha. **Návrh úprav** : Doporučujeme na základě připravovaného architektonického řešení prostoru naznačit v dlažbě průběh linie městské zdi a průběh linie opevnění hradu. Dochované torzo hradby při severovýchodním nároží Kulturního domu považujeme za nezbytné zachovat.

Hoření předměstí, Záměstí (II)

Středověké aktivity zde signalizuje depot pražských grošů z roku 1429 či doby jen krátce následující, koncem 15.století vzniklá umělá vodoteč – „**strouha**“, která přiváděla do města vodu z 1,5 km vzdáleného Starého Dubu. Předměstí, zvané také Záměstí, je písemně doloženo roku 1512 a tradičně mělo převážně zemědělský charakter. V roce 1547 je zde uváděno 5 osedlých, po vzniku tzv.**Michalovského dvora** ze dvou statků (1588) již 13 osedlých v roce 1590. Před rokem 1590 byl na zdejším novém hřbitově vystavěn luteránský **kostel N.Trojice**. V roce 1670 získala Michalovský dvůr augustiniánská vrchnost a s jeho rozvojem je spjata i další rozsáhlá výstavba předměstí, která měla v 18.století ještě dřevěný charakter. Po roce 1799 výstavba nových domů i úpravy starších objektů byly z protipožárních důvodů prováděny pouze v nespalném materiálu, což vedlo k rychlému šíření zděné klasicistní architektury.

Na někdejší **Hoření bránu** s nezbytným padacím mostem přes **vodní příkop** (1692), napájeným strouhou, bezprostředně přiléhaly dva objekty. Vpravo stál před polovinou 18.století **zaniklý dům ponocného č.p.1/II**, na jehož místě po roce 1755 vznikla novostavba Antonína Tamlera, v roce 1843 a 1860 zachycená jako zděná, okapově orientovaná budova. U brány vlevo stála **městská pivovarská sladovna** (1569-1621), na jejímž spáleništi v roce 1755 vystavěl Antonín Hansel okapově orientovaný, částečně roubený přízemní trojdílný **dům č.p.62/II, dnešní hostinec Na růžku**, který hmotu středověké brány respektoval a ustupoval za dnešní regulační čáru. Po zboření brány v polovině 19.století dům za Františka Engela (1839-1873) expandoval na uvolněný prostor. Podle projektu ing.Františka Havliny z roku 1863 vznikla dnešní pozdně klasicistní novostavba, která část zdíva středověké brány pohltila a zachovala v podobě předstupujícího pilíře na průčelí. **Návrh úprav:** Doporučujeme v objektu při zemních pracích archeologicky sledovat nespornou středověkou situaci městské fortifikace, provést SHP, současně doporučujeme pilíř středověké brány zbavit omítky a na základě architektonického projektu obnovit fasádu budovy z roku 1863.

Předpolí Hoření brány představovalo významný komunikační uzel, ze které se rozbíhalo několik cest. Nejstarší byla hřebenová „Horská cesta“, pravděpodobně původní trasa zemské cesty, která kolem popravistiště směřovala k sedlu Pláně. Na středověké trase starodubské cesty (Studničná ulice) podél Ještědského potoka vzniklo historické jádro Hořeního předměstí, koncem 15.století cestu nahradila nová komunikace podél umělé vodoteče- „strouhy“, vystřídaná zřejmě v 18.století dnešní silnicí se současně vzniklou zástavbou (pokračující ulice V.Havla). Další cesta východně mířila do polí a ke kostelu N.Trojice (Hřbitovní ulice).

Studničná ulice

Na bývalou sladovnu po levé straně navazuje **dům č.p. 61/II**, který do roku 1615 vlastnil Michal Homr. Po požáru (1720) koupil „pusté místo“ roku 1729 Václav Hávl a obnovil dům, který koncem 18. století opět vyhořel. Krátce po roce 1797 jej vnuk Václav Hávl vystavěl a dal mu podobu okapově orientované dvoupodlažní stavby se zděným přízemím, roubeným patrem a mansardovou střechou, z jejíhož původního vybavení se v zazděném okně dochoval okenní rám se čtverovými skleněnými tabulkami vsazenými do olova. V roce 1843 je dům jako dřevěný značen v PSK, v roce 1890 podle projektu stavitele Karla Klingera získal obytnou jižní přístavbu. Zbořen byl kolem roku 1970 a nahradila jej dnešní utilitární novostavba.

Sousední **zaniklý dům č.p. 60/II** roku 1805 koupil Josef Hauser, jako dřevěný jej v roce 1843 značí PSK a tato přízemní roubená stavba se sedlovou střechou z konce 18.století

byla počátkem 90.let zbořena. **Návrh úprav:** Prázdnou plochu doporučujeme řešit architektonickou studií.

Přilehlý **zaniklý domek č.p. 59/II** po roce 1787 vystavěl Antonín Hesse, jako dřevěný v roce 1843 je značen v PSK a tato okapově orientovaná přízemní roubená stavba se sedlovou střechou byla v roce 1989 zbořena. Až do zániku byla umístěna na jejím jižním průčelí mimořádně působivá dřevěná plastika P.Marie tzv. monserátského typu z poloviny 16.století, dnes v expozici Gotické šablony Podještědského muzea. **Návrh úprav:** Prázdnou plochu doporučujeme řešit architektonickou studií.

Vlevo od Studniční ulice při cestě k renesančnímu Michalovskému dvoru (pozdější zámek Franze Schmidta) stály tři dřevěné domy, které v roce 1843 zachycuje PSK.

Dům č.p.53/II před rokem 1653 vlastnil luteránský exulant Jan Frič, **dům č.p.54/II** do roku 1629 patřil Matouši Rangerovi, **dům č.p.57/II** roku 1767 koupil Jakub Ridl. Všechny tři objekty v letech 1867-1876 vykoupila firma Franz Schmidt a podle projektu libereckého architekta Gustava Sacherse z roku 1874 zde vystavěla dělnickou kolonii zvanou **Šestidomí č.p. 53/II, 54/II, 55/II, 56/II a 57/II**, tvořenou patrovými domy s neorenesančními fasádami. **Návrh úprav:** Doporučujeme tento charakteristický urbanistický a architektonický celek zachovat a původní střídmé fasády obnovit.

Předměstí podél Studniční ulice pokračuje po levé straně **domem č.p.49/II**, který do roku 1618 jako „nově vystavěný“ vlastnil Hendrich Vogenknecht. Dřevěnou, okapově orientovanou stavbu v roce 1843 zachycuje PSK a její zděné jádro bylo zapojeno podle projektu stavitele Josefa Rybáře z roku 1892 do dnešní přízemní stavby, následně ji rozšířila obytná přístavba podle projektu Eduarda Arlta z roku 1923. V domě dnes žije učitel Václav Lukeš, dlouholetý popularizátor zdejšího kraje a osobnosti K.Světlé. **Návrh úprav:** Objekt doporučujeme zachovat v dnešní architektonické podobě.

Zaniklý dům č.p.47/II do roku 1638 vlastnila vdova po Kryštofu Pohlovi, po roce 1654 na jeho spáleništi vystavěl nový dům Martin Hon z Náhošic, voják z kraje plzeňského. V roce 1843 objekt není zachycen v PSK, zanikl ve 20.století.

Přilehlý **dům č.p.46/II** do roku 1617 vlastnila vdova po Jiříku Havlasovi, jako dřevěný je značen v roce 1843 v PSK, po jeho požáru vznikla podle projektu Antonína Říhy z roku 1933 zděná přízemní stavba, později znovu upravovaná.

Sousední **dům č.p.42/II** do roku 1637 vlastnil Václav Krauza, spáleniště zde bylo v roce 1706 a znovu v roce 1742, na kterém stavěl Jan Sluka. Dřevěnou stavbu v roce 1843 zachycuje PSK, následně zde vznikl zděný dvoudílný domek o síni a světnici, který prošel podle projektu Karla Klingera z roku 1882 důraznou adaptací, další jeho přestavbu dokládá projekt Josefa Gärtnera z roku 1893. Dnes zde stojí novodobá utilitární přízemní stavba.

Zaniklý dům č.p.40/II v roce 1721 drží Jan Petrák, jako dřevěný je značen v roce 1843 v PSK, zbořen byl ve 20.století.

Zaniklý domek č.p.39/II do roku 1721 vlastnila vdova po Kryštofu Manclovi, jako dřevěný je značen v roce 1843 v PSK, zanikl zřejmě ve 20.století.

Sousední **dům č.p.38/II** v roce 1734 postavil Václav Engel, jako dřevěný je značen v roce 1843 v PSK a jeho dřevěná konstrukce se dochovala pod omazávkou dodnes. Přístavba dílny vznikla podle projektu stavitele Antonína Říhy z roku 1943. **Návrh úprav:** Objekt rozhodně doporučujeme zachovat, obnovu fasády řešit na základě architektonického projektu.

Přilehlý **roubený dům č.p.34/II** vystavěl v roce 1717 František Beckert, jako dřevěný je značen v roce 1843 v PSK a původní konstrukce tohoto klasického trojdílného domu s dřevěným řezbovaným portálem a sedlovou střechou se dochovala dodnes. **Návrh úprav:** Doporučujeme objekt zapsat do ÚSKP.

Studničná ulice se vlevo otvírá do areálu historicky významného **Rengerova statku**. Jeho jádro tvoří **dům č.p.37/II**, který do roku 1552 vlastnil Matěj Raněra, v letech 1553-1809

rod Rengerů. Mohutnou dřevěnou stavbu zachycuje v roce 1843 PSK a dochoval se z ní kosodélný sklep s valenou klenbou, pojatý do novostavby dnešní dvoupodlažní budovy, která vznikla podle projektu stavitele Aloise Spáčila z roku 1913.

Ze statku se v roce 1771 vydělil **dům č.p.36/II** Ferdinanda Rengera, jehož dřevěný objekt v roce 1843 opět zachycuje PSK, dnešní patrová novostavba pak vznikla podle projektu Josefa Gärtnera z roku 1895.

Přilehlý **zaniklý dům č.p.35/II** do roku 1787 vlastnil Ferdinand Renger a jeho zděnou barokní patrovou stavbu z 2.poloviny 18.století zdobila bohatá štuková figurativní výzdoba. Na průčelí ji tvořila postava sv.Jana Nepomuckého, na štítové stěně pak Nejsvětější Trojice, postava držící v rukou kříž se stuhou (sv.Jan Křtitel?) a další nezřetelná figura. Do roku 1923 byl v domě hostinec Rudolfa Werfla, následně byl zbořen. **Navrh úprav:** Areál někdejšího Rengerova statku (mimo MPZ Český Dub) doporučujeme archeologicky sledovat.

Pravou stranu Studničné ulice od cesty k Michlovskému dvoru zahajuje **domek č.p.51/II**, který do roku 1621 vlastnil Kryštof Hasler. Spáleniště roku 1735 získal Jiří Ranger a krátce na to vystavěl domek, který jako dřevěný a okapově orientovaný roku 1843 zaznamenal PSK, dnešní přízemní zděná stavba s neorenesančními prvky fasády pochází z poslední třetiny 19.století. **Návrh úprav:** Obnovu fasády doporučujeme řešit na základě architektonického projektu.

Roku 1790 získal dnes **zaniklý domek č.p.50/II** František Tamler, dřevěná dvouprostorová stavba o síni a světnici, zachycená roku 1843 v PSK a následně fotografické dokumentaci, měla od 2.poloviny 19.století přezděné průčelí a zanikla po roce 1945.

Zaniklý dům č.p. 48/II do roku 1704 vlastnila Dorota Šnarová, jako dřevěný jej roku 1843 zachycuje PSK, v průběhu první poloviny 20.století byl zbořen bez možnosti bližšího poznání.

Přilehlý **zaniklý dům č.p.20/II** vlastnil do roku 1814 Antonín Engl, jako dřevěný jej zachycuje v roce 1843 PSK, zbořen byl v 1.polovině 20.století.

Sousední **dům č.p.21/II** katovna?

Sousední **zaniklý dům č.p. 45/II** postavil po roce 1792 Josef Čumpelík, patrová zděná stavba byla zbořena po roce 1945.

Sousední **zaniklý dům č.p. 43/II** před rokem 1636 vlastnil Jan Janoušek, jehož chalupa „od čeledi zámku Dubu byla zbořena a dříví na zámek Dub k vaření piva odvezeno“. Pravděpodobně po roce 1776 vystavěl Antonín Vebr zděný patrový dům se vstupním rizalitem a mansardovou střešou, zachycený v roce 1843 v PSK. Od roku 1924 zde byl hostinec Rudolfa Werfla, v roce 1948 byl zbořen.

Roubený dům č.p.39/II (?) nedaleko Ida Quele

Zbořený dům č.p. ?, Lipšerovi, zanikl cca 1975

Původně dřevěný dům č.p.27/II postavil v roce 1779 či krátce poté Ferdinand Bo“hm,

Pokračující Ulice řídicího učitele V.Havla

Od někdejší Hoření brány ulice V.Havla pokračuje zástavbou, která zde vznikla v 18.století. Po levé straně **dům č.p.19/II**, dnes **cukrárna**, vlastnil do roku 1742 švec Tamler, v roce 1843 jako dřevěný a okapově orientovaný jej zachycuje PSK. Nahrádila jej zděná přízemní stavba, roku 1892 podle projektu stavitele Josefa Gärtnera rozšířená a současně zvýšená o druhé podlaží, která sloužila jako hostinec a cukrárna Karla Kotschvary. K průčelí domu byla roku 1929 přiložena přístavba obchodu se střešní terasou. **Návrh úprav:** Dům doporučujeme zachovat v dnešní architektonické podobě.

Sousední **zaniklý dům č.p.18/II** postavil roku 1769 Josef Khu“n jako dřevěnou, okapově orientovanou stavbu, zachycenou v roce 1843 v PSK a v této původní podobě se zachovala až do zániku ve 20.století.

Přilehlý **dům č.p.14/II**, dnes truhlářství, vlastnil do roku 1791 Jakub Ridl, v roce 1843 dřevěný a okapově orientovaný objekt zachycuje PSK, dnešní zděná přízemní stavba pochází z doby po polovině 19.století, z roku 1909 a 1913 další úpravy podle projektů Eduarda Arla. **Návrh úprav:** Dům doporučujeme zachovat v dnešní architektonické podobě.

Sousední **dům č.p.69/II** je utilitární novostavba z počátku 20.století.

Zaniklý zděný domeček č.p.13/II roku 1876 vyprojektoval Karel Klinger pro Josefa Mužáka, zbořen byl někdy po roce 1926.

Dům č.p.21/II roku 1800 koupil od matky Antoním Šáfr, v roce 1843 jej PSK nezachycuje, dnes utilitární novodoba.

Dům č.p.22/II roku 1796 vystavěl Antonín Engel, jako zděný je roku 1843 zachycen v PSK, dochovaný zřejmě původní patrový objekt s valbovou střechou a novodobou břizolitovou fasádou. **Návrh úprav:** Doporučujeme řešit na základě architektonického projektu.

Protilehlou stranu ulice pod tělesem **schodišťové rampy** ke kostelu N.Trojice zahajuje dvoupodlažní novostavba **neorenesančního domu č.p. 71/II**, který podle projektu stavitele Josefa Gärtnera z roku 1895 vystavěl řezník Stefan Ressel. **Návrh úprav:** Doporučujeme dům zachovat v dnešní architektonické podobě.

Sousední **zaniklý dům č.p. ?/II** charakterizuje v roce 1843 PSK jako dřevěný a okapově orientovaný. Dvoupodlažní budova s mansardovou střechou a vnějším schodištěm na pavlač pocházela z 18.století a zanikla před rokem 1925, kdy na jejím místě vznikly provozní budovy sousedního řeznictví č.p.71/II.

Zaniklý dům č.p.16/II do roku 1804 vlastnil František Pišl, jako dřevěný a okapově orientovaný jej značí v roce 1843 jej PSK. V roce 1850 dům koupil Karel Smejbidlo, pro kterého roku 1873 stavitel Karel Klinger zpracoval projekt přestavby. Zadní zděný trakt s chlévem, valeně klenutou komorou a kuchyní zůstal zachován, přední roubený obytný trakt byl přezděn a získal pozdně klasicistní podobu, kterou si zachoval do svého zániku po roce 1948.

Zaniklý dům č.p.15/II postavil v roce 1796 Josef Rigl a tato velmi půvabná stavba zděného chlévového přízemí, roubeného patra s pavlačí a mansardovou střechou se v původním stavu dochovala do zániku v polovině 20.století.

Zaniklý dům č.p.12/II vystavěl roku 1796 nebo jen krátce po té Antonín Löser, jeho podobu neznáme a zanikl po roce 1923.

Podél odbočující cesty k **popravišti na „Šibeničním vrchu“** severně od kostela N.Trojice se již v 16.století rozkládal **soubor městských stodol**, zachycených roku 1843 v PSK. Dvě z nich, ikonograficky zachycené v polovině 19.století, byly hrázděné konstrukce. Poslední pozůstatek této zástavby představují **dvě zděné stodoly** z konce 19.století pod areálem kostela N.Trojice. **Návrh úprav:** Obě stavby doporučujeme rozhodně zachovat. Jejich možné nové funkční využití by mělo v náznaku přiznat původní funkci objektů.

Před **cihelnou** (1572 „stará cihelna“) koupil roku 1769 místo pro stavbu **domu č.p.17/II** Josef Kühn, dnešní stavbu v roce 1929 vyprojektoval Josef Flanderka.

Od někdejší Hoření brány se zvedá ve směru ke kostelu N.Trojice **schodišťová rampa**, do jejíhož tělesa je vsazeno rokokové **sousoší Loučení Krista s P.Marií** z 2.poloviny 18.století (ÚSKP 4200). Přilehlý **dům č.p.10/II** roku 1813 koupil Ignác Roth, v roce 1843 jej PSK charakterizuje jako dřevěný a okapově orientovaný. Dnešní půvabný romantickogotický dům s věží vyprojektoval pro Josefa Uhlíře roku 1873 ing. František Havlina, stavbu realizoval stavitel Josef Wollmann z Křižan. V roce 1902 jej koupila Ida Schmidt a věnovala jej jako nadační k sociálním účelům, od roku 1945 zde sídlí Československá církev husitská.

Návrh úprav: Fasádu domu s dochovanými řemeslnými detaily dveří doporučujeme obnovit ve vápenné omítce.

Sousední mohutná klasicistní stavba někdejšího **městského chudobince č.p. 11/II** vznikla po roce 1843, pravděpodobně v 50.letech 19.století, snad z nákladu českodubského chudobinského fondu (1831). **Návrh úprav:** Dům doporučujeme zachovat v dnešní architektonické podobě.

Hřbitovní ulice

Od Hoření brány podél severní linie městské zdi s příkopem vedla cesta k měšťanským polnostem a pokračovala do Dolánky ke stodolám na „Trávnících“, před rokem 1555 u brány v cestě hrávali dubští měšťané kuželky. Na městskou branou s připomenutým domkem ponocného č.p.1/II zde navazoval **dům č.p.2/II**, který do roku 1617 vlastnil Mikuláš Bartoňův, v roce 1843 jej PSK charakterizuje jako zděný, v roce 1860 plánová dokumentace jako dřevěný. V místě obou domů stojí s průčelím do ulice V.Havla funkcionalistická novostavba **Obchodního domu č.p.1/II** z roku 1947 podle projektu českodubského architekta Franty Šmída z roku 1945, stavitelem byl Antonín Říha. **Návrh úprav:** Objekt doporučujeme zachovat v dnešní architektonické podobě.

Po levé straně Hřbitovní ulice v roce 1843 stály podle PSK dva dřevěné objekty. **Dům č.p.9/II** v roce 1813 koupil Ferdinand Wehle, po polovině 19.století byl přestavěn do zdiva, v roce 1905 podle projektu Josefa Gärtnera pak získal centrální vstupní rizalit s mansardou, dnes má objekt utilitární podobu.

Sousední **dům č.p.8/II** v roce 1783 postavil Václav Čepán, po polovině 19.století byl přezděn a v roce 1893 podle projektu Josefa Rybáře dále upravován, dnes opět utilitární objekt. V pokračování ulice tvoří historickou zástavbu někdejší klasicistní zděný přízemní **dům č.p.5/II**, který v roce 1814 vystavěl Václav Pelikovský. Pravoúhlým portálem s nadsvětlíkem se vstupovalo do síně, zadní kuchyně a přilehlé světnice, které úprava podle projektu stavitele Karla Klingera z roku 1889 zachovala a přiložila protilehlou druhou světnici. Objekt má dnes utilitární charakter.

Výstavnou **neorenesanční vilu č.p.6/II** na místě staršího zděného objektu, zachyceného v roce 1843 v PSK, vystavěl v roce 1874 stavitel Karel Klinger jako vlastní rodinný dům, soudobá plastika sv. Floriána z výklenkové niky je dnes ve sbírkách PM. **Návrh úprav:** Doporučujeme na základě architektonického projektu obnovit fasádu objektu.

Areál hřbitovního kostela Nejsvětější Trojice

(ÚSKP č.4196/1,2,3,4,5,6,7,8)

Za Jana z Opperstorfu v letech 1568-1570 město vykoupilo pozemky na Hořením předměstí k založení **nového hřbitova**, zmíněného roku 1576. Po smrti katolického majitele panství (1584) nastal za jeho dědiců do města masivní příliv luteránského německého obyvatelstva, pro které na novém hřbitově vznikl **luteránský, tzv. "německý" kostel N.Trojice**, zmíněný poprvé roku 1590, následujícího roku do něj starodubský hamerník Osvald dodal truhlu okenních terčů za 3 kopy 30 grošů. Autora prosté renesanční stavby s plochostropou lodí a charakteristickým, téměř kruhovým presbytářem neznáme, pouze hypoteticky můžeme uvažovat o českodubském Donátu Tybaldu Vlachovi (doložen 1573 - +1601), kterému opperstorfská vrchnost „za věrné služby“ darovala roku 1591 louku. Po třicetileté válce kostel v již národnostně smíšeném prostředí města sloužil jako duchovní středisko německých katolíků. V roce 1663 z nákladu Jiřího Norberta Knautha z Fahnenschwungu získal dnešní hlavní oltář s obrazem N.Trojice, za děkana Františka Tischlera (1670-1713) byl „zvětšen a ozdoben pěknou věží a kryptou, dostal nové táflování, lavice a prapor“. S touto úpravou je možné ztotožnit vznik raně barokního západního průčelí, datovaného 1681, stavbu severní sakristie a původní barokní fasádu. Různorodý kvalitní inventář kostela dále tvoří barokní boční oltář z roku 1682 s obrazem sv.Jana Křtitele a dalších šesti morových patronů, původně nesporně ze zámecké špitální kaple sv.Jana Křtitele, rokokový boční oltář z 2.poloviny 18.století s dřevořezbou Ukřižovaného Krista a plastikami sv.Floriána a sv.Jana Nepomuckého, obrazy Strom Jesse z roku 1692, sv.František z Assisi z doby kolem roku 1720, Svatá rodina z 1.poloviny 18.století, barokní kazatelna, malovaný pohřební štít Knauthů z Fahnenschwungu z roku 1781, barokní lavice a varhany, které s použitím starších prvků postavil v roce 1897 Anton Hermann. **Návrh úprav:** Doporučujeme zajistit elektronické zabezpečení kostela proti pokračujícím krádežím, konzervovat, příp. restaurovat kostelní mobiliář, obnovit barokní fasádu kostelní lodě, presbytáře a zákristie.

U hřbitovní brány vystavěl českodubský konšel Václav Pavel drobnou **kapli shodného zasvěcení N.Trojice**, která byla roku 1719 vysvěcena. Její původní výbavu tvořil barokní řezbovaný zlacený oltářní rám, torzálně dochovaný v PM. **Návrh úprav:** Kaple má v havarijním stavu nosné konstrukce, obvodové zdivo a stropní klenba jsou potřhané a štít se vyklání ze svislé roviny, jak konstatuje posudek z roku 2001. Obnova stavby dnes závisí na postoji památkových orgánů. Soudobý architektonický protipól kaple na protilehlém konci původního hřbitova tvoří shodná barokní hmota **kostnice (1767)**, **dnes márnice**, u které jsou volně uložené **tři barokní náhrobní desky**. **Návrh úprav:** Objekt doporučujeme zachovat v dnešní architektonické podobě.

Zdi kostela i hřbitovní zeď jsou osázeny řadou drobných, kulturněhistoricky zajímavých náhrobních desek z celého průběhu 19.století. K západní hřbitovní zdi umístil českodubský průmyslník Franz Schmidt **plastiku anděla** od sochaře Josefa Maxe, datovanou rokem 1868 (není zapsána v ÚSKP), téhož roku byl hřbitov rozšířen východně.

V letech 1872-1873 podle plánů vídeňského architekta Carla Tietze vystavěl Franz Schmidt mimořádně náročnou dvoupodlažní **hřbitovní kapli s rodinnou hrobkou**, osazenou třemi pískovcovými plastikami drážďanského sochaře Franze Schwarze s datací 1876, od téhož autora pochází i mramorová **socha Madony** z roku 1878 na hrobce rodiny Lehrerů při severní ohradní zdi hřbitova. **Návrh úprav:** Celková rekonstrukce Schmidtovy hrobky, která je v dezolátním stavu.

Dolení předměstí, Dolánky (III)

Středověký původ předměstí zatím pouze dokládají archeologicky zjištěné pozdně středověké aktivity v blízkosti č.p.3/III, písemně je doloženo v roce 1512, v 16.století již bylo urbanisticky stabilizované - 29 usedlých 1547, 34 usedlých 1590, 37 usedlých kolem 1650. Nacházely se zde hospodářské provozy závislé na vodním zdroji, ohrožující ohněm a nemocemi, případně obtěžující hlukem, **jatka** – „**ketlhof**“ (1590), **barvírna** (1530), **pazderna** (1552), **tři kovárny** (1547), **špitál** (1579). Jádru sídliště se od Dolení brány rozkládalo východně podél cesty k Rašovskému potoku v dnešní Masarykově ulici (vně MPZ). Další komunikace, dnešní Husova ulice, běží od někdejší brány jižně podél hradní ostrožny a pokračuje na Mnichovo Hradiště a odbočuje ulicí Svobody k někdejšímu vrchnostenskému dvoru.

K zaniklé Dolení bráně přiléhá částečně dochované zdivo **středověké městské zdi v domě č.p. 89/III**, který do roku 1642 vlastnila vdova po zámečnicku Martinu Limanovi, následně byl dům při obraně města proti Švédům (1643?) císařským vojskem zbořen. V letech 1647-1659 je zde pusté místo, na kterém následně vystavěl domek Jakub Pískař. Dnešní dvoupodlažní objekt pravděpodobně z počátku 19.století zachycuje v roce 1843 PSK, v další úpravě po roce 1840 pohltil **blok středověkého zdiva Dolení brány**, který se v severovýchodním nároží dochoval do 90.let 20.století, kdy byl z větší části odbourán. Z 2.poloviny 19.století pochází východní patrová přístavba, která vystřídala starší dřevěný objekt (1843). Na počátku 20.století budova získala dnešní působivou neklasicistní fasádu. **Návrh úprav:** Doporučujeme v SV nároží objektu analyticky prezentovat pozůstatky středověkého zdiva brány, zbavit omítek středověké zdivo městské hradby v severní zdi objektu, rozhodně doporučujeme zachovat dnešní architektonickou podobu domu.

Přilehlý **dům č.p. 88/III** při městské hradbě do roku 1769 vlastnil Karel Bretšnajdr, v roce 1843 PSK zachycuje dnešní přízemní klasicistní stavbu, jejíž severní stěnu tvoří **středověká městská zeď**, která pak pokračuje východně. **Návrh úprav:** Doporučujeme objekt zachovat v dnešní architektonické podobě, současně upozorňujeme na havarijní stav zdejšího úseku městské hradby a na základě architektonického projektu ji doporučujeme vhodně prezentovat (není zapsána v ÚSKP).

Protilehlý **zaniklý dům č.p. 1/III** do roku 1801 vlastnil Josef Hajma. Po zrušení brány byl dům pravděpodobně po roce 1858 za Františka Souška nově adaptován a zřejmě pohltil část zdiva brány, v roce 1969 byl zbořen a dnes je na jeho místě prázdná plocha. **Návrh úprav:** Při zemních pracích je třeba prostor archeologicky sledovat, prostor řešit architektonickým projektem.

Přilehlý **dům č.p.2/III** na části odkoupené špitální zahrady postavil po roce 1770 Ferdinand Sluka, v roce 1843 v PSK je značen jako dřevěný. Za Floriana Krauze (1849-1867) v roce 1858 pravděpodobně vyhořel a z této doby pochází dnešní klasicistní objekt. **Návrh úprav:** Objekt doporučujeme zachovat v dnešní architektonické podobě.

Masarykova ulice (Tyršova od roku 1920)

Z křižovatky cest pod někdejší Dolení bránou běží východně k Rašovskému potoku podél dnešní Masarykovy ulice středověké jádro Doleního předměstí. Ulice zřejmě vyhořela v letech 1658/1660, v druhé polovině 20.století byla drasticky vybouráno 5 domů její severní (levé) fronty. Většina domů již leží vně MPZ Český Dub. **Návrh úprav:** Doporučujeme veškerou dnešní zástavbu zachovat, proluku řešit architektonickou studií (např.autobusová zastávka?), obnovit historizující svítidla veřejného osvětlení.

Dům č.p.90/III po levé straně v roce 1736 vlastnil Václav Hoffman, v roce 1843 byl okapově orientovaný, dnešní kvalitní neorenesanční stavba pochází z konce 19.století. **Návrh úprav:** Objekt doporučujeme zachovat v dnešní architektonické podobě.

Sousední **zaniklý dům č.p.91/III** do roku 1698 vlastnil Jiří Bartoň, v roce 1843 PSK zachycuje roubenou, okapově orientovanou stavbu a tento přízemní domek zanikl po roce 1945, dnes je zde zahrádka. **Návrh úprav:** Doporučujeme řešit architektonickou studii.

Přilehlý **dům č.p.92/III** v roce 1656 vlastnil Jan Homr, roubenou, okapově orientovanou stavbu zachycuje v roce 1843 PSK, dnešní třípodlažní neorenesanční dům pochází z přelomu 19.a 20.století. **Návrh úprav:** Doporučujeme objekt zachovat v dnešní architektonické podobě.

Na dnešní prázdné ploše stálo do 2.poloviny 20.století 5 historických objektů. **Dům č.p.93/III** vlastnil do roku 1647 jako „velmi sešlý“ Daniel Bittner, zřejmě v letech 1837-1839 vystavěl Ferdinand Škoda klasicistní, štítově orientovaný přízemní domek, který v roce 1843 zachycuje PSK. **Dům č.p.94/III** vznikl před rokem 1843 jako zděná, štítově orientovaná stavba, kterou zachycuje PSK. Koncem 19.století získala patrovou podobu s neorenesanční fasádou. Další **dům č.p.95/III** vznikl roku 1792 vydělením ze sousední původní usedlosti č.p.96/III. V roce 1843 zděný, štítově orientovaný dům získal v 2.polovině 19.století patrovou podobu s neorenesanční fasádou.Sousední **dům statku č.p.96/III** do roku 1584 vlastnil Martin Neřádův, štítově orientovanou dřevěnou stavbu v roce 1843 zachycuje PSK a tento přízemní dům se v původní podobě dochoval do zániku v polovině 20.století. **Dům č.p.97/III** nově postavil před rokem 1624 na původním gruntě č.p.96/III Jiřík Šámal, v letech 1625-1631 jej vlastnil správce dubské školy Jiřík Nigrin, zpusťl před rokem 1746, nový dům vystavěl Jindřich Nigrin. Před rokem 1843 měl zděný (přízemní) dům okapovou orientaci a v původní klasicistní podobě ze dochoval do zániku v polovině 20.století. **Návrh úprav:** Využití této prázdné, velmi atraktivní plochy, doporučujeme řešit architektonickou studii.

Dům č.p.98/III do roku 1609 vlastnil Kryštof Richter, v letech 1636-1640 jej vlastnil správce školy Jiřík Nigrin, před rokem 1707 byl dům nově vystavěn, pravděpodobně v letech 1799-1808 za Josefa Feima získal patrovou klasicistní podobu, zachycenou v roce 1843 v PSK, kterou si udržel do poloviny 20.století. **Návrh úprav:** Doporučujeme podle architektonického projektu řešit fasádu objektu.

Zástavba ulice pokračuje ve směru na Domaslovice. Prostor vlevo v poloze „Na trávníce“ (1559) tvořil v 16.století **soubor dřevěných městských stodol**, pronajímaných každoročně dubským měšťanům, které ještě v roce 1843 zachycuje PSK. Po pravé straně silnice nejpozději od 18.století ležel nevelký **židovský hřbitov**, zaniklý za nacistické okupace v roce 1942, tři dochované pískovcové náhrobky z konce 18.století jsou dnes umístěny v areálu PM. **Návrh úprav:** Místo židovského hřbitova doporučujeme pietně označit, případně parkově upravit.

Protilehlou frontu Masarykovy ulice ve směru od někdejší Dolení brány zahajuje mohutná nárožní historizující **budova Okresního domu č.p.13/III** s kopulí z roku 1906, vystavěná na místě dvou domů. Do Husovy ulice zde stál roku 1547 **dům Matouše Makšánka** č.p.13/III, někdy v letech 1590/1626 nahrazený novostavbou kovárny Jana Makšánka, která zde byla v provozu ještě roku 1761. Štítově orientovaný dřevěný dům zachycuje v roce 1843 PSK a přízemní stavba klasické trojdílné skladby se sedlovou střechou zanikla počátkem 20.století. Sousední **dům č.p.14/III** v roce 1547 vlastnil Jan Poláček, v třicetileté válce vyhořel (1643) a na jeho spáleništi vystavěl po roce 1653 nový dům krejčí Jiří Mikšíček. Dřevěný, štítově orientovaný přízemní dům s mansardovou střechou pocházel zřejmě z konce 18.století, v roce 1843 jej opět zachycuje PSK, spolu se sousední kovárnou zanikl před rokem 1906. **Návrh úprav:** Objekt Okresního domu doporučujeme zachovat v dnešní architektonické podobě.

Přilehlý **dům statku č.p.15/III** v roce 1547 vlastnil Vondráček Neřádů, v třicetileté válce po roce 1635 (1658/1660?) vyhořel a na jeho spáleništi po roce 1660 vystavěl nový dům Kryštof Píč. Dnešní klasicistní stavbu s pravoúhlým portálem a dekorativně ztvárněným hlavním klenákem vystavěl František Bartel po roce 1808 a v roce 1843 ji zachycuje PSK. Koncem 19.století zřejmě získal třípodlažní úroveň a neorenesanční fasádu. **Návrh úprav:** Objekt doporučujeme zachovat v dnešní architektonické podobě.

V 2.polovině 19.století se z č.p.15/III vyčlenil přilehlý, dnes dvoupodlažní **dům č.p.126/III** s neorenesanční fasádou. **Návrh úprav:** Na základě architektonického projektu doporučujeme řešit obnovu přízemní partie fasády.

Dům č.p.16/III (dnes prodejna železářství) vznikl koncem 18.století, v roce 1813 jej koupila Anna Bechynová, v roce 1843 štítově orientovaný zděný dům zachycuje PSK, koncem 19.století dvoupodlažní objekt pak získal neorenesanční fasádu. **Návrh úprav:** Na základě architektonického projektu doporučujeme obnovit přízemní partii neorenesanční fasády.

Frontu ulice uzavírá **dům č.p.17/III**, který do roku 1620 vlastnil Mikuláš Lank, jinak Dlouhý, po roce 1648 (1658/1660?) vyhořel a na jeho spáleništi vystavěl po roce 1669 nový dům Jan Majšajder. Za Kryštofa Hausera v letech 1697-1719 zde byl hostinec, v roce 1843 je dřevěný dům podle PSK okapově orientovaný, dnešní klasicistní přízemní stavba vznikla na starších barokních základech pravděpodobně za Františka Hávla v letech 1839-1863 a koncem 19.století získala neorenesanční fasádu. **Návrh úprav:** Dnešní utilitární fasádu objektu doporučujeme řešit na základě architektonického projektu.

V osamocené poloze vpravo u Rašovského potoka **dům č.p.42/III** vlastnil do roku 1609 Kryštof Richter, po třicetileté válce je uváděn jako pustý (1654-1656). V letech 1736-1818 dům jako jediný ve městě patřil židovským rodinám Miroviců a Samuelů (Schillerů), protože jej „žádný křesťan pro nebezpečnost povodně nechtěl koupiti“ a nejspíše zde také byla umístěna prvotní českodubská **židovská modlitebna**, jejíž vybavení z 18.století je dnes instalováno v expozici PM. V letech 1833-1845 dům s **barevnou** vlastnil soukenický cech, roku 1843 byl podle PSK zděný, v opakovaně přestavovaném objektu z 19.století pak sídlil od konce století hostinec Františka Adama „Na barevně“. **Návrh úprav:** Objekt doporučujeme zachovat a úpravu jeho fasády řešit architektonickým projektem.

Přes Rašovský potok vede **můstek**. Dřevěný most byl v Dolánkách nepochybně od středověku, jeho novou dřevěnou konstrukci v listopadu 1627 zhotovil českodubský tesař Michal Šulc a v dřevěné podobě přetrval do roku 1842. Při stavbě nové silnice na Petrašovice podle projektu ing.Františka Havliny z let 1842-1843 vznikl nový kamenný mostek o třech obloucích. Z nákladu justiciára Andrease rytíře Haffenbrodla, v letech 1841-1849 vlastníka někdejší českodubské Slukovy přádelny, byl na jeho severní zábradlí osazen dnes zaniklý **litinový krucifix**, na jižní zábradlí **litinová plastika sv. Jana Nepomuckého**, přenesená v roce 1988 do PM. Historický můstek ustoupil počátkem 90.let dnešní novostavbě. **Návrh úprav:** Doporučujeme na základě architektonického projektu znovunavrácení plastiky sv.Jana Nepomuckého na dnešní most.

Za můstkem vlevo ležel zaniklý tzv.**Jiříčkovský dvůr**, který vlastnil Petr hajný (1547-1567), Jetřich Slatinský ze Slatinky (1567-1570), Jan písař (-1586), Kvirin Arnold z Jenkvic (1586-1590), Jan Kocián ze Střílného (-1606), Jan Tejnský z Blanska (1606-), p.Jindřich Podmokelský (-1620), Natanyel Duban (1620-1640), Křištof Lank (1640-), v závěru třicetileté války dvůr zanikl. **Návrh úprav:** Prostor doporučujeme archeologicky sledovat.

Protilehlou stranu Masarykovy ulice za můstkem zahajuje **dům č.p.43/III**, který starší písemné prameny postrádá, v roce 1843 byl podle PSK zděný, neorenesanční podobu získal zřejmě v 70.letech 19.století, dnes má zcela utilitární charakter.

Husova ulice

V místech dnešního parkoviště pod hradními hradbami byly archeologicky zachyceny aktivity 15.století (J.Klápště), v 16.století zde stály dvě budovy. **Zaniklý špitál č.p.3/III** pro 12 chudých poblíž špitální kaple sv.Jana Křtitele založil roku 1579 Jan z Opperstorfu a zřídil k němu nadání 5000 k.gr. Roku 1630 po několika letech zdejšího života zde zemřela Anna, zanechala po sobě „truhlu zlou (špatnou) se zámkem zlým a kolovrat bez vřetena“, roku 1631 zde nebylo chovanců, roku 1647 je zmiňován „zajatý, který ve špitále umřel“. Na náklad města byla špitální budova v letech 1653-1656 znovu vystavěna ve zdivu a v roce 1713 sloužila pro 5-6 chudých, kteří chodili po žebrotě. V roce 1803 byl špitál přenesen do zrušené kaple sv.Jana Nepomuckého a starý špitální dům se zahradou roku 1806 koupil k obytným účelům Josef Švarc. Následně budova prošla klasicistní adaptací, která ji obohatila o vstupní půlkulatý portál, umístěný dnes v PM, v roce 1858 vyhořela, závěrečnou podobu fasády s ozvuky secese získala kolem roku 1910. Od konce 19.století zde byl hostinec Emila Vondráka, později zvaný zřejmě výstižně „Na Balkáně“, začátkem 80.let byl dům zbořen..

Sousední **zaniklý dům č.p.4/III** na „spáleništi u špitálu“ postavil zřejmě roku 1799 Jan Resl, dřevěná stavba (PSK 1843) v roce 1858 vyhořela a nahradila ji pozdně klasicistní dvoupodlažní budova, zbořená v roce 1984.

Zaniklý Košátecký dům č.p.5/III v roce 1547 vlastnil Pavel Košátecký, před rokem 1590 byl tento vrchnostenský hostinec znovu vystavěn do náročné zděné podoby a v třicetileté válce někdy v letech 1640-1654 vyhořel. Dům pak v letech 1654-1658 obnovil perníkář Jan Mlazovský, zděná stavba (1843 PSK) vyhořela roku 1858 a po následné adaptaci získala mohutná dvoupodlažní budova historizující fasádu, kterou si uchovala do zániku v roce 1984.

Mezi Košátecký dům a závěr kaple sv.Jana byl roku 1613 vklíněn drobný **zaniklý dům Kašpara Votšilda č.p.6/III**, v roce 1843 zděný. Po požáru 1858 dvoupodlažní dům získal koncem 19.století neorenesanční fasádu, v roce 1984 byl stržen.

Kolem **renesanční zámecké a špitální kaple sv. Jana Křtitele č.p.15/IV** (ÚSKP č.4195/10), od roku 1722 zasvěcené sv.Janu Nepomuckému, se v souvislosti s „hledáním“ johanitské komendy navršila celá řada omylů a legend, které nerespektovaly dochované prameny ani samotnou výpověď její architektury. K patě pozdně středověké hradby hradu zde byla původně přiložena **východně orientovaná středověká stavba**, jejíž dochovaný blok lomového zdiva pohltila jižní zeď renesanční kaple. Před nezbytným archeologickým výzkumem zde hypoteticky předpokládáme pozdně gotickou hradní svatyni, jejíž vznik signalizuje zpráva o významném saském staviteli Konrádu Pflügerovi, který roku 1490 dokončoval nejmenovaný dubský kostel. Na místě této středověké budovy vystavěl katolík Jan z Opperstorfu „katolický kostel“ s přilehlým špitálem, v roce 1579 ještě nedokončený. Neznámého erudovaného architekta je snad možné hledat v okruhu Bonifáce Wolmuta (+1579), který pro Jana z Opperstorfu bezpečně pracoval, na vlastní realizaci stavby se pak nejspíše podílela drobná vlašská kolonie, v Českém Dubu doložená v celém průběhu 70. a 80.let 16.století. Do podélné lodi se v jižní stěně otvírá vstup půlkulatým bosovaným portálem, na který v protilehlé severní zdi navazoval shodný portál (jeho fragmenty v PM) ústící do zahrady přilehlého špitálu, pravděpodobný třetí západní vstup ústil na panskou kruchtu s renesančně zaklenutým podkruchtím. Loď byla zaklenuta valenou klenbou s lunetami a prosvětlena v severní zdi nejspíše dvěma, v jižní zdi pak třemi charakteristickými renesančními kruhovými okny. Odsazený půlkruhový presbytář s nikou sanktuáře v evangelní části členila tři větší okna s půlkruhovými záklenky, dělená stojinou a příčnickem. Vnější plášť kaple nepochybně pokrývalo, jako dodnes sousední budovu č.p.3/IV, již nezachytitelné

rustikové sgrafito, odstraněné s mladšími vrstvami omítek až na zdivo kolem roku 1910. Kaple je roku 1631 zmíněna jako pustá, po následné obnově byla zřejmě v souvislosti s velkou morovou epidemií 1680 vybavena v roce 1682 datovaným barokním oltářem s obrazem sv.Jana Křtitele, obklopeného šesti dalšími morovými patrony (sv.Kateřina Sienská, sv.Alžběta Durynská, sv.Roch, sv.Šebastián, sv.Bernard Sienský, sv.Karel Boromejský), později přemístěným do hřbitovního kostela N.Trojice. Zámecký kaplan Ondřej Fritterer zemřel 2.ledna 1699. Požár města v roce 1694 zasáhl i kapli a v roce 1717 je popisována jako nedávná ruina, která nákladem abatyše u sv.Jakuba ve Vídni právě prošla stavební obnovou a je připravena k vysvěcení. Již v roce 1720 kaple znovu vyhořela, její oprava byla ukončena v roce 1722 a v souvislosti s novým patrociniem Jana Nepomuckého (beatifikace 1721, svatořečení 1729) získala i „nový“ oltář, zmiňovaný roku 1727. V roce 1738 střechu kaple opravoval tesařský mistr Václav Bulíř. Po roce 1782 byla kaple zrušena a její varhany roku 1795 přeneseny do kostela sv.Jakuba v Letařovicích. Stavba pak byla roku 1803 pro nové účely městského špitálu a zámeckého pivovarského humna přepatrována, po požáru 1858 získala nízký sedlový krov a její hladkou vápennou omítku, zachycenou fotograficky, pak kolem roku 1910 nahradila dnešní historizující fasáda. V roce 1984 veškeré vnitřní konstrukce ze 16.-19.století byly sanovány a stavba opatřena novým západním štítem a vysokým sedlovým krovem (s měděným střešním pláštěm), který oprávněně obnovil její starší siluetu, zachycenou v grafice K.Brandtla z roku 1840. **Návrh úprav:** Budoucím stavebním úpravám kaple musí předcházet archeologický výzkum a SHP. Možná náznaková rekonstrukce objektu do renesančního stavu nemá v konkrétní situaci funkční smysl. Zpracovaná architektonická studie M. Netoličky proto předpokládá kapli s přilehlými domy č.p.2/IV (renesanční pivovar) a č.p. 3/IV (klasicistní dům sládků) využít na restaurační a ubytovací zařízení, které by objekt kaple respektovalo ve stavebních úpravách z roku 1803 a z počátku 20.století.

Jižně na kapli navazuje budova vrchnostenského **mlýna č.p.16/IV** (ÚSKP č.4195/13). Jeho počátky musíme předpokládat již v johanitském středověku, doložen je roku 1547, v letech 1552-1613 „mlýn pod zámekem“ je zmiňován se třemi moučnými koly. Koncem 18.století podle PZO byla budova zděná, v 1. polovině 19.století prošla klasicistní úpravou, kterou dokládá severní portál a až do začátku 20.století klasicistní fasáda, po požáru v roce 1858 budova získala dnešní nízký krov, v roce 1922 podle projektu českodubského stavitele Eduarda Arlta zděné oplocení a následně ve 20.letech dnešní historizující fasádu. Provoz mlýna byl zastaven v roce 1948, do západního průčelí budovy v roce 1996 osazen přetesaný klasicistní portál ze zaniklého domu z Palackého ulice č.p.34/I. **Návrh úprav:** Doporučujeme provést SHP a objekt zachovat v dnešní architektonické podobě.

Eklektický **dům č.p.25/IV** vystavěla firma Franz Schmidt v letech 1920-1921 v místech starší, štítově orientované dvoupodlažní budovy z 2.poloviny 19.století. **Návrh úprav:** Doporučujeme objekt zachovat v dnešní architektonické podobě.

Protilehlou stranu ulice zahajuje již připomenutý nárožní Okresní dům č.p.13/III z roku 1906. Sousední **dům č.p.12/III** do roku 1656 vlastnil obchodník v koních Jiřík Jager, před rokem 1763 vyhořel, v letech 1763/1770 nový dům vystavěl Ferdinand Sluka, v roce 1843 v PSK značený jako dřevěný. Za Bernarda Hansla (1843-1875) jej nahradila dnešní pozdně klasicistní patrová budova. **Návrh úprav:** Dnešní břizolitovou omítku doporučujeme odstranit a fasádu budovy řešit architektonickým projektem.

Za vyústěním ulice Boženy Němcové (vně MPZ) stojí proti kapli sv.Jana reprezentativní **dům č.p.9/III**. Do roku 1543 patřil sirotkům Uchvátilovým, v roce 1642 bylo dřevěné „stavení sešlé a na díle od lidí rozebrané“. Dnešní patrový klasicistní dům s půlkulatým portálem vystavěl před rokem 1843 František Sluka (1813-1846) a v roce 1843 jej zachycuje PSK, dnešní působivou neobarokní fasádu získal kolem roku 1910. **Návrh úprav:** Doporučujeme objekt zapsat do ÚSKP a zachovat v dnešní architektonické podobě,

kteřá s protilehlou kaplí sv.Jana Nepomuckého, mlýnem a zámeckým areálem vytváří památkově významný soubor historické zástavby.

Sousední **dům s kovárnou č.p.8/III** zřejmě stál již v roce 1547, v letech 1588-1610 jej vlastnil kovář Jíra Andřýsek, jinak Fišer a kovárna zde byla v provozu ještě v roce 1819. Dnešní klasicistní patrový dům před rokem 1843 vystavěl pravděpodobně Václav Rigl (1819-1867) a zachycuje jej PSK. **Návrh úprav:** Po odstranění břízolitové omítky doporučujeme obnovit původní střídmost klasicistní fasádu objektu.

Do tzv.Zámeckého okresu již patřil zaniklý „**domek na panském**“ **č.p.17/IV**, který do roku 1808 vlastnil Křištof Burda, v roce 1843 podle PSK byl zděný, na počátku 20.století získal neoklasicistní fasádu a v roce 1913 podle nesignovaného plánu neobarokní zděné oplocení, zanikl po roce 1945. Jeho dědicem je v zadní části parcely dnešní utilitární novostavba. **Návrh úprav:** Architektonickým projektem doporučujeme řešit fasádu objektu.

Dům č.p.18/IV, původně panské bednářství, v roce 1855 koupila firma Franz Schmidt a zřejmě následně získal patrovou, pozdně klasicistní utilitární podobu. Dnešní architektonicky poutavá fasáda s dochovanými řemeslnými detaily pochází z 20.let 20.století. **Návrh úprav :** Doporučujeme dnešní architektonickou podobu objektu zachovat, objekt zapsat do ÚSKP.

Zámecký okres (IV)

Tzv. Zámecký okres netvořil součást městské jurisdikce, ale představoval patrimoniální majetek, který proto městské knihy 16.-19.století nepodchycují. Jeho středověký původ je možné spojovat již s johanitským obdobím, podobně jako samostatnou jurisdikci pražské johanitské komendy P.Marie pod řetězem. Rozsah okresu koncem 18.století zachycuje PZO, v roce 1843 PSK. Zámecký okres vedle areálu vlastního zámku a farního kostela sv.Ducha tvořilo rozsáhlé území západně a jižně od města, na kterém vedle řady poddanských gruntů ležely především polnosti a **budovy vrchnostenského hospodářského dvora** (1547, č.p.31,32/IV) s **chmelnicí** (1552), **dvě štěpnice** (1552), **čtyři rybníky** (1552), **obora** (1552), zmiňovaný **mlýn** (1547, č.p.16/IV), **roubený haltýř** (1547), **stavba bělidla** (1590) a **zděná mléčnice** (1590). Hospodářský dvůr byl roku 1778 rozparcelován. Protože českodubský patrimoniální archiv zanikl podle informace písmáka Františka Jana Vaváka (1741-1816) během selského povstání roku 1775, dochované písemné prameny neumožňují utvořit si přesnější představu o starších sídelních aktivitách, které tak může objasnit pouze archeologie.

Ulice Svobody

Dnešní ulice Svobody v tzv. Zámeckém okrese vznikla podél starší cesty z předměstí Dolánky k vrchnostenskému hospodářskému dvoru, který v 16.a 17. století ležel v místech dnešního Podještědského muzea č.p.31 a 32/IV a jehož středověký původ signalizuje zpráva z roku 1373 o dvoru českodubské johanitské komendy. **Navrhované úpravy:** V ulici Svobody je možné očekávat již středověké sídelní aktivity a veškeré zemní práce zde doporučujeme archeologicky sledovat.

Jižní (levou) frontu ulice ve směru z předměstí Dolánky zahajuje rohový patrový **dům konsumu č.p.55/IV** firmy Franz Schmidt z doby po polovině 19.století, dnes sídlo firmy Renova. Budova byla přiložena k staršímu západnímu dřevěnému **objektu** z doby před rokem 1843 (PSK), který nahradila počátkem 20.století dnešní novostavba. **Navrhované úpravy:** Hlavní budovu doporučujeme zachovat v dnešní architektonické podobě.

Sousední **zaniklý dům č.p. 22/IV** vystavěl po roce 1717 panský myslivec Jan Kirchhof, v roce 1843 podle PSK byl okapově orientovaný, na počátku 20.století zděný patrový objekt s mansardovou střechou zanikl zřejmě po roce 1945 a dnes je zde volný prostor s přístupovou komunikací k panelovému sídlišti. **Navrhované úpravy:** Prostor doporučujeme řešit architektonickou studií.

Přilehlý **dům č.p. 51/IV** v roce 1843 zachycuje PSK, do roku 1850 jej vlastnil Josef Nováček, dnes zde stojí patrová stavba nezjištěného stáří. **Navrhované úpravy:** Břízolitovou omítku doporučujeme sejmout a fasádu objektu řešit architektonickým projektem.

Ulice se v těchto místech otvírá do intimního prostoru drobné uličky s půvabným dvoupodlažním **klasicistním domem č.p. 47/IV** z počátku 19.století, zachyceným v roce 1843 v PSK. **Návrh úprav:** Dům rozhodně doporučujeme zachovat v dnešní architektonické podobě.

Domek č.p. 23/IV do roku 1782 vlastnila Alžběta Dlasková, v roce 1843 PSK zachycuje okapově orientovaný objekt, který se v klasicistní podobě se zděným štítem a trojdílnou půdorysnou skladbou zachycuje dokumentace. Podle projektu stavitele Emila ... z roku 1913 dům prošel úpravou, ve které získala dnešní půvabnou, secesně-romantickou úpravu fasády. **Návrh úprav:** Dům doporučujeme zachovat v dnešní architektonické podobě.

Přilehlý **dům č.p.24/IV** do roku 1806 vlastnil Václav Rybář, v roce 1843 okapově orientovaný dům získal koncem 19.století neorenesanční fasádu. **Návrh úprav:** Na základě architektonického projektu doporučujeme obnovit neorenesanční fasádu objektu.

Sousední „malý domek“ č.p.26/IV před rokem 1828 od vrchnosti obdržel Václav Tvrzník, v roce 1843 drobný objekt zachycuje PSK, dnešní dvoupodlažní stavba pochází z poloviny 19.století. **Návrh úprav:** Doporučujeme odstranit břízolitovou omítku a fasádu řešit architektonickým projektem.

Dům č.p.28/IV po rozparcelování vrchnostenského dvora (1778) postavil Samuel Pelikovský, dnešní dvoupodlažní objekt vilového charakteru společně s protilehlou Blaschkovou vilou vznikl kolem roku 1880. **Návrh úprav:** Dům doporučujeme zachovat v dnešní architektonické podobě i s dochovanými řemeslnými detaily.

Proti bráně do areálu Blaschkovy vily v místech dnešní parkovací plochy stál **zaniklý roubený dům č.p.29/IV** zřejmě z 18.století, který do roku 1802 vlastnil Josef Veigelt, zbořen byl v roce 1946.

Protilehlou severní frontu ulice ve směru z Dolánek zahajuje **rohový dům č.p.19/IV**, který do roku 1840 vlastnil Antonín Burda. V roce 1876 jej získala firma Franz Schmidt a následně zde vznikla reprezentativní neorenesanční budova s okoseným nárožím původně obchodní výkladní skříně. **Navrhované úpravy:** Dům doporučujeme zachovat v dnešní architektonické podobě.

Přilehlý **zaniklý dům č.p.38/IV** zvaný „Vrabčina“ do roku 1803 vlastnil Jan Kirchhof, okapově orientovaná přízemní roubená stavba klasické trojdílné skladby se sedlovou střechou z 18.století byla zbořena po roce 1945 a dnes je zde zahrádka.

Na místě **hostince „U Adamů“ č.p.37/IV** stál drobný domek, který do roku 1786 vlastnil Karel Maruška, dnešní neorenesanční stavba pochází z konce 19.století. **Navrhované úpravy:** Doporučujeme objekt zachovat v dnešní architektonické podobě.

Sousední **dům č.p.36/IV** do roku 1801 vlastnil Antonín Reilich, v roce 1843 PSK zachycuje štítově orientovanou stavbu, která zde stála do začátku 20.století. Podle projektu norimberského architekta J.Schmeissnera z roku 1912 vznikla v zadní části parcely opticky jednopodlažní vilka s mansardovou střechou, parkově upravenou předzahrádkou a zděným oplocením. **Navrhované úpravy:** Stavba prošla v 70.letech architektonickou devastací. Doporučujeme obnovit podle původní dokumentace fasádu objektu.

Zaniklý roubený dům č.p.35/IV, od konce 18.století okapově orientovaný (PZO), koupil roku 1804 František Bergman, zbořen byl v roce 1952. Na jeho místě se dnes otvírá volná plocha, pokračující severně k hradební zdi areálu komendy, která slouží jako dětské hřiště a přístávací plocha vrtulníků Záchrané pomoci. **Návrh úprav:** Využití tohoto vysoce atraktivního prostoru doporučujeme řešit architektonickou studií.

Dům panského fišáka č.p.34/IV, od konce 18.století okapově orientovaný (PZO), roku 1807 koupil od vrchnosti Josef Picek, dnešní stavba s užitím hrazdění konstrukce pochází pravděpodobně z let 1855/1876, dnes zde sídlí firma Solingen. **Navrhovaná úprava :** Doporučujeme dům zachovat v dnešní architektonické podobě.

Zaniklý nárožní domek č.p.33/IV, koncem 18.století okapově orientovaný (PZO), do roku 1793 vlastnil Matěj Honsejk. Veduta českodubského zámku od K.Brandta z roku 1840 zachycuje přízemní roubenou stavbu se sedlovou střechou a v této podobě se objekt také zachoval do svého zániku po roce 1945.

Areál Blaschkovy vily, dnes Podještědské muzeum č.p. 31 a 32/IV (ÚSKP 5247/1,2,3,4,5,6,7,8,9)

V tomto prostoru se původně rozkládal soubor budov **renesančního patrimoniálního hospodářského dvora** snad ještě středověkého původu, ze kterého se ve sklepě dnešní stavby dochovalo mohutné těleso studny. Po roce 1670 byl provoz dvora přenesen do tzv. Michalovského dvora č.p. 39/IV a dva zdejší objekty, zachycené koncem 18.století v PZO, se staly jeho součástí. Po rozparcelování vrchnostenského dvora (1778) dům č.p.31/IV získal František Veis, dům č.p.32/IV Jakub Linka. V letech 1866-1867 obě stavby koupil Franz Schmidt a prostor se měl stát součástí projektovaného zámeckého parku. Po změně projektu pak v letech 1880-1881 vystavěl Franz Schmidt pro svého zetě Conrada Blaschku dnešní historizující vilu, jejíž další přístavba (jižní křídlo s plochou střechou) vznikla v roce 1885. Součást areálu u vstupní brány tvoří novostavba **domu správce č.p.32/IV** z let 1880/1881, **hospodářská budova prádelny, dřevěný kuželník, osmiboký dřevěný altán a kruhový bazének, celý areál obklopuje historické oplocení**. Úpravu objektu završil velkorysý projekt vídeňského architekta Wilhelma Klingenberga, datovaný 12.březnem 1906, který do vily vložil monumentální secesní halový prostor s dubovým obkladem přes dvě podlaží se schodištěm na galerii, velkým francouzským oknem, krbem a lustrem, současně vznikla secesní pracovna C.Blaschke s dochovaným vestavěným nábytkem. Vila je vybavena rozsáhlou kolekcí původního nábytku, obrazů, plastik, koberců a svítidel ze 17.- počátku 20.století. Roku 1945 vilu po vyvlastnění získalo Podještědské muzeum a na její nádvoří byla v roce 1979 přemístěna rekonstrukce **rumpálové studny** z 18.století z hospodářského dvora v Druzcově. Současný stav : Začátkem 90.let proběhla obnova vnějších omítek domu správce č.p.32/IV, v letech 1997-1998 rekonstrukce střešního pláště hlavní budovy č.p.31/IV a hospodářského objektu. Nevyhovující z architektonického i technického hlediska je stav plechové střešní krytiny domu správce č.p.31/IV. **Návrh úprav:** Celý areál vily doporučujeme zachovat v dnešní architektonické podobě.

Areál Schmidtova zámku a parku

(ÚSKP č.5248/1,2,3,4,5,6,7,8,9,10)

Areál neoklasicistního zámku Franze von Schmidta č.p.39/IV vznikl v místě starší zástavby, která v 16.století ještě netvořila součást Zámeckého okresu, ale patřila do Hořeného předměstí. Sloučením dvou starších usedlostí v roce 1588 založil Martin Michal tzv. **Michalovský dvůr**, který pak vlastnila drobná šlechta – Jan Tejnský z Blanska (od 1612), Adam Richter z Eichenfelsu (od 1620), Adam Jindřich z Eichenfelsu (od 1656), Cyril Agricola z Limburka na Rovni (od 1660) a Johana Ludmila Agricolová (od 1665). Roku 1670 dvůr koupila českodubská vrchnost, ženský augustiánský klášter sv.Jakuba ve Vídni, sloučila jej s tzv.Zámeckým okresem a přesunula sem ze staršího renesančního dvora č.p.31,32/IV většinu hospodářského provozu. Barokní stavební podobu čtyřkřídlého objektu dvora zachycuje vedle PSK z roku 1843 nově získaný ikonografický materiál z 19.století. Po rozparcelování dvora v roce 1778 získalo objekty několik majitelů, od nichž je v letech 1855-1867 postupně vykoupil českodubský textilní průmyslník Franz von Schmidt (1816-1883) a přestavěl na reprezentativní **neoklasicistní zámek**. Autorem prvního nerealizovaného projektu byl zřejmě vídeňský architekt Carl Tietze, druhý projekt libereckého architekta Gustava Sacherse (1831-1874) byl s určitými změnami realizován v letech 1873-1874.

Hlavní jižní zámecké průčelí tvoří původně dvoupodlažní budova obytného křídla, ke které do parku přiléhala architektonicky mimořádně působivá litinová konstrukce zimní zahrady s centrální kopulí zasahující do 2.podlaží, která zanikla po roce 1945. V prvním podlaží hospodářských a společenských funkcí upoutává především zahradní salon a biliardový pokoj s bohatými štukovými stropy. Do druhého podlaží, přístupném z nádvoří čestným schodištěm, byly umístěny obytné a reprezentační prostory, kterým dominuje hlavní salon se dvěma krby, zrcadly, bohatou štukovou výzdobou a balkonem. Reprezentativní dubová secesní jídelna s náročnou řezbářskou výzdobou vznikla podle projektu pravděpodobně vídeňského architekta Wilhelma Klingerberga, který v Českém Dubu realizoval dostavbu radnice a současně adaptaci Blaschkovy vily (1906). K tomuto hlavnímu zámeckému křídlu po obvodu čestného nádvoří pak přiléhá východní a severní hospodářské křídlo s budovami maštalí.

Koncem 80.let 20.století v průběhu utilitárních úprav bylo jižní zámecké křídlo zvýšeno o 3.podlaží a následně z podnětu Podještědského muzea proběhl zápis celého areálu Schmidtova zámku do ÚSKP, který architektonické kvality tohoto souboru budov zachránil před devastací. Část původního mobiliáře nábytku, plastik a obrazů ze 17.-19.století je dnes umístěna v Podještědském muzeu. Podle projektu vynikajícího evropského zahradního architekta Eduarda Petzölda (1815-1891) byl ze zámeckého salonu druhého podlaží komponován na několik pohledových os jižně přiléhající **krajinný park**, jehož první verze plánové dokumentace z října 1869 je uložena ve sbírkách PM. Realizovaná část parku s řadou zajímavých dřevin, **jezírkem, drobnými architekturami, objektem vrátnice** (obnoveným v roce 1998) a částečně dochovaným **oplocením** představuje pouze zhruba třetinu původně zamýšleného rozsahu krajinného parku. **Navrhované úpravy:** Architektonicky mimořádně významný Petzöldův krajinný park, jediný dochovaný celek ze tří autorových realizací na území ČR, je dnes v krajně nevyhovujícím stavu. Na základě nezbytného architektonického projektu proto rozhodně navrhujeme realizovat náznakovou rekonstrukci parku včetně jeho dřevin, volných plastik, drobných architektur, jezírka a historického oplocení.

Při západním okraji zámeckého parku založila Schmidtova vdova Ida **městský park s koupalištěm**. V jeho první fázi vznikl podle projektu Fr. Abela (?) z roku 1888 romantický **domek hlídače s restaurační verandou č.p.41/IV**, v druhé fázi podle projektu

českodubského stavitele Josefa Gärtnera z roku 1890 na verandu navazující budova **restaurační lednice**. **Návrh úprav:** Objekt doporučujeme zapsat do ÚSKP a nedokončenou úpravu fasády lednice realizovat podle Gärtnerova projektu.

Při jižním okraji zámeckého parku pod terasou Blaschkovy vily vystavěla Schmidtova dcera Helena podle projektu pražského architektonického atelieru Pohl a Kutsche z roku 1907 secesně-romantickou **vilu pro zahradníka a služebnictvo č.p.12/IV**. **Návrh úprav:** Intaktně dochovaný objekt doporučujeme zapsat do ÚSKP a zachovat v dnešní architektonické podobě.

Architekti, stavitelé, sochaři a kameníci, vybraní malíři, tesaři a truhláři spjatí s Českým Dubem

Abel (?) Fr., stavitel, č.p.41/IV (1888).

Antonín Vlach, českodubský zedník, doložen 1573, před tímto datem si vzal dceru českodubského zámečníka Jakuba Preise, st.č.p.54.

Arlt Eduard, českodubský stavitel, č.p.1/IV (1910), 14/II (1909,1913), 103/IV (1911), 16/IV (1922), 49/II (1923).

Beneš Platinka, českodubský truhlář, doložen 1544-1547, č.p.44/I.

Brewer či Breuer Krištof, truhlář z Hrádku, postranní branky k hlavnímu oltáři do sv.Ducha a květinové vázy (1692), „lavice pro komunikanty“ (1695).

Bulíř Václav, českodubský tesař, oprava střechy kaple sv.Jana Nepomuského (1738).

Donát Tybald Vlach, českodubský usedlík (1573- +1601), předpokládaný stavitel kostel N.Trojice (před 159

Edel Zdeněk, pražský akad.architekt (nar.1923), č.p.31/IV (1988).

Eliáš Jan, českodubský malíř, 11.dubna 1630 dostává z valdštejnské kanceláře příkaz namalovat 8 erbů k pohřbu Jindřicha Jiřího Smiřického ze Smiřic.

Elstner Eduard, liberecký sochař, morový sloup (1879).

Flanderka Josef, českodubský stavitel, č.p.17/II (1929), 19/I (1932).

Gärtner Josef, českodubský stavitel, č.p.21/I (1890), 41/IV (1890), 19/II (1892), 42/II (1893), 18/I (1894), 36/II (1895), 71/II (1895), 9/II (1905).

Hanzl Fridrich, truhlář, děkanské křeslo v kostele sv.Ducha, kříž, druhý kříž, „který při pohřbu se nosívá“, staví oltáře (1657), řezaná a barvená mříž, táflování a barvení kruchty (1658).

Hanzl Michal, tesař, kruchta do sv.Ducha (1657), roubená zvonice u kostela sv.Ducha (1680), společně s tesařem Michalem Schulzem.

Havlina František, Ing., českodubský stavitel (nar.1815), projekt silnice s můstkem v Dolánkách (1842-1843), kostel sv.Prokopa v Hodkovicích (1845), č.p.1/IV (před 1855), zřejmě 5/I (cca 1860), 62/II (1863), zřejmě 13/I (1866), 14/I (1866), 16/I (po 1866), zřejmě 20/I (po 1866), zřejmě 22,23/I (po 1866), 21/I (1867), 28/I (1867), 31/I (1867), 32/I (1867), 33/I (1867), 35/I (1867), 15/I (1869), 10/II (1873), později žil v Liberci.

I.K., monogramista, deska na budově radnice (kolem 1865).

I.R., monogramista, deska na budově radnice (kolem 1865).

Jakoubek Josef, českodubský zedník, č.p.30/I (1866).

Johannes, českodubský varhaník, maloval obraz na oltář kostela sv.Ducha (1662) a antependium (1663).

Juna Bartoloměj, také **Jon Bartl**, českodubský truhlář, doložen 1560-1570, zašlý dům u č.p.47/I.

Klingenberg Wilhelm, vídeňský architekt, č.p.1/I (1905), 31/IV (1906), zřejmě 39/IV (1907?).

Klinger Karel, českodubský stavitel, č.p.3/II (1866), 53/I (1866), 34/I (1867), 36/I (1867), 15/I (1871), 16/II (1873), 6/II (1874), 13/II (1876), 42/II (1882), 39/I (1887), 5/II (1889), 61/II (1890).

Kočí Josef, architekt z Radotína u Prahy, č.p.41/I (1929).

Masák Miroslav, liberecký architekt (nar.1933), č.p.25/I (1993).

Mates, malíř, Boží Hrob ve sv.Duchu (1681)

Mates, truhlář, „stolice proti oltáři“ v kostele sv.Ducha (1630).

Max Josef, pražský sochař, plastika na hřbitově kostela N.Trojice (1868).

- Michel Jan Jiří**, českodubský truhlář, doložen 1698- +1724, č.p.38/I.
- Najman Josef**, českodubský stavitel, č.p.40/I (1924).
- Najmon Tomáš**, českodubský tesař, doložen 1571-1608, č.p.37/I,19/I, zašlé u 46/I..
- Netolička Miroslav**, liberecký architekt (nar. 1931), č.p.1/IV (2000), 46/I (2004).
- Nezjištěný liberecký malíř**, oltářní obraz Vzkříšení Páně do sv.Ducha (1677), opět Vzkříšení Páně a další výzdoba k Božímu Hrobu, nástěnné malby celého kostela, 2 křídla na velký oltář (1681), malba do sv.Ducha (1694).
- Nezjištěný malíř zv. Mistr šablonového konvolutu**, kolem roku 1490 pracoval v kostele sv.Ducha, šablonou malovaná skříň dnes v Podještědském muzeu, současně autor šablonou malovaného stropu fary v bavorském Oberndorfu.
- Nezjištěný mladoboleslavský malíř**, dva mariánské obrazy do sv.Ducha, obraz Ecce homo, ve skříni obraz sv.Anny (1630).
- Novák František**, akad.sochař, restaurátor, morový sloup (2001).
- Panetius z Prahy, zřejmě Pánek Jan Václav**, pražský stavitel, autor přestavby kostela sv.Ducha a fary (1694-1695).
- Patrný Jan**, liberecký architekt, č.p.14/IV (1987).
- Pavel**, tesař z Bílé, na šatlavě pobíjí novou střechu šindelem (1628).
- Petr**, českodubský tesař, doložen do roku 1626, č.p.33/II.
- Petzöld Eduard**, německý zahradní architekt (1815-1891), park Schmidtova zámku (1869).
- Pflüger Konrád**, saský architekt, českodubský kostel (1490).
- Pohl a Kutsche**, pražský architektonický ateliér, č.p.12/IV (1907).
- Richter Jiřík**, tesař, pobíjí městskou zeď (1657).
- Rolek Jiří**, osečenský truhlář, zhotovil 7 dveří pro farní budovu (1652).
- Rumpolt Jan**, českodubský zedník, opravuje městskou zeď s přidavačem Jiřím Jíslem (1656)
- Rumpolt Jiřík**, zedník, staví s pomocníky faru (1651).
- Rybář Josef**, českodubský stavitel, č.p.8/II (1893).
- Říha Antonín**, českodubský stavitel, č.p.46/II (1933), 38/II (1943).
- Sachers Gustav**, liberecký architekt, pravděpodobně č.p.46/I (1872), 39/IV (před 1873), 44/I (1874), 53, 54, 55, 56, 57/II (1874).
- Sedlák Martin**, pražský architekt, č.p.1/IV (1992), 31/IV (1992).
- Seibt Michal**, tesař, znovu sestavuje oltář v kostele sv.Ducha (1647), zhotovuje vrata na „dolní krchov“ (1648),
- Schmeissner J.**, norimberský architekt, č.p. 4/IV (1909), 5/IV (1909), 36/IV (1912).
- Schreiber Martin**, malíř z Vartemberka, malba Božího hrobu ve sv.Duchu (1694).
- Schwarz Franz**, drážďanský sochař, autor tří plastik na hrobce rodiny Schmidt (1876), další plastiky na hrobce rodiny Lehrer (1878).
- Sluka Daniel**, českodubský truhlář, doložen 1725- , č.p.49/I.
- Spáčil Alois**, stavitel, č.p.37/II (1913).
- Šimon**, českodubský zedník, doložen 1541- +1545, č.p.24/I
- Šmíd Franta**, českodubský architekt, č.p.1/II (1945).
- Šulc Michal**, českodubský tesař, narozený roku 1601, do roku 1620 vlastní nově postavený dům č.p.99/III v Dolánkách, kde nadále žije, staví nový most v Dolánkách, opravuje s tovaryši střechu radnice, obě městské brány (1627-1628), přiženil se do č.p.2/I, které v letech 1646-1657 vlastní, staví domek u šatlavy (1657). Je otázka, zda je totožný s Michalem Schulzem, který s Michalem Hanzlem roku 1680 staví dřevěnou zvonici u kostela sv.Ducha.
- Tietze Carl**, vídeňský architekt, č.p.39/IV (cca 1870), hrobka rodiny Schmidt (1872).
- Vaneš Petr**, ing.arch., liberecký architekt, spoluautor č.p.44/I, 46/I (1996-1997).
- Vlašská českodubská kolonie**. Tvořili ji Petr Vlach (1572-1575), zedník Antonín Vlach (do roku 1573), Donát Tybald Vlach (1573- +1601) a Bernard Mar Vlach (1577-1586).

Vlk Pavel, ing.arch., liberecký architekt, spoluautor č.p.44/I, 46/I (1996-1997)

Wagner Antonín, sochař, morový sloup (1840).

Wollman Josef, stavitel, č.p.18/I (1872).

Wolmut Bonifác, německý architekt (+ před 28.4.1579), autor přestavby pražského paláce Jana z Opperstorfu (1567-1571), předpokládaný autor přestavby českodubského kostela sv.Ducha.

Zejdler František, liberecký architekt, č.p.10/I (1937).

Zůna Václav, kameník, v letech 1694-1695 prováděl kamenické práce na kostele sv.Ducha a fáře.

Průběh programu regenerace MPZ Český Dub v letech 1995-2004

- 1995** - interiér kostela Nejsvětější Tojice z konce 16.století
 - někdejší městský dům 45/I (tzv.Helenenhof) z let 1904-1905
 - inventarizace porostů v Petzöldově parku
 - archeologický výzkum v areálu kostela sv.Ducha
- 1996** - interiér kostela Nejsvětější Trojice
 - 1.etapa rekonstrukce vnějšího pláště kostela sv.Ducha
 - rekonstrukce střešního pláště Uhlířova domu čp.10/II (Husův sbor) z roku 1873
 - rekonstrukce křížovaty Husovy ulice
 - 1.etapa rekonstrukce Petzöldova parku
 - sanace havarijního stavu hradeb u čp. 14/I
 - archeologický výzkum v areálu kostela sv.Ducha
- 1997** - archeologický výzkum v prostoru budoucí ZŠ
 - 2.etapa rekonstrukce vnějšího pláště kostela sv.Ducha
 - 1.etapa rekonstrukce střechy na Blaschkově vile (Podještědské muzeum)
 - stavebně historický průzkum v 2.podlaží paláce johanitské komendy
 - rekonstrukce renesančního můstku v areálu komendy
- 1998** - rekonstrukce domku zahradníka čp.64/IV v areálu Petzöldova parku
 - 1.etapa sanace havarijního stavu zdiva špitálu u kostela sv.Ducha
 - 2.etapa rekonstrukce střešního pláště na Blaschově vile
 - sanace havarijního stavu zdiva na tzv. Hlásce
- 1999** - 1.etapa rekonstrukce varhan v kostele sv.Ducha
- 2000** - 1.etapa rekonstrukce pláště renesanční radnice
 - 1.etapa obnovy románské kaple sv.Jana Křtitele
- 2001** - 2.etapa rekonstrukce pláště renesanční radnice
 - 2.etapa obnovy románské kaple sv.Ducha
- 2002** - 1.etapa rekonstrukce střešního pláště Kojeneckého ústavu (MŠ)
 - konzervace morového sloupu
- 2003** - 2.etapa rekonstrukce střešního pláště a statika MŠ

Nepublikované prameny a základní literatura:

Městský úřad Český Dub, stavební archiv
Okresní archiv Děčín, fond Rohan
Okresní archiv Liberec, fond Český Dub
Podještědské muzeum Český Dub, archiv
Státní ústřední archiv Praha

- Anděl R., Technik S.:** Český Dub, Ústí nad Labem 1991.
Bouška B.: Českodubský okres. Turnov 1894.
Edel T.: Příběh johanitského komtura řečeného Dalimil, Praha 2000.
Edel T.: Příběh ztraceného kláštera blahoslavené Zdislavy, Praha 1993.
Edel T.: Český Dub v architektuře 12.-20.století. Rukopis připravený do tisku.
Edel T.: Českodubsko ve středověku. Rukopis připravený do tisku.
Edel T. a kolektiv.: Šablonová malba v dvorském malířství císaře Karla IV., in.:Dvorské kaple vrcholného a pozdního středověku a jejich umělecká výzdoba, Národní galerie 2003 (ed.T.Edel) : Příběh gotické šablony, Praha 1997.
Kolektiv : Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004.
Hendrych J.: Eduard Petzöld v Čechách, 1867-1890, Zahrada-park-krajina, 2/1999.
Klápště J.: Archeologické nálezové zprávy z výzkumů v Českém Dubu.
Merhout C.: Rohanský palác v renesanční době, Časopis společnosti přátel starožitností XLV, 1937, str.14-29.
Merhautová A.: Raně středověká architektura v Čechách, Praha 1971.
Muk J.: Český Dub. Stavebně historické posouzení bývalé kaple (špitálu). Rukopis, 1982.
Prostředník J.: Archeologické nálezové zprávy z výzkumů v Českém Dubu.
Radovi M.a O.: Kniha o sklípkových klenbách, Praha 1998.
Sedláček A.: Hrady, zámky a tvrze království českého X, Praha 1997.
Schiller K.: Bóhm.Aicha, Český Dub 1898.
Sommer P.: Archeologická nálezová zpráva z výzkumu v Českém Dubu.
Stará M.: Archeologická nálezová zpráva z výzkumu v Českém Dubu.
Šimák J.V.: Farnost dubská v XVII.věku, Od Ještěda k Troskám IV., 1925-1926.
Šimák J.V.: Soupis památek historických a uměleckých v království českém XXXII, Praha 1909.
Šimák, J.V.: Z příběhů českodubských I. 1620-34, Od Ještěda k Troskám XIV, 1935-1936
Šimák, J.V.: Zprávy o některých farárech a školách v Horním Pojizeří v době protireformační, Památky archeologické XXIII, 1908.
Škoda J.: Místopisné paměti Českodubska, Od Ještěda k Troskám I- V, Turnov 1922-1927. Umělecké památky Čech, Praha 1957.
 Umělecké památky Čech I-IV, Praha 1977-1982.
Žegklitzová J.: Archeologické nálezové zprávy z výzkumů v Českém Dubu

Užité zkratky:

- PM - Podještědské muzeum v Českém Dubu
 PSK - plán stabilního katastru Českého Dubu z roku 1843
 PZO - plán Zámeckého okresu Českého Dubu z konce 18.století

Městský úřad Český Dub
Program regenerace MPZ Český Dub II, 2004

autoři:

PhDr.Tomáš Edel (text)

Ing.arch. Miroslav Netolička (architektonické studie, projekty, dokumentace)

Odborná komise MÚ Český Dub:

+PhDr.Dobroslav Líbal, +doc.Ing.Milada Radová, CSc., PhDr.Petr Sommer, DrSc.,
doc.Jan Klápště, DrSc., Ing.arch. Petr Chotěbor, DrSc, akad.arch. Josef Hýzler

Archeologická pracoviště působící v Českém Dubu :

Archeologický ústav AV ČR v Praze (Jana Žegklitzová, doc.Jan Klápště, DrSc.)

Muzeum Českého Ráje v Turnově (PhDr.Jan Prostředník)

Fotografická dokumentace:

PhDr.Tomáš Edel, Jana Žegklitzová, Josef Müller, Jiří Šrýtr, Ing. Petr Jodas

Technická spolupráce:

Jiří Šrýtr

Poděkování:

Autoři děkují vedle uvedených odborných a technických specialistů dále MÚ Český Dub a zejména pracovníkům stavebního odboru.